

Х. МУХЫЕВ, С. КҮРЕНОВ

ТҮРКМЕН ДИЛЧИЛЕРИ

Назматов и Н

АШГАБАТ «МАГАРЫФ» 1988

М—16

Мухыев Х., Күренов С.

М—82 Түркмен дилчилери. Ёкары окув жайларының филология факультетлериниң студентлери үчин.
—А.: Магарыф, 1988. —144 с.

Дилчи алымлар барадакы бу китапда түркмен дилиниң өврилишиниң тарыхындан дил билимине улы гошант гошан ве онуң мундан бейләк өсмегинде ызыгидерли иш алып барян алымларың дөредижилигинден сөхбет ачылар. Китап студентлер, мугаллымлар хем-де дил билими билен иш салышян окыжылар көпчүлиги үчин дегерли голланма болуп билер.

Шу китабы ылым мейданында дүйпли ыз галдыран мерхум алымлар — хорматлы мугаллымларымызың ягты ядыгәрлигине, мәхрибан ёлдашларымызың хорматына багышлаярыс.

АВТОРЛАРДАН

Түркмен дилчилери барада сөхбет ачян бу китап Бейик Октябрь социалистик революциясындан соң хемметараплайын өвренилмәге башланан түркмен милли әдеби дили, онуң теоретики ве практики меселелери билен ичгин иш салшан алымларың дөредижилик биографиясы билен танышмага мүмкинчилик берер.

Түркмен дилчилериниң ве түркмен дил билиминиң газанан үстүнликлери барада өң хем бирнәче ишлер язылды. Бу бабатда гөрнүкли түрколог, түркмен ве бейлеки доганлык республикаларың дилчи алымларының улы халыпасы Н. А. Баскаковың «К истории изучения туркменского языка» (Ашгабат, 1965), Аманмырат Аннануровың «Развитие туркменского языка за советский период» (Ашгабат, 1972) диен ишлери айратын әхмиете әдир. Шу ишлерден башга-да түркмен совет дил билими ве онуң айры-айры дөвүрлердәки ягдайы барада ТССР ЫА-ның академиги П. Азымовың, ТССР Ылымлар академиясының корреспондент членлери М. Я. Хамзаевың, Б. Чарыяровың, дилчи алым Т. Тәчмырадовың ве бейлеки алымларың ишлеринде ве макалаларында ымматлы маглуматлар берилйәр.

Өз дөврүнде ылым мейданында дүйпли ыз галдыран алымлар ве оларың бахасына етип болмажак хызматлары барада язылан ишлер хем бар. Шейле ишлерин хатарына П. Азымовың мемуар гөрнүшинде язылан ве 1985-нжи йылда чап әдилен «Өмүр мензиллери» китабыны, А. А. Гурбанов билен О. Д. Кузьминиң А. П. Поцелуевский ве Х. Байлыев хақда язылан хем нешир әдилен ишини, С. Атаниязовың П. Азымов, М. Сөегов билен Б. Вейисовың, М. Н. Хыдыров хақында язан биобиблиографик хәсиетли ишлерини гөркезмек болар.

Гечен уршуң ызасыны улы ил билен биле чекен авторлар өз галам хақларының Парахатчылык фондуна гечирилмегини неширятдан хайыш әдйәрлер.

М 4603000000—1598
М552(14) —88 69—88

84. Түр2.

© «Магарыф» неширяты, 1988 й.

ТҮРКМЕН ДИЛИНИҢ ӨВРЕНИЛИШИНИҢ ТАРЫХЫНДАН

Эгер көпмиллетли совет халкының юрдунда дурмушын, ылмың, медениетинң ве техниканың өсүшиниң шу гүнки дережесини гөз өңүнде тутсак, онда түркмен дилиниң өвренилишиниң тарыхыны, онуң хәзирки заман ягдайыны ылмы планда ымыклы суратда ызыгидерли беян этмеклигинң вагты эийәм гелип етди дийип айтмак болар.

Шу зейилли жогапкәрли, эмма өрән пейдалы дүйпли иши битирмегинң улы сыясы, ылмы-теоретики хем-де ылмы-практики эхмиети бар. Түркмен дили умумытүркмен социалистик медениетиниң айрылмаз бир бөлегидир. Түркмен дилини, онуң өвренилишиниң тарыхыны өврнемек диймек түркмен милли медениетиниң айрылмаз бир бөлегини өврнемек диймекдир. Бу ишиң иңнән инче хем-де иргинсиз зэхмети, онда-да көплиринң зэхметини талап эдйәндиги дүшнүклидир.

Аслы этники эсасы гадымы огузлардан болан түркменлеринң дилиниң гечмиште ве хәзирки өвренилишиниң ягдайыны тарыхың өзи Бейик Октябрь социалистик революциясындан өңки хем соңкы диен ики саны улы дөвре бөлийәр.

Дөвүрлеринң икиси билен хем багланышыклы эдилен ишлер барада дилимизинң диалектлериниң, лексикасының, фонетикасының, грамматикасының, стилистикасының, фразеологиясының айры-айры меселелерине багышлап язылан монографияларда, диссертацияларда йөрите ятланяр. Олардан А. П. Поцелуевскиниң, Н. А. Баскаковын, А. Н. Кононовын, П. А. Азымовын, В. Н. Филюшинаның, М. Хамзаевдир М. Атажановын, Р. Бердиевдир С. Күреновың ылмы дерцев ишлери хем-де А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен дили кафедрасында эдилен ишлери мысал гетирмек болар. Ол ишлерде ве библиографияларда түркмен дилиниң меселелери боюнча Октябрь революциясындан өң ве соң битирилен ишлер барада гүррүн берилйәр. Түркмен дилиниң өвренилишине дегишли шунуң ялы библиографик гөркезгичлери А. Н. Самойловичинң С. Агабековынң «Учебник туркменского наречия» (ахал текинский диалект..., Асхабад, 1904) диен китабына язан рецензиясында, академик А. Е. Крымскиниң ишинде гөрмек мүмкин. Булардан башга-да түркмен дилиниң өвренилишиниң тарыхына дегишли библиографик маглуматлар 1929—1930-нжы йылларынң кәбир неширинде 1950-нжи йылларынң ахырында чыкан йөрите йыгындыларда-да ятланяр.

Белли болшы ялы, түркмен дилиниң Октябрь революциясындан өңки ве соңкы дөвүрде өвренилиши өзүниң герими хем-де хили боюнча бири-биринден дүйпгөтер тапавутланяр. Ол өзбашдак милли дил ве ылым хөкмүнде планлы суратда дине Бейик Октябрь революциясындан соң өвренилип башланяр. Революциядан өң түркмен дилиниң өвренилишиниң гериминиң өрән чөкли боландыгыны гөз өңүнде тутманымызда-да, ол, А. Н. Кононовынң айтмагына гөрә, бейлеки огуз диллеринден хем гич өвренилмәге гиришилйәр. Шоңа гөрә-де түркмен дили барада Октябрь революциясындан өң битирилен ишлери дил билимининң хер бир бөлүми боюнча айратынлыкда дәл-де, эйсем умумы планда ятламак аматлы болар. Бар болан маглуматлардан гөрнүши ялы, түркмен дилиниң лексикасы хакында илкинжи гезек «Сравнительные словари всех языков и наречий» диен улы сөзлүкте ве И. Гильденштедтинң гүнделиклеринде душяр.

XIX асырынң орталарында Гүндогары өвренилән рус алымларындан И. Н. Березин Эйран—Астрабат түркменлериниң дили боюнча кәбир затлары беллейәр. Эдил шол йылларда Н. И. Ильминский немец дилинде ёмутларынң хем-де эсен-илилеринң (човдурларын) дили боюнча өз белликлерини нешир эдйәр. Бу ишиң эхмиети хакында түркмен окыжыларыны илкинжи гезек гинишлейин А. Моллаев таныш эдипди. Сонра ирки эдилен ишлерден түркменлер ве оларынң эдебияты, дили, дөп-дессуры хакында Г. Вамбериниң ишинде душмак мүмкин. Түркмен дилиниң айры-айры меселелерини ылмы эсасда чөзмек билен багланышыклы гымматлы материаллар П. М. Мелиоранскиниң белли ишинде габат гелийәр. Түркмен дили боюнча революциядан өң эдилен эхмиедли ишлеринң хатарына А. Н. Самойловичинң ишлерини хем гошмак герек. Ол түркменлер ве оларынң дили, эдебияты хакындакы өзүниң илкинжи гарайышларыны «Живая старинаның» сахыпаларында я-да Гүндогар бөлүмининң язгыларында (ЗВО) ерлешдирипдир. А. Н. Самойловичинң Абдысетдар Қазынын текелерин сөवेशи барадакы китабы боюнча язан дүйпли иши тапавутланяр. Ол өзүниң бу китап барадакы деслапкы материалларыны 1905-нжи йылда нешир эдйәр, сонра 1914-нжи йылда өзбашдак улы китап болуп чыкяр. А. Н. Самойлович бу китабында түркменлеринң аслы, этники эсасы хакында онат маглуматлар бермек билен, Абдысетдар Қазынын ятланан эсериниң дилиниң фонетик хем-де морфологик айратынлыкларыны беян эдйәр. Ол бу ишинде «чагатай дили» дийилйән зады «классыкы Орта Азия түрки дили») классический среднеазиатско-турецкий язык) дийип беллейәр. Абдысетдар Қазынын китабынын дили болса чагатай дилиниң стилинде язылыпдыр. Болса-да А. Н. Самойловичинң шол китабын фонетика-грамматики айратынлыклары хакындакы белликлери XIX асыр түркмен геплешик

дилиниң өзболушлы айратынлыкларыны хем белли бир дережеде шөхлелендирйәр.

Түркмен дилиниң өз дәври үчин әхмиемли ишлерден П. Шимкевичиң, С. А. Агабековиң, А. Б. Алыевиң, И. А. Беляевиң китаплары, голланмаларыны ятламак болар. Ол ишлерде түркмен дили, онуң грамматикасы ве лексикасы барада дегишли мағлуматлар берилйәр.

Хас иррәк — XIX асырың II ярымында түркмен дилиниң диалектлери билең хем ғызыклананлар болупдыр. А. Старчевский Орта Азияда болан вағтында салыр, сарык, теке, човдур, ёмут, әрсары ве гөклең диалектлери боюнча кем-кәс материал топлапдыр.

Бейлеки түркмен диалектлери билең бир вағтта мундан бирнәче асыр өң Демиргазык Кавказа гөчүп гиден түркменлериң (човдурлар, игдирлер, сөйүнжәжә) дили барада ғымматлы ишлер битирилиди. А. А. Володин өзүниң: Түркменская степь и туркмены¹ диен макаласында түркмен сәхрасыны геогграфия тайдан хәсиетлендирмек билең, отурымлы түркмен обаларының хайсы йыл эмеле геленлигини, оларда яшан адамларың саныны гөркезийәр. Макаланың ин оңат тарапы А. А. Володиниң Ставрополь түркменлериниң милли дөп-дессурларыны, тансларыны, оюнларыны, оларың ерине етирилишлериңи, кәбир түркмен обаларының атларының йүзе чыкышыны гөркезмегинден ыбаратдыр.

Ставрополь түркменлериниң, әсасан, геогграфиясына бағышланып 1911-нжи йылда С. В. Фарфоровскиниң «Трухмены Ставропольской губернии» диен китапчасы пейда болар. Автор әсасан эйям А. А. Володин тарапындан беян әдилең затлары гайталаар.

Академик А. Н. Самойлович Ставрополь түркменлериниң гепплешигини өврнемек билең хем ғызыкланыпдыр. Ол өзүниң биринжи экспедициясы боюнча берен хасабатында Ставрополь түркменлериниң дилиниң кәбир фонетик хем-де морфологик айратынлыкларыны белләп гечйәр.

Октябрь революциясындан өң түркмен дилиниң айры-айры меселеси боюнча ылым белликлери галдырып гиденлерин бири-де академик Ф. Е. Коршдур. Ол йөрите түркмен дилиниң өзи барада айры бир иш язмадыгам болса, умумьтүрки диллериң теоретик меселелери билең бағлы нешир эден ишлеринде түркмен дилиниң ишлик формалары, онуң шол санда демиргазык Кавказ түркменлериниң хем дилиниң хайсы топара дегишлидиги хакында әхмиемли затлары беллейәр.

Бейик Октябрь социалистик революциясындан соңкы дәвүрде түркмен дили өзбашдак ылым хөкмүнде түркмен дил би-

лимине өврүлйәр ве онуң фонетика, морфология, синтаксис, стилистика, диалектология ялы бөлүмлери теория хем практика тайдан асса-ассадаң ызыгидерли, планлы суратда өвренилип башланар. Коммунистик партия ве Совет хөкүмети, түркмен халкының хем медениетиниң, ыкдысады-сыясы дурмушының өсмегине гиң мүмкинчиликлер дөретди. Илаты хатлы-соватлы әтмеклик болса, өз гезегинде эне дилини билмекден, эне дилинде хат-соват өврнемекден, язмакдан, оламакдан башланар.

• Бу өрән кын, эмма әхмиемли ише тәзе совет түркмен интеллигенциясы бейик рус халкының көмегиниң хем-де бейлеки доғанлык союз республикаларың газанан тежрибесиниң әсасында, чынлакай ише гиришди. 1923-нжи, 1924-нжи йылларда эйям түркмен дилиниң башлангыч мекдеплери үчин биринжи оқув китаплары пейда болар.

1925-нжи йылда республикада Наркомпросың гарамагында Дөвлет Алымлар Совети ве Түркмен ылым-барлаг институты дөредилйәр. Бу дөредилең ылым-барлаг эдаралары түркмен медениетиниң, айратын-да дил гурлушык ишиниң практик хем-де теоретик меселелериниң өсмегинде улы әхмиеге эе болар.

1929-нжи йылда Түркменкультуның гарамагында йөрите лингвистик кабинетиң дөредилмеги түркмен дилиниң меселелериниң өвренилишини хас жанландырды. Шол йыл Түркмен дилиниң түркмен дилинде язылан илкинжи грамматикасы пейда болар. Бу грамматикада түркмен дилиниң фонетикасының, морфологиясының, синтаксисиниң дөслапкы ылым әсаслары беян әдилйәр ве онуң пейда болмагы түркмен халкының өз дәври үчин әгирт улы медени үстүнлиги болар. Йигриминжи йылларың ахырында чыкан әхмиемли ишлерден ене-де А. П. Поцелуевскиниң, А. Алыев билең К. Бөриевиң ишлерини хем-де Биринжи түркмен лингвистик конференциясының материалларыны ятламак болар.

1930-нжи йылда гечирилең Биринжи түркмен лингвистик конференциясы түркмен әдеби дилиниң өсүш процесини, онуң орфографиясының ве терминологиясының хәзирки ягдайыны гиң көпчүлиге ачып гөркезен, оларың өсүшиниң кануналайыклыгыны ресмиләшдирең, илкинжи конференциядыр.

30-нжи йыллардан соңкы дәвүр — 50-нжи, 60-нжи йыллар түркмен дил билиминиң меселелериниң өвренилишиниң тарыхында айратын дәвүр болар. Бу дәвүрлерде түркмен дил билиминиң практикасының графика, орфография, терминология, транскрипция, лексика, фонетика, морфология, синтаксис, диалектология, стилистика меселелери проблемалайын өвренилйәр.

• 1930-нжи йылда Ашгабат педагогик институтының, 1932-нжи йылда болса Түркменкультуң әсасында Түркмен дөвлет ылым-барлаг институтының ачылмагы түркмен дилиниң, прак-

¹А. А. Володин. Из трухменской народной поэзии. Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа. Выпуск 38, Тифлис, 1908.

тики хем-де теоретикни меселелеринин мундан бу яна система-
лайын өвренилмегине хас интенсив тәсир эдйәр. Шу йыллар-
да түркмен дилини өвренмегин эсасыны гоанлардан А. П. По-
целуевскинин, Х. Байлыевин ишжендиги гин гериме эе боляр.
Язылан окув китапларын кәбир практикни ишлерин, сөзлүкле-
рин герими хас гинелйәр.

1936-нжы йылда чагырылан Биринжи түркмен лингвистик
гурултайынын ылмы-сыясы ве медени әхмиеи өрән улы бол-
яр. Биринжи лингвистик гурултайдан өң ве соң түркмен әдеби
дилинин нормаларыны, орфографиямызын кадаларыны, түрк-
мен элипбийини дүзгүнлешдирмекде улы иш алып барылар.

Гурултай түркмен графикасы, элипбийи, онуң тертиби,
түркмен әдеби дилинин орфографиясы, терминологиясы ха-
кында өрән мөхүм әхмиедли карарлар кабул эдйәр.

Түркмен дилинин орфографиясыны, пунктуациясыны ве
ылмы терминологиясыны, умуман, дилимизин практикни месе-
лелеринин иң мөхүм угурларыны белли бир тертибе салмакда,
нормалашдырмакда ТССР-ин Икинжи лингвистик гурултайы
(1954-нжы йылың 6—9 октябры) улы роль ойнаяр. Бу гурул-
тай ятланан меселелер боюнча йөрите карар кабул эдип, түрк-
мен дилинин орфографиясы, терминологиясы боюнча бирнөче
тассыкламалар, кәбир үйтгешмелер гиризди, әдеби дилин
пунктуациясынын дүзгүнлерини ресмилешдирди.

Түркмен дилинин диалектлеринин, геплешиклеринин совет
дөврүнде планлы суратда өвренилишинин башлангыжы оту-
зынжы йыллара дегишлидир. Бу угурда эдилен илкинжи ыл-
мы ишлерин хатарында белли совет түркологы проф. Н. К.
Дмитриевин умумы ёлбашчылыгы билен, О. И. Шацкаянын
хем-де Ф. Н. Лебедевин гатнашмакларында СССР Ылымлар
академиясынын Мары областынын түркменлери боюнча ёла
гоян фольклор-лингвистик экспедициясыны ятламак герек.
Экспедиция гатнашанлар Н. К. Дмитриевин дүзен програм-
масынын эсасында ерли диалектлер ве халк дөредижилиги бо-
юнча гимматлы материал топлаярлар.

1927—1932-нжы йылларда Түркменистанын биртопар ра-
йонлары, обалары боюнча ызыгидерли суратда улы этнология-
лингвистик экспедициялар гураляр. Топланан бу материал-
ларын эсасында сонра проф. А. П. Поцелуевскинин түркмен
дилинин фонетик гурлушыны ве диалектдир геплешиклерини
беян эдйән ики саны китабы нешир эдилйәр. А. П. Поцелуев-
скинин ятланан китаплары түркмен дилинин фонетикасыны,
диалектлерини ве геплешиклерини ылмы эсасда системалайын
өвренмекде эдилен илкинжи ишлердир. Бу ишлер түркмен
дилинин фонетикасынын диалектлеринин меселелерини, әдеби
дил билен диалектлерин, геплешиклерин арагатнашыкларыны,
орфографиямызын дүзгүнлеринин кемиллешдирилишини, түрк-
мен әдеби дилинин меселелерини мундан буяна өвренмекде,

оларын өвренилишини өсдүрмекде, дилимизин тарыхыны сис-
темалашдырмакда эсасы чешме болуп хызмат эдйәр.

1940—1950-нжы ве соңкы йылларда түркмен дилинин диа-
лектлеринин ве геплешиклеринин өвренилиши ТССР ЫА-нын
Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институты, ылмы иш-
гәрлери, аспирантлары, республиканын вузларынын түркмен
дили кафедрасынын мугаллымлары тарапындан довам этди-
рилйәр.

Түркмен совет дил билиминин эсасы бөлүмлеринден бири
болан грамматиканын ылмы эсасда өвренилмегинин довам эт-
дилмеси, эсасан мекдеплер үчин ниетленен окув китапла-
рындан башлайр. 1933-нжы йылдан 1950-нжы йылларын баш-
ларына ченли нешир эдилен мекдеп грамматикаларында түрк-
мен дилинин морфологиясы ве синтаксиси хакында беян эди-
лен лингвистик маглуматлар М. Гелдиевдин Г. Алпаров тара-
пындан язылан грамматиканын (1929) довамы хем дөврүми-
зин талабы билен багланышыклы мынасып үсти етирилмеси
болды. Бу китапларда түркмен дилинин фонетикасы билен бир
вагтта сөз топарлары, оларын грамматика-семантик айратын-
лыклары, сөз ясайжы ве үйтгедижги гошулмалар, сөзлемлер
оларын гурлушы, манысы, агзалары хакында гысгача маглу-
мат берилйәр.

1940-нжы ве ондан соңкы йылларда түркмен дилчилери
А. П. Поцелуевскинин, Х. М. Байлыевин, П. А. Азымовын,
М. Н. Хыдыровын, М. Хамзаевин ылмы-теоретик ве ылмы-
практикни ишлери хил хем мукдар тайдан гин герим аляр.
Профессор А. Поцелуевскинин түркмен дилинин дине бир мор-
фологиясы ве синтаксиси боюнча дәл, эйсем онуң әхли месе-
лелери боюнча нешир эдилен ишлери болса умумитүркологик
әхмиее эе боляр. Шунуң ялы ылмы-теоретик ве ылмы-прак-
тик тайдан битирилен әхмиедли ишлерин хатарында соңкы
бирнөче айры-айры авторлар тарапындан язылан ишлер мо-
нографиялар хем умумитүрки диллерин морфологиясынын ве
синтаксисинин дегишли меселелерини мундан бу яна ишләп
дүзмекде улы ылмы-практикни әхмиее эедир.

Бейик Октябрь Социалистик революциясындан соң түрк-
мен дил билиминин, лексикология ве лексикография месе-
синин ишленилиши, эсасан, үч саны угур боюнча алнып ба-
рылар: а) ики дилли сөзлүклери дүзмек иши; б) түркмен ди-
линин лексикасынын ве лексикографиясынын меселелери бо-
юнча ылмы-барлаг иши; в) ылмын, дурмушын ве медениетин
дүрли угурлары боюнча йөрите терминологик сөзлүклери дүз-
мек иши.

Ики дилли сөзлүк боюнча Октябрь революциясындан өң
эдилен ишлерден дине И. А. Беляевин русча-түркменче (Аш-
габат, 1913) сөзлүгини гөркезмек билен чәкленмели болса, бу
иш түркмен дурмушынын совет дөврүнде гин гериме эе боляр.
1926-нжы йылда «Краткий русско-туркменский словарь к нуж-

дам государственной статистики ТССР» диен сөзлүк пейда боляр. 1929-нжы йылда болса латын алфавитинде А. Алыев биле К. Бөриевин өз дөври үчин салдамлы русча-түркменче сөзлүкleri нешир эдилйэр. Ики дилли сөзлүк дүзмек ишинде М. Мирзаевин «Руслар үчин гысгача русча-түркменче (1936) сөзлүгинин», йөрите нешир эдиле «Түркменче-русча жүби сөзлүгинин» (1939), Х. Байлыев ве Б. Гарриевин «Түркменче-русча» (1940), Ш. Батыров ве Г. И. Карповин «Русско-туркменский словарь» (1948) диен сөзлүкlerinin әхмиедини айтатын ыгтамак ерликлидир. Гиң халк көпчүлигинин гүн-гүнден өсийән талапларына лайык гелйән көп сөзли сөзлүкleri нешир этмеклиге мәтәчлиги дөрөйэр. ТССР БИА-нын Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтынын ылмы коллективи бу мөхүм ише гиришйэр ве 1956-нжы йылда улы русча-түркменче сөзлүги нешир эдйэр. Бу сөзлүк түркмен дилинин составыны, онун хәли-шинди уланылян көп манылы сөзlerini, фразеологик аңлатмаларыны, дурмушын әхли угурлары боюнча совет дөврүнде өсен лексика байлыгымызы гөркезип билипдир. 1962-нжи йылда илкинжи гезек түркмен дилинин улы дүшүндиришли сөзлүги нешир эдилйэр. Онда хәзирки заман түркмен дилинде көп уланылян сөзlerin манысы, уланылышынын айтатынлыклары берилйэр. 1968-нжи йылда болса бу Институтын коллективи «Советская энциклопедия» неширjатында улы, 40000 сөзли «Түркменче-русча сөзлүги» чап эдйэр.

Ики дилли сөзлүкleri дүзмек биле бир вагтда түркмен дилинин лексикасынын меселелери боюнча ылмы-барлаг ишleri хем алнып барыляр ве бу әхмиетли угур боюнча энчеме китаплар, монографиялар, ылмы макалалар чап эдилйэр.

Түркмен дилинин лексикасынын айры-айры тарапларыны, онун фразеологиясыны, стилистикасыны, көп манылы сөзlerini, белли түркмен языжыларынын әсерлеринин дилини, дурмушын, ылмың ве техниканың, оба хожалык ишинин угурларына дегишли сөзlerin, терминлерин манысыны, уланылышынын айтатынлыгыны ылмы ве практики әсасда беян этмекде бир гиден алымларын топары кемала гелйэр.

Түркменистанын Икинжи лингвистик гурултайындан соң, жемгыетчилик дурмушынын, ылмың ве техниканың дүрли-дүрли угурлары боюнча дүзүлип нешир эдиле терминологик сөзлүкlerin ролы улы әхмиеге эе боляр.

Түркмен дилинин тарыхына дегишли нешир эдиле ишlerin әсасы хем әхмиетли бөлеги, озалы биле, академик А. Н. Самойловичин кәбир ишлеринден соң, проф. А. П. Поцелуевскинин, филология ылымларынын докторлары, ТССР БИА-нын хабарчы членleri М. Н. Хыдыровын, З. Б. Мухаммедованын хем-де Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтынын түркмен дилинин тарыхы ве диалектологиясы секторынын коллективинин битире ишleri биле багланышкыдыр.

ТССР БИА-нын Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтынын алымлар коллективи «XI—XIX асыр түркмен дилинин тарыхы боюнча очерклер» атлы салдамлы ишleri нешире тайярлаярлар. Оларда түркмен дессанларынын хем-де язув ядыгәрликlerinin дилинин фонетик, лексик хем-де сөз топарлары боюнча грамматика категорияларынын айтатынлыклары тарыхы аспекте беян эдилйэр.

Соңкы йылларда түркмен дил билиминин меселелеринин өвренилишинин тәзе бир угры сөзлейиш медениети айтатын әхмиеге эе боляр. Бу угурдакы иш ТССР БИА-нын Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтынын гарамагында йөрите сөзлейиш медениети секторы дөрөдиленден соң, оңат әла дүшйэр. Секторын ылмы ишгәрлеринин алып барян ишleri дилин сөзлейиш нормаларыны кәмиллешдирмекде улы әхмиеге эедир.

Хәзирки вагтда түркмен дил билиминин теоретика хем-де практика меселелеринин ылмы аспекте өвренилиши, әсасан, В. И. Ленин адындакы дөвлет педагогика институтынын, А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин хем-де республиканын бейлеки вузларынын дил кафедраларында, ТССР БИА-нын Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында ызыгидерли алнып барыляр.

АЗЫМОВ ПЫГАМ — ТССР
Ылымлар академиясының академиги, филология ылымларының докторы, профессор, ТССР-иң ылымда ат газанан ишгери. Ол 1915-нжи йылда Чэржев областының Саят районының Човдур обасында гарып дайхан машгаласында догуляр.

Онуң чагалык йыллары агыр гечйэр. Яшлык йылларында байларың гапысында батрак болуп гезйэр.

Түркменистанда Совет хәкимieti беркарар эдиленден соң, совет мекдебинде окуп башлаяр. Ол өз обаларындакы мекдеби гутарандан соң, 1929—1931-нжи йылларда Чэржеведәки педагогик техникумда окаяр.

1931—1933-нжи йыллар аралыгында ол обада мугаллымчылык эдйэр, комсомол ишинде ишлейэр. 1933-нжи йылда Пыгам Азымов Ашгабат дәвлет педагогик институтының дил ве эдебият факультетине окува гирип, 1937-нжи йылда оны үстүнликли тамамлаяр. Оны института мугаллымчылыга ише алып галярлар.

1940-нжи йылда ол, өнүмчиликден айрылмазлык шерти билең, аспирантураның курсуны гутаряр. 1942-нжи йылың январында болса, филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин диссертация гораляр.

Пыгам Азымов хем отузынжы йылларың орталарыңдан мугаллымчылык иши билең утгашыклы, түркмен дилиниң практикы меселелерини ишлэп дүзмеклиге, стабил окуп китапларыны язмаклыга актив гатнашып башлаяр. Онуң түркмен дилиниң синтаксиси боюнча тайярлан гөнүкмелер йыгындысы 1938-нжи йылда өзбашына китап болуп чыкар.

П. Азымовың белли түркмен дилчиси мерхум Х. М. Байлыев билең билеликте түркмен дилиниң синтаксиси боюнча язан китабының биринжи нешири 1939-нжи йылда чапдан чыкар. Бу китабың П. Азымов тарапыңдан тэзеден ишленен гөрнүши 1948-нжи йылда ТССР Халк Магарыф министрлиги тарапыңдан ыглан эдилен конкурса биринжи байрага мынасып боляр.

Онуң профессор А. А. Гурбанов билең билеликте язан «Харплығы» ТССР Халк Магарыф министрлиги тарапыңдан ыглан эдилен конкурсың байракларына (1951, 1962) мынасып боляр.

Бу «Харплык» ондан өңки довам эдип гелең «Харплыклардан» өзүниң оңат хилли языланлыгы, окупчылара харп өвретмегиң еңил усулында дүзүленлиги билең тапавутляңар.

1940—1945-нжи йылларда ол СССР Ылымлар академиясының Түркменистан филиалының алым секретары ве Президиумының члени, Тарых, дил ве эдебият институтының директоры везипелеринде ишлейэр.

1945—1948-нжи йылларда СССР Ылымлар академиясының докторанты, шол бир вагтың өзүңде-де пединститутың доценти, Тарых, дил ве эдебият институтының старший ылмы ишгери боляр.

Ол академик В. А. Гордлевскиниң ёлбашчылыгында Москваның Гүңдогары өврениш институтының Алымлар советиниң межлисинде «Түркмен дилинде сөзлериң ясайжы гошулмалар аркалы ясалышлары» диен тема боюнча докторлык диссертациясыны (1948) гораляр.

1948—1963-нжи йылларда алым илки А. М. Горький адындакы Ашгабат дәвлет педагогик институтының директоры, соңра Түркмен дәвлет университетиниң ректоры везипелеринде ишлейэр. 1951-нжи йылда республикада Ылымлар академиясы ачыляр. Шол йыл хем ол ТССР Ылымлар академиясының академиклигине сайляңар.

1963—1965-нжи йыллар аралыгында ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң түркмен дили кафедрасының профессору, ТССР ЫА-ның Жемгыетчилик ылымлары бөлүминиң академик-секретары болуп ишлейэр. 1966-нжи йылың январыңдан болса академик ТССР Ылымлар академиясының президентлигине сайляңар. Академик бирнече гезек ТКП район комитетиниң, шәхер комитетиниң членлигине сайляңар.

Академик Пыгам Азымов жогапкэр везипелерде ишлемек ве дәвлет әхмнетли жемгыетчилик ишлерине актив гошулмак билең бир хатарда, ол республиканың ёкары окуп жайлары үчин түркмен дили боюнча окуп китапларыны дөрөтмәге, шонун ялы-да мугаллымлар, студентлер хем-де метбугат ишгери үчин түркмен дилиниң орфографиясы, пунктуациясы боюнча голланма тайярламага хем актив гатнашяр.

1960-нжи йылда чап болуп чыкан «Хәзирки заман түркмен дили» (графика, морфология) ве 1962-нжи йылда нешир эдилен «Хәзирки заман түркмен дили» (синтаксис) атлы ишлер гөс-гөни онуң ичгин гатнашмагы ве ёлбашчылык этмеги нетижесинде тайярланылды.

Окуп китапларыны дөрөтмек билең бирликде алым түркмен дилиниң язув кадаларыны, онуң графикасыны ишлэп дүз-

мек, олары кәмиллешдирмек угрунда бирнече ишлери этди. Онуң 1951-нжи йылда чыкан «Түркмен дилиниң хәзирки орфографиясына кәбир үйтгешмелер ве гошмачалар гиризмек хакында» диен ишлери хем-де Түркменистаның II лингвистик гурултайында (1954) эден «Түркмен дилиниң орфографиясына гиризилйән кәбир үйтгешмелер ве гошмачалар хакында» атлы доклады онуң айдың мысалларыдыр.

Профессор П. Азымов түркмен дилиниң практикы меселелерини ишләп дүзмекде, олары кәмиллешдирмекде, өсдүрмекде, түркмен дилиниң айры-айры меселелерини ылмы нукдай назарындан дернемекде, чөзмекде хем өрән көп ишлери битирди.

Алымың «Түркмен дилинде халларың ясалышлары», «Түркмен дилинде аффикслериң өзара тиркешип гелиш дүзгүнлери», «Аффикслериң гошулышып уланылышлары», «Түркмен дилинде совет-интернационал аффикслери», «Түркмен дилинде ясама сөзлердәки фонетики үйтгешмелер», «До-дак чекимлилери ве аффикслер», «Түркмен дилинде префиксация», «Түркмен дилинде аффикслериң хиллери ве оларын эмеле гелишлери», «Исимдеш ишликleri ясаян суффикслер» ялы дүрли йылларда чап болуп чыкан ишлери түркмен дилинде аффикслер аркалы сөз ясалышың хемме тарапларыны дернемеклиге багышланандыр.

Академик П. Азымов түркмен дилиниң лексикы составыны өврнемек, оны ылмы эсасда дернемек боюнча хем көп ишлери этди. Онуң «Түркмен дилинде арап-парс элементлери», «Түркмен дилиниң лексикы составы», «Хәзирки заман түркмен дили» (Гириш ве лексика) атлы ишлер түркмен дилиниң сөзлүк составыны дернемеклиге багышланандыр. Түркмен дилиниң орфографик сөзлүкlerini тайярламак ве дүзмек боюнча хем профессорың алып баран ишлери йөрите белленмәге мынасындыр.

Онуң мерхум Х. М. Байлыев билен билеликте дүзен ил-кинжи орфографик сөзлүги 1947-нжи йылда чап болуп чыкды. Ол сөзлүк Түркменистаның биринжи лингвистик гурултайының ве ондан соңкы дөвүрлердәки орфография ве терминология барадакы карарлар эсасында дүзүлипди. Соңра онуң гатнашмагы ве ёлбашчылык этмеги билен Түркменистаның икинжи лингвистик гурултайының орфография дүзгүнлери барадакы карарлары эсасында түркмен дилиниң икинжи орфографик сөзлүги дүзүлди ве ол 1953-нжи йылда П. Азымовың редакциясы билен нешир эдилди.

Академик соңкы йылларда түркмен дилиниң ве дил билиминиң дүрли меселелерини өз ичине алян теоретикы макалалар билен газет-журналларың ве союз масштабында чыккан йыгындыларың сахыпаларында чыкыш эдйәр. Оларың арасында «Түркмен әдеби дилиниң диалект эсасы хакында», «Түркмен әдеби дилиниң нормалары хакында», «Дил гатнашыгының кә-

бир формалары хакында», «Түркмен дил билиминиң кәбир меселелери», «Түркмен дилиниң совет хәкимieti йыллары ичинде өсуши хакында», «Түркменистаның дилчилериниң везипелери» атлы ве башга-да бирнече макалалары бар.

Академик түркмен дил билими боюнча өкде хунәрли кадрлары тайярлап етишдирмек меселесине-де айратын әхмiet берип гелйәр.

А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң профессорлары Гумман Сарыев, Жумаырат Амансарыев, доцент Ата Мырадов, Язмухаммет Чөннәев, Акмәммет Анна-мәммедов, Бике Жумагелдиева, Хайдар Мухыев, ТССР Ылымлар академиясының старший ылмы ишгәрлери Хәсиет Гафурова, Сабыр Аразгулыев ве башга-да бир топар алымлар хут академийиң ызыгидерли халыпалык этмеги нетижесинде өсүп етишдилер.

ТССР Ылымлар академиясының академиги Пыгам Азымов халкара масштабында гечирилйән чәрелерин хем бирнечесине гатнашды.

Партия ве хөкүмет П. Азымовың битирен хызматларына ёкары баха берди. Ол ики гезек Ленин ордени, Октябрь революциясы, Зәхмет Гызыл Байдак, «Хормат нышаны» орденлери, бирнече медаллар, ТССР Ёкары Советиниң Президиумының Хормат хатлары билен сылагланды.

ХЫДЫРОВ МӘММЕТНАЗАР
(1905—1977) — ТССР Ылымлар академиясының корреспондент члени, филология ылымларының докторы, профессор.

Чәржев областының Хожамбаз районының Бешир обасында дайхан машгаласында догуляр.

8—9 яшларында аз салым дини мекдебе гатнап, зордан хат-соват өвренйәр. Он яшыны долдурдан какасы арадан чыкып, агыр машгаланың экленжи онуң герденине дүшйәр.

Соватлы адам болуп етишмек хакда ол хемише пикир эдйәрди. Эмма дөврүң социал гурлушы оңа окамага мүмкинчилик бермейәрди.

Түркменистанда Совет хөкүметиниң беркарар эдилмеги Мәмметназар ялы етимлериң голтугундан гөтерди. Хожамбазың Бешир обасында-да мекдеп ачылды.

Мәмметназар гүндизлерине машгаланы эклемек үчин ганч эдип, агшамларына хем тәзе ачылан мекдепде окамага башлаяр. Илкинжи соват өвренен мугаллымы Алты Гараевиң адыны ол миннетдарлык билен ятлаярды.

1926-нжи йылда Мәмметназар икйыллык мугаллымчылык курсуны гутаряп, обаларында аз вагтлык мугаллым болуп ишлейәр. Соңра оны Бешир оба Советиниң башлыклығына сайлаярлар.

1928-нжи йылда ол Чәржевиң 3 йыллык совет-партия мектебини гутарып, илки Чәржевдәки, соңра Керкидәки совет-партия мектебинде мугаллым болуп ишлейәр.

1934-нжи йылда ол Ашгадаң дәвлет Педагогик институтының дил-эдебият факультетине окува гирип, оны 1938-нжи йылда тамамлаяр. Шол йыл оны институтың түркмен дили кафедрасының мугаллымчылығына ише галдырарлар. 1939-нжи йылда ол түркмен дили кафедрасының аспиранты боляр. Мәмметназар хем аспирантурада окаяр, хем мугаллымчылык эдйәр.

Бейик Ватанчылык уршы йылларында М. В. Ломоносов адындакы Москва дәвлет университети Ашгада гөчүп гел-

йәр. Шол университетин алымлар Советинде М. Н. Хыдыров «Түркмен дилинде послелоглар» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны (1942) гораяр.

1942—1948-нжи йылларда ол кафедраның доценти, эдебият кафедрасының мүдирі везипелеринде ишлейәр. Түркмен дилиниң проблемалары боюнча иш алып бармагыны довам эдирмеги нетижесинде ол СССР Ылымлар академиясының Дил ве пикирленме институтының алымлар Советинде «Түркмен дилинде көмекчи сөзлер ве оларың уланылышы» диен тема боюнча докторлык диссертациясыны (1948) горап, филология ылымларының докторы диен алымлык дережесини ве профессорлык адыны аляр. 1951-нжи йылдан алым ТССР Ылымлар академиясының корреспондент членлигине сайланяр.

Мәмметназар Хыдыров студентлик йылларында ылмы ише гызыкланып башлаяр. Онуң илкинжи макаласы 1931-нжи йылда газетде чап эдилйәр.

1937-нжи йылдан башлап, онуң түркмен дилиниң ве түркмен эдебиятының дүрли проблемаларына дегишли макалалары газет-журналларың, йыгындыларың сахыпаларында чыкып башлаяр. Ол дүрли угурлар боюнча язылан китапларың, монографияларың, орта ве ёкары окув жайлары үчин окув китапларының, ылмы макалаларың авторыдыр. Профессор М. Н. Хыдыров хәзирки заман түркмен дилини грамматик гурлушының теоретикі меселелерини дернемекде, онуң практикі меселелерини дүзгүне салмакда ве өсдүрмекде дүйпли ишлер битирди. Онуң «-дык, -дик ишлик формасы» 1941, «Түркмен дилинде көмекчи сөзлерің классификациясы» (1941), «Түркмен дилинде көмекчи сөзлерің өсүшиниң эсасы ёллары» (1946), «Түркмен дилинде послелоглар» (1947), соңкы йылларда хем бирнече гезек нешир эдилен «Түркмен дилиниң фонетикасы» (1948. К. Бегенжов билең авторлыкда), «Хәзирки заман түркмен дили» (морфология, 1960, синтаксис, 1962, авторларың бири) ве башга-да көп санлы ишлери дине бир түркмен дил билимине дәл, эйсем умумы түркология мынасып гошант болды.

Ол түркмен дилиниң фонетикасына багышлап язан ишинде түркмен дилиниң сес гурлушының айратынлыкларыны, чекимли ве чекимсиз сеслерің физиологик ве акустики хәсиетлерини, оларың классификациясының принциплерини, басым, ассимиляция ве бейлеки меселелери ызыгидерли суратда беян эдйәр.

Түркмен дилиниң тарыхының курсы гөнүден-гөни филология ылымларының докторы, М. Н. Хыдыровың ады билең айрылмаз багланышкыдыр. Ол түркмен филологиясы факультетинде шол предметің башыны башлан илкинжи алымдыр.

Курсуң программасы-да, она дегишли материаллар хем профессорың галамында чыкан ишлер. Дегишли материал

ларын болмазлыгы зерарлы, ол курс 1950-нжи йыла ченли
окадылмаярды.

Профессор М. Н. Хыдыров түркмен дилиниң тарыхынын
үстүнде йыллар бойы ишледи ве оңа дегишли илки бир гиден
макалалар циклини нешир этди. «Түркмен дилиниң тарыхы-
дан кәбир мағлуматлар» (1957), «Түркмен дилиниң гадымы
түрки диллер билен бағланышыгы» (1958), «Түркмен дилиниң
кәбир якин гүндогар диллерине болан гатнашыгы» (1958),
«Түркмен дилиниң монгол дилине болан гатнашыгы» (1958)
ве башга-да бирнәче макалалары Түркмен дәвлет университе-
тиниң «Ылмы язгыларында» нешир эдилди.

Соңра алым олары жемлөп, «Түркмен дилиниң тарыхы бо-
юнча материаллар» (1958, 1962) ады билен ики саны улы китап
нешир этди. Ылмы ишин дашындан алым дөреджилик иши
билен хем мешгулланарды. Ол 60-дан говрак гошгы, ики саны
поэма, «Өврүмли ёллар» атлы тарыхы роман, ики саны пьеса
язды. Буларың хеммеси айры-айры вагтларда өзбашдак китап
ве газет-журналларда нешир эдилди.

Профессор М. Н. Хыдыров түркмен дили ве әдебияты бо-
юнча ёкары квалификациялы, өкде хүнөрли ылмы кадрлар
тайярламак ишине хем өз гошандыны гошды. Ол алымлык де-
режесини аланларың энчемесине ылмы ёлбашчылык этди.
Горалан дүрли диссертацияларда ресми оппонент болуп, өзү-
ниң пейдалы маслахатларыны айтды. Онуң ылмы хызматынын
герими республиканың чәгинден хас узаклара чык-
ды.

Профессор М. Н. Хыдыровың республикамызың филология
ылмыны өсдүрмекде, орта ве ёкары оқув жайлары үчин оқув
китапларыны дөретмекде, өкде хүнөрли ылмы кадрлары тай-
ярламакда битирен хызматларына улы баха берилди.

Ол Зәхмет Гызыл Байдак, «Хормат нышаны» орденлери,
медаллар хем-де ТССР Ёкары Советиниң Президиумынын
Хормат хатлары билен сылагланды.

ДЕРЯЕВ ХЫДЫР — совет дөв-
рүнден түркмен дил билиминиң ме-
селелери билен ирки вагтлардан бә-
ри гызыкланан лингвистлериң бири. ТССР-иң халк языжысы,
ТССР ЫА-ның корреспондент члени (1969), доцент. Ол 1905-
-нжи йылда Мары районының Эгригүзер обасында дайхан маш-
галасында догулар.

1920-нжи йылда Марыдакы интерната окува гирйөр, йөне
оны гутарманка, Хыдыр Деряеви Ашгабатдакы инпроса (инс-
титут просвещения) алярлар.

Ол ерде бир йыл окандан соң, онуң оқап башлан инпросы
Дашкент шәхерине гөчүрилйөр. Х. Деряев 1926-нжи йылда
инпросы гутарып, орта билимли мугаллымлык дипломыны ал-
яр. Оны инпросуң өзүнде мугаллым эдиң алып галярлар.

Х. Деряев мугаллымчылык ишине 1925-нжи йылда башла-
яр. Шол йыл ол Орта Азияның профкурсунда оқадып башла-
яр. 1927—1931-нжи йылларда ол Орта Азия дәвлет универси-
тетиниң педфакында оқаяр, оны 1931-нжи йылда тамамлап
Ашгабада гелйөр.

Ол Ашгабат дәвлет педагогик институтында илки ассис-
тент, соң доцент болуп ишлейөр. 1933-нжи йылдан башлап
кафедра ёлбашчылык эдйөр.

1933—1937-нжи йылларда Х. Деряев түркмен дили боюнча
бирнәче әхмистли ишлери нешир эдйөр. Илкинжи гезек, яғны
1933-нжи йылда онуң 6—7-нжи класлар үчин «Түркмен дили-
ниң синтаксиси» диен иши чықяр. Бу оқув китабы 1937-нжи
йыла ченли нешир эдилйөр.

1934-нжи йылда онуң едийыллык мекдеплер үчин «Түрк-
мен дилиниң грамматикасы», «Европалылар үчин түркмен ди-
ли» диен ишлери чықяр. 1936-нжи йылда болса, Түркменис-
таның Биринжи лингвистик гурултайына тезислер хөкмүнде
«Түркмен дилиниң синтаксисиниң ве пунктуациясының әсасы
меселелери» атлы улы макаласы пайда боляр.

Хыдыр Деряев Түркменистан ССР Ылымлар академиясы-
ның Дил билими институтында илки кичи ылмы ишгөр, соңра

старший ылмы ишгәр везипелеринде ишлейәр. Ол түркме дилинин тарыхына дегишли бирнече макалалар язар. Олар арасында «Гелжек заман ишлигинин кәбир меселелери», «Түркмен дилинин тарыхының меселелери», «Магтымгулының эсерлеринин гөзлегинде» диен ялы гызыклы меселелери орта атың макалалар бар.

Сонкы йылларда Х. Деряев чепер дөредижилик иши биле чынлакай мешгул болуп башлады. Ол түркмен совет эдебиятыны тәзе проза, драма, поэзия эсерлери билең байлашдырды.

Языжының мешхур «Ыкбал» романы «Ганлы пенжеден» ады билең 1937-нжи йылың октябрында чап болуп чыкяр.

Автор сон, «Ганлы пенжеден» атлы романыны тәзеден ишләп, 1960-нжи йылда «Ыкбал» ады билең нешир этдирди.

«Ыкбал» романы автора улы мешхурлык гетирди. ТССР-иң Халк языжысы хас өндүмли ишлемге башлады.

1962-нжи йылда романын икинжи китабы, 1966-нжи йылда үчүнжи китабы, 1971-нжи йылда болса романын ахыркы — дөр дүнжи китабы чап болуп чыкяр. Онуң эсерлери оқыжылар та рапындан оңат гаршыланяр.

Языжының «Мәхри», «Хожанепес» атлы белли драма эсерлери Молланепес адындакы академики драма театрың сахнасындан дүшмән гелйәр.

1971-нжи йылда Хыдыр Деряевиң «Харасат» атлы романы чапдан чыкды.

Эдебият мейданында битирен хызматлары үчин ол Ленин ордени (1967) билең сылагланды. 1969-нжи йылда Хыдыр Деряевиң түркмен совет дил билимине, түркмен совет эдебиятына гошан гошантларыны назарда тутуп, ТССР Ылымлар академиясы оны корреспондент-членлиге сайлады. Языжы доцент Хыдыр Деряев республиканың Языжылар Союзының ишине актив гатнашяр.

ХАМЗАЕВ МАШАН (1915—1965)

—түркмен дилчилериниң гөр-нүклилериниң бири, ТССР Ылымлар академиясының корреспондент-члени. 1915-нжи йылда Красноводск областының Гызылетрек районының Чат обасында гарып дайхан машгаласында догуляр.

Гызылетрекдәки интернаты гутарандан сон, илки Ашгабат педтехникумында, сонра педагогик институтының тайярлык бөлүминде окаяр. 1934-нжи йылда Ашгабат дөвлет педагогик институтының дил ве эдебият факультетини гутаряр. 1934—1937-нжи йылларда Дашховзун, Ашгабадың, Дашкендин педтехникумларында мугаллым болуп ишлейәр. Сонра ёкары окув жайларында Дашкентдәки марксизм-ленинизм институтында, 1938-нжи йылда болса Ашгабат дөвлет педагогик институтында мугаллымчылык эдйәр. Ол шол йыллардан башлап, педагогик ишлери билең бир хатарда түркмен дилинин айры-айры меселелери боюнча ылмы-барлаг ишлерини хем алып баряр.

Бейик Ватанчылык уршуның башланан илкинжи гүнлеринден ол Ватан горагына гидйәр. Ол Ватанчылык уршуның газаплы гүнлеринде Чкаловда батальон командириниң орунбасары, Калинин фронтуның 3-нжи зарплы армиясының рота командирини, 3-нжи Украин фронтуның сөвешжең батальонының командирини — резервисти ялы жогапкөрли везипелери алып баряр.

Гошун гуллугындан гайдып геленден сон, М. Хамзаев енде ылмы-педагогик ишини довам этдирмәге башлаяр. Ол 1946—1950-нжи йылларда Ашгабатда дөвлет педагогик институтының түркмен дили ве умумы дил билими кафедрасының старший мугаллымы, доценти болуп ишлейәр.

1948-нжи йылда Машан Хамзаев «Түркмен дилинде локал дүшүмлер» атлы темадан филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин диссертация гора-яр.

МУХАММЕДОВА ЗЫЛЫХА БАКЬЕВНА (1922—1984)—ТССР ЫА-ның корреспондент члени, филология ылымларының докторы. ТССР-иң ылымда ат газанан ишгери. Ол Мары областының Мүлкюсуп обасында догулар.

Зылыха Ёлөтен районының И. С. Тургенов адындакы еди-йыллык мектебинде окаяр. Соңра Ашгабат шәһериндәки 18-нжи мектеби 1938-нжи йылда экстерн гутаряр. 1938—1941-нжи йылларда Ашгабадын А. М. Горький адындакы дәвлет педагогик институтының дил ве әдебият факультетинде окаяр. Окувы гутарандан соң, ол институтың әдебият кабинетиниң мүдири болуп ишлейәр. 1945-нжи йылда Зылыха СССР ЫА-ның СССР халкларының дили ве язувы институтының аспирантурасына кабул әдилйәр.

СССР ЫА-ның корреспондент члени, гөрнүкли түрколог Н. К. Дмитриевниң ёлбашчылыгында аспирантураның долы курсуны тамамлаяр. 1948-нжи йылда болса СССР ЫА-ның Дил билими институтының алымлар Советинде «Магтымгулының диванының Астрабат голязмасының дили» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр.

1948—1949-нжи йылларда ол Педагогик Ылымлар академиясының Милли мектеплер институтында старший ылмы ишгәр болуп ишлейәр.

1949-нжи йылдан өмрүниң ахырына ченли ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында хәзирки заман түркмен дили секторының мүдири, шол секторда старший ылмы ишгәр, дилиң тарыхы секторының мүдири, старший ылмы ишгери болуп ишлейәр. 1951-нжи йылың июнында республиканың ылмы ве медени дурмушында улы өзгериш болуп гечйәр. СССР Ылымлар академиясының Түркменистан филиалы Түркменистан ССР Ылымлар академиясына өврүлйәр. З. Б. Мухаммедова шол йыл ТССР ЫА-ның корреспондент членлигине сайланяр. 1966—1973-нжи йылларда голязмалар секторына ёлбашчылык әдйәр.

1973—1984-нжи йылларда Зылыха Бакыевна шол институтың түркмен дилиниң тарыхы ве диалектологиясы секторында старший ылмы ишгәр везипесинде ишлейәр.

1969-нжи йылда З. Б. Мухаммедова «XI—XIV асыр түркмен дилиниң тарыхы боюнча дерцевлер» (арап дилинде язылан филологик эсерлер эсасында) докторлык диссертациясыны гораяр. Алым ылмы кадрлары тайярламак ишине актив гатнашяр. Онуң ёлбашчылыгында бирнәче яшлар филология ылымларының кандидати диен алымлык дережесини алдылар. Ол әнчеме адамларың гораң докторлык, кандидатлык диссертацияларының ресми оппоненти болуп чыкыш этди.

Зылыха Бакыевна Мухаммедова 80-ден говрак ылмы макаланың, «XI—XIV асыр түркмен дилиниң тарыхы боюнча дерцевлер» атлы монографияның авторыдыр.

Онуң макалаларының өзүниң хәсиети боюнча эсасы 4 угра бөлмек мүмкин: 1) рус классык әдебияты боюнча (А. С. Пушкин, А. П. Чехов, Н. В. Гоголь) әдилен тержимелер хакында; 2) түркмен әдебияты хакында, 3) түркмен дилиниң лексикасы (ономастика, халычылыга дегишли терминлер, фауна ве флора дегишли лексика, этнонимлер, айры-айры сөзлериң этимологиясы), 4) түркмен дилиниң тарыхына дегишли ылмы дерцевлер. Онуң макалаларының бирнәчеси бүтинсоюз, дашары юрт журналларында чап әдилди.

Зехинли алым филология ылмыны өсдүрмекде, өкде хүнәрли ылмы кадрлары тайярламакда битирен хызматлары үчин 1972-нжи йылда ТССР-иң ылымда ат газанан ишгери диен хорматлы ада мынасып болды. 1978-нжи йылда ол Түрк Дил Курумының хабарчы членлигине сайланды.

Ол ленинчилик юбилей медалы хем-де ТССР Ёкары Советиниң Президиумының Хормат хатлары билен сылагланды.

МУХАММЕДОВА ЗЫЛЫХА БАКЬЕВНА (1922—1984)—ТССР ЫА-ның корреспондент члени, филология ылымдарының докторы. ТССР-иң ылымда ат газанан ишгери. Ол Мары областының Мүлкюсуп обасында догулар.

Зылыха Елөтен районының И. С. Тургенов адындагы еди-йыллык мектебинде окаяр. Сонра Ашгабат шәхериндеки 18-нжи мектеби 1938-нжи йылда экстерн гутаряр. 1938—1941-нжи йылларда Ашгабадын А. М. Горький адындагы дөвлет педагогик институтының дил ве эдебият факультетинде окаяр. Окувы гутарандан соң, ол институтын эдебият кабинетинин мүдири болуп ишлейәр. 1945-нжи йылда Зылыха СССР ЫА-ның СССР халкларының дили ве язувы институтының аспирантурасына кабул эдилйәр.

СССР ЫА-ның корреспондент члени, гөрнүкли түрколог Н. К. Дмитриевин елбашчылыгында аспирантураның долы курсуны тамамлар. 1948-нжи йылда болса СССР ЫА-ның Дил билими институтының алымлар Советинде «Магтымгулының диванының Асрабат голязмасының дили» диең тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр.

1948—1949-нжи йылларда ол Педагогик Ылымлар академиясының Милли мектеплер институтында старший ылмы ишгәр болуп ишлейәр.

1949-нжи йылдан өмрүн ахырына ченли ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындагы Дил ве эдебият институтында хазирки заман түркмен дили секторының мүдири, шол секторда старший ылмы ишгәр, дилиң тарыхы секторының мүдири, старший ылмы ишгери болуп ишлейәр. 1951-нжи йылың июнында республиканың ылмы ве медени дурмушында улы өзгериш болуп гечйәр. СССР Ылымлар академиясының Түркменистан филиалы Түркменистан ССР Ылымлар академиясына өврүлйәр. З. Б. Мухаммедова шол йыл ТССР ЫА-ның корреспондент членлигине сайланяр. 1966—1973-нжи йылларда голязмалар секторына елбашчылык эдйәр.

1973—1984-нжи йылларда Зылыха Бакыевна шол институтын түркмен дилиниң тарыхы ве диалектологиясы секторында старший ылмы ишгәр везипесинде ишлейәр.

1969-нжи йылда З. Б. Мухаммедова «XI—XIV асыр түркмен дилиниң тарыхы боюнча дерневлер» (арап дилинде язылан филологик эсерлер эсасында) докторлык диссертациясыны гораяр. Алым ылмы кадрлары тайярламак ишине актив гатнашяр. Онуң елбашчылыгында бирнече яшлар филология ылымдарының кандидаты диең алымлык дережесини алдылар. Ол энчеме адамларын гораң докторлык, кандидатлык диссертацияларының ресми оппоненти болуп чыкыш этди.

Зылыха Бакыевна Мухаммедова 80-ден говрак ылмы макаланың, «XI—XIV асыр түркмен дилиниң тарыхы боюнча дерневлер» атлы монографияның авторыдыр.

Онуң макалаларының өзүниң хәсиети боюнча эсасы 4 угра бөлмек мүмкин: 1) рус классык эдебияты боюнча (А. С. Пушкин, А. П. Чехов, Н. В. Гоголь) эдилең тержимелер хакында; 2) түркмен эдебияты хакында, 3) түркмен дилиниң лексикасы (ономастика, халычылыга дегишли терминлер, фауна ве флора дегишли лексика, этнонимлер, айры-айры сөзлериң этимологиясы), 4) түркмен дилиниң тарыхына дегишли ылмы дерневлер. Онуң макалаларының бирнечеси бүтинсоюз, даша-ры юрт журналларында чап эдилди.

Зехинли алым филология ылмыны өсдүрмекде, өкде хүнәрли ылмы кадрлары тайярламакда битирең хызматлары үчин 1972-нжи йылда ТССР-иң ылымда ат газанан ишгери диең хорматлы ада мынасып болды. 1978-нжи йылда ол Түрк Дил Курумының хабарчы членлигине сайланды.

Ол ленинчилик юбилей медалы хем-де ТССР Ёкары Советиниң Президиумының Хормат хатлары билең сылагланды.

ЧАРЫЯРОВ БЭШИМ — ТССР ЫА-ның корреспондент-члени, филология ылымларының докторы, профессор. Ол 1922-нжи йылда Ашгабат районының Херрикгала обасында гарып дайхан машгаласында догуляр. Илки өз обаларындакы башлангыч мекдеби, соңра Бүзмейин станциясындакы яшлар мекдебини гутарып, Дашкентдеки Түркмен Дөвлет педтехникумына гирйәр ве 1938-нжи йылда оны тамамлансоң, Ашгабат районының Херрикгала обасындакы едийыллык мекдепде мугаллым болуп ишлейәр.

Б. Чарыяров 1941-нжи йылда мугаллымчылык институтыны гутаряр ве Газанжык шәхериндеки 1-нжи орта мекдепде мугаллым, окуп бөлүмнннн мүдири, соңра шол мекдебинннн директоры везипесинде ишлейәр. 1943—1945-нжи йылларда Совет гошунуның хатарында гулук эдйәр ве Бейик Ватанчылык уршуна гатнашяр. Ол 1946-нжы йылда демобилизленип, ене-де мугаллымчылык ишине башлайр. 1946—1950-нжи йылларда Чәржев областының Фарап районындакы 1-нжи орта мекдепде эне дили ве эдебият сапакларыны окадяр хем-де окуп бөлүмнннн мүдири болуп ишлейәр. Шол йылларда ол Ашгабадың дөвлет педагогик институтының дил ве эдебият факультетини гайыбана тамамлайр.

1950-нжи йылдан ол ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтында илки кичи ылмы ишгәр, старший ылмы ишгәр, соңра болса хәзирки заман түркмен дили секторының мүдири, директорын ылмы ишлер барадакы орунбасары везипелеринде ишледи, 1970-нжи йылдан бәри болса шол институтынннн директоры болуп ишлейәр.

Ол 1956-нжы йылда СССР ЫА-ның Дил билими институтының алымлар Советинде филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин диссертация гораяр. Онун бу иши «Хәзирки заман түркмен дилинде ишлик дережелери» диен ат билен 1957-нжи йылда айратын монография гөрнүшинде нешир эдилйәр.

Түрки диллери денешдирме планда өврнемеклик А. П. Понделуевский тарапындан башланан хем болса, түркмен дил билиминде бу угур етерлик өсүп билмеди. Б. Чарыяровыннн «Гүнорта-гүнбатар түрки диллерде ишлик заманлары» диен монографиясы (1969) түрки диллериннн биртопары болан огуз диллерини өзара денешдирип өврнемеклиге багышланып эдилен илкинжи дүйпли ишдир. Автор 1970-нжи йылда шол темадан диссертация горады ве оңа филология ылымларының докторы диен алымлык дережеси берилди. 1972-нжи йылда оңа СССР халкларының дил хүнәри боюнча профессор диен ат берилйәр. 1975-нжи йылда ТССР ЫА-ның корреспондент-членлигине сайланяр.

Алым «Түркмен дилиннн грамматикасы, I бөлүм, фонетика, морфология» («Ылым» неширяты, 1970 й.) диен рус дилинде нешир эдилен ишиннн «Санлар», «Послелоглар», «Көмекчи атлар», «Ишликлериннн ясалышы», «Ишлик дережелери», «Гечирйән ве гечирмейән ишликлер» ялы бөлүмлерини язды, оны редактирледи. «Русча-түркменче сөзлүги» (Москва, 1956) дүзмеклиге хем гатнашды.

Түркмен дилиннн айры-айры меселелерине дегишли язан макалалары дүрли йыгындыларда, журналларда ве газетлерде чап эдилди. Б. Чарыяровыннн гатнашмагында авторлар коллективни тарапындан язылан 1-нжи клас үчин түркмен дили китабы 1954-нжи йылдан бәри нешир эдиллип гелйәр.

Ол регионал, бүтинсоюз ве халкара конференцияларда, йыгнакларда дил билиминннн дүрли меселелери боюнча ылмы докладлар билен чыкыш эдилп дуяр. Алым ылмы кадрлары тайярламак ишине өнжейли гошант гошуп гелйәр.

Түркмен дил билими боюнча алнып барылян ишлери гурамакда ве оны өсдүрмекде, ёкары хүнәрли ылмы кадрлары тайярламакда ве мекдеплер үчин окуп китапларыны дөретмекде битирен хызматлары үчин профессор медаллар, ТССР Ёкары Советинннн Президиумының Хормат хатлары билен сылагланяр. 1986-нжы йылда болса Б. Чарыярова ТССР-ин ылымда ат газанан ишгәри дийлен хорматлы ат дакыляр.

ГУРБАНОВ АБДЫЛЛА (1914—1985) — СССР Педагогик Ылымлар академиясының академиги, педагогик ылымларын докторы, профессор, ТССР-иң ылымда ат газанан ишгери. Ол Эйраның Шамсабар обасында догулар.

Ол 1933-нжи йылда Ашгабадын педтехникумыны гутарандан соң, шол йыл ол Ашгабадын дөвлет Педагогик институтының дил-эдебият факультетине окува гирийәр. Окувыны гутаран йылы (1938) оны институтың дил-эдебият факультетиниң деканы везипесине ише беллейәрлер.

1944—1948-нжи йылларда ол педагогик институтың директорының гайыбана бөлүми боюнча орунбасары, институтың директорының окув ве ылым ишлер боюнча орунбасары болуп ишлейәр.

1950-нжи йылдан, ягны А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң ачылан йылындан тә өмрүниң ахыркы йылларына ченли университетин окув ишлери боюнча ректоры везипесинде ишледи.

Эне дилини окатмагың методикасына болан гызыкланма Абдылла Гурбановда студентлик йылларындан башланды. Эй-йәм 1936-нжи йылда «Мугаллыма көмек» журналында онун «Диктантлары гечирмегиң методикасы» атлы илкинжи макаласы чап болуп чыкяр.

Ол мекдеп ве эне дилини окатмагың методикасы билен ымыклы иш салшып уграяр. 1940-нжы йылда онун Пенжелиев билен билеликте язан «Клас ёлбашчысына көмек» атлы иши чыкяр.

1944-нжи йылда Абдылла Гурбанов «Түркмен дилини окатмагың кәбир меселелери» диен тема боюнча Одесса дөвлет университетиниң алымлар Советинде филология ылымларының кандидаты диен алымлык дерезесини алмак үчин диссертация гораяр. 1944-нжи йылдан башлап, «Мугаллыма көмек» журналында, методик йыгындыларда онун эне дилини окатмагың методикасына дегишли көп санлы макалалары чап болуп башлаяр. 1947-нжи йылда Абдылла Гурбановың Язлы

Текеев билен бирликде язан «Орта мекдепде эне дилини окатмагың методикасы» атлы улы монографиясы чыкяр. Бу иш түркмен дилини орта мекдепде окатмагың методикасына багышланан илкинжи ишди. 1949-нжы йылда болса, онун Н. Күрреев билен билеликте язан «Башлангыч класларда эне дилини окатмагың методикасы» диен иши чыкяр. Бу ишлерин икиси-де бирнөче гезек нешир эдилди.

1957-нжи йылда ол көп йылларын тежрибесини өзүнде жемлейән «Түркмен мекдеплеринде эне дилини окатмагың методикасы боюнча очерклер» атлы ылым иш язар. Ол шол иши эсасында РСФСР Педагогик ылымлар академиясының Окатмагың методикасы ылым-барлаг институтының алымлар Советинде педагогик ылымларын докторы диен алымлык дерезесини алмак үчин диссертация гораяр. Алымың бу иши түркмен мекдеплериниң тарыхының көп материалларыны өз ичине аляр. Онда революциядан өң Түркменистанда окув ишлериниң ягдайы, окув жайларының типлери ылым нукдайдан ызарланяр. Бу маглуматларын хеммеси архив материаллары эсасында ызылыпдыр. Ишде түркмен совет мекдеплериниң дөрейши ве ёла гойлушы хакда гызыклы маглуматлар берилйәр. Партия ве совет органларының республикада магарыф ишлерини дүзгүнлешдирмекде дурмуша гечирен чәрелери, мугаллым кадрларыны тайярламакда эден тагаллалары бирин-бирин ныгталяр. Алым ол мекдеплер ве ВУЗ-лар үчин окув китапларыны дөретмеклиге-де актив гатнашяр.

Онун П. Азымов билен билеликте язан «Харплык» (1950) китабы, Н. Күрреев билен язан «Түркмен дилинин грамматикасы V—VI класлар үчин» (1949) окув китабы ве башга-да бирнөче китаплары хәзире ченли мекдеплерде окадыляр.

Соңкы йылларда ол педагогиканың дүрли угурлары боюнча макалалар билен чыкыш эдйәр. Онун «Ф. Энгельс — ылым педагогиканың гөрнүкли теоретиги», «Ленин мугаллым хем мекдеп хакында», «М. И. Калинин яшлары тербиелемек хакында» ялы бирнөче макалалары газетлерин ве журналларын сахыпаларында ызыгидерли чап эдилйәр.

Педагогика ве окатмагың методикасы боюнча ылым кадрлары тайярламакда хем Абдылла Абдыллаевичин хызматлары улудыр. Онун ёлбашчылыгында бирнөчелер докторлык ве кандидатлык диссертацияларыны горадыляр.

Ылым ишлери язмакда ве ылым кадрлары тайярламакда битирен хызматлары үчин ол ТССР-иң Ылымда ат газанан ишгери диен хорматлы ада мынасып боляр. Ол СССР Педагогик ылымлар академиясының президиумының К. Д. Ушинский адындакы медалы билен сылагланяр. Ол Октябрь революциясы, Зәхмет Гызыл Байдак, «Хормат нышаны» орденлери, ТССР Ёкары Советиниң Президиумының Хормат хаты ве бирнөче медаллар билен сылагланяр.

**ПОЧЕЛУЕВСКИЙ АЛЕКСАНДР
ПЕТРОВИЧ (1894—1948)** — түрк-

мен совет дил билимини өвренижи алым. Ол Витебск губерниясының Режицк уездинин Букмуйжа обасында мугаллымың машгаласында догуляр.

1914-нжи йылда гимназияны гутарып, Гүндогар диллеринин Москвадакы Лазаревск институтына окува гирийэр. Ол академик В. А. Гордлевскиниң ёлбашчылыгында гүндогар диллерини өврениёр. Институтда окаярка А. П. Почелуевский түрк, парс, латын, немец, француз, иллис, итальян, поляк, латыш диллерини өврениёр. Шол йылларда ол тарых, этнография билең якындан гызыкланып башлаяр, гүндогар диллерини, айратын хем Орта Азия халкларының диллерини өвренимегини довам этдирйэр.

1921-нжи йылда Археология институтының алымлар Совети Александр Петровичи Дашкенде командировка иберйэр. Командировка вагтында ол өзбек мекдеплеринде болуп, оларда эне дилини окатмагың методикасы билең танышяр. Дашкент шәхеринде ол илкинжи гезек гүндогар диллерини окатмакда өз гүйжүни сынап гөрийэр. Илкинжи газанан үстүңликлери оны гувандыяр. Ол яш Түркүстан республикаларында ёкары жүнөрли кадрларың етмезчилик эдйөндигини өз гөзи билең гөрүп, ол ерде галмагы йүрегине дүвийэр. 1923-нжи йылда Александр Петрович Почелуевский Түркүстан республикасының Түркменистан областына ише гелйэр. А. П. Почелуевский өмүрүниң 25 йылыны республикада ылмың ве медениетниң өсмегине сарп эдйэр.

Ол илки-илкилер Ашгададың дүрли окуп жайларында түркмен, парс, француз диллерини окаяр.

Александр Петрович мекдеп мугаллымы болуп ишлейөн дөврүнде шәхерин мугаллымлары үчин ачык сапаклар гечирип башлаяр, Магарыф ишгәрлерни өйүниң янындакы мугаллымларың педагогик хүнәрини кәмиллешдирйән семинарын ишине-де ёлбашчылык эдйэр.

А. П. Почелуевский тәзе түркмен элипбийинин проектини дүзмек боюнча көп ишлер эдйэр. Онуң «Түркмен элипбийинин реформасы» атлы макаласы республикан газетде чыкяр.

1928—1932-нжи йылларда А. П. Почелуевский тәзе ачылан Түркмен медениети институтында (Туркменкульт) ишлейэр. Шол йыллардан башлап ол түркмен дилини ылмы эсасда өвренимеклиге ымыклы гиришйэр. Түркмен диалектлерини ылмы эсасда өвренимек максады билең республиканың көп районларына этнолог-лингвистик экспедициялар гураляр. Александр Петрович шол экспедицияларың көпүсине ёлбашчылык эдйэр.

Экспедициялар дөврүнде ол түркмен дили, диалектлери, әдебият, халк дөредижилиги, этнографиясы боюнча бай ве гымматлы материаллар топлаяр. Шол йылларда Александр Петровичиң гызыклы ве бай материаллар эсасында язан ылмы макалалары, ишлери газет-журналларың сахыпасында чыкяр. 30-нжы йылларың икинжи ярымы Александр Петровичиң ылмы дөредижилик ишиниң хас өндүмли йылларыдыр.

1936-нжы йылда А. П. Почелуевскиниң «Фонетика туркменского языка», «Диалекты туркменского языка» диен монографик ишлери, түркмен дилиниң практик меселелери билең багланышыклы бирнече макалалары чап болуп чыкяр.

Түркменистан Совет Социалистик Республикасының хөкүмети А. П. Почелуевскиниң республиканың өңүнде битирен хызматларына ёкары баха берди. Ылмы-дөредижилик ишинде газанан үстүңликлери ве милли кадрлары тайярламакда битирен хызматлары үчин жемгыетчилик педагогик, ылмы-барлаг ишлериниң 25 йыллыгы мынасыбетли оңа Түркменистан ССР-ниң Ылымда ат газанан ишгәри диен хорматлы ат (1943) дакыляр.

Александр Петрович Бейик Ватанчылык уршуның газалпы йылларында хем өндүржиликли ишлемегини довам этдирди. Шол йылларда онуң «Основы синтаксиса туркменского литературного языка» (1943), «Метрика произведений Махтумкули» (1943), «К вопросу о древнейшем типе звуковой речи» (1944). Происхождение личных и указательных местоимений (Материалы к истории туркменского языка), «К вопросу о происхождении формы настоящего времени в тюркских языках юго-западной группы» (1948) диен китаплары чапдан чыкяр.

Профессор А. П. Почелуевский ылмы-педагогик ишлер билең бир хатарда, ерли миллетден ылмы кадрлары тайярламак ишине хем айратын үнс берди. Онуң ёлбашчылыгында республиканың гөрнүкли алымлары-лингвистлери П. А. Азымов, Б. А. Гаррыев, М. Н. Хыдыров, Г. Ачылова ве башгалар ылымларың докторлары ве кандидатлары болуп етишдилер. Александр Петрович өмүрүниң соңкы дөврүне ченли ылмы иш билең мешгулламагыны довам этдирди.

1948-нжи йылың тебигы бетбагтчылыгы — Ашгабат ер титремеси гөрнүкли алымың өмүр танапыны үзди.

БӨРИЕВ КҮМҮШАЛЫ (1896—1942) — илкинжи түркмен дилчилеринин бири. Ол Шевченко шәһериниң голайындакы обаларың биринде догуляр. 1915-нжи йылда Түркүстан мугаллымчылык семинариясыны гутаран. Күмүшалы Бөриев Түркменистанда совет хәкимиятинин беркарар эдилен илкинжи гүнлеринден башлап, республикада халк магарыф ишлерине ёлбашчылык эдил башлаяр. Республиканың медени революция билен багланышыклы проблемаларының чөзмек ишине Күмүшалы Бөриев актив гатнашяр.

1922-нжи йылда Дашкентде Түркмен билим комиссиясының дөредилмегинде онуң хызматы улудыр. К. Бөриев шол комиссия ёлбашчылык эдйәр. Комиссия Түркменистан Совет Социалистик Республикасының дөредилен гүнүне ченли обаларда яны ачылып башлан түркмен мекдеплерини эне дилинде язылан оқув китаплары билен үпжүн этмек иши билен мешгулланяр.

Шол йыл хем илкинжи түркмен журналыны чыкармак меселеси йүзе чыкар. Тайярлыклы журналист кадрларының етмезчилик этмеги зерарлы бу журналы чыкармак иши хем Түркмен билим комиссиясына табшырыляр. Ол «Түркмен или» журналына хем редакторлык эдйәр. Соңкы йылларда Күмүшалы Бөриев «Яш жарчы», «Ғызыл ёл», «Түркмен медениети» журналларыны хем редактирлемәге гатнашяр.

1925-нжи 1932-нжи йылларда ол Түркменистан дәвлет билим Советиниң башлыгы, Түркменистан Халк магарыф комиссары, Түркмен медениет институтының директоры, Түркмен дәвлет неширятьының директоры ялы везипелерде ишлейәр. Ол шол везипелерде ишлән йылларында түркмен дилинин практикы меселелерини чөзмек, мугаллым кадрларыны етишдирмек, мекдеплер үчин методик голланмалар дөретмек иши билен ичгин мешгулланяр.

Күмүшалы Бөриев 1927-нжи йылда чыкан «Латын әсасында түркмен дилиниң әлипбий китабы», 1932-нжи йылда чыкан «Қолхозчы харплығы» китапларының авторларының бири.

К. Бөриев Түркмен медениети институтына ёлбашчылык эдйән йылларында әдеби дилиң сөзлүк составыны нормалашдырмак ве байлашдырмак меселелерине хем үнс берйәр. Ол А. Алыев билең билеликте йигрими мүн сөзден ыбарат русча-түркменче сөзлүк дүзмек ишине гиришйәр. Оларың дүзен сөзлүги 1929-нжи йылда чап болуп чыкар. Ол 1930-нжи йылда чагырылан дилчилерин биринжи лингвистик конференциясына ёлбашчылык эдйәр. «Түркмен медениети» журналының 3-нжи санында онуң «Түркменистаның биринжи билим конференциясы» атлы гинишлейин макаласы (1936) чыкар.

Күмүшалы Бөриев түркмен дил билиминин тарыхында дине бир дилчи хөкмүнде таналман, әйсем ол тержимечи хөкмүнде хем таналяр. Ол В. И. Лениниң «Азык салгыды хакында», «Магарыф хакында» диен ишлерини тержиме эдйәр. Онуң тарыха ве этнография дегишли бирнече ишлери газет-журналарын сахыпаларында чап эдилйәр. Оларың арасында «Түркмен газак арасы», «Хыва түркменлери хакында», «Түркмен халкының тарыхыны өврнемек барада», «Биринжи Май байрамы бүтиндүнйә зәхметкешлериниң байрамыдыр» атлы макалалар бар.

Бу фактларың хеммеси Күмүшалы Бөриевин түркмен милли медениетини, ылмыны өсдүрмек ишине өнжейли гошант гошандыгыны, ол угурда тутанъерли гөрешендигини айдын субут эдйәр.

ГЕЛДИЕВ МУХАММЕТ (1889—1931) — гөрнүкли түркмен совет дилчиси, түркмен дилини эсасландыранларын бири. Ол Челекен шәхеринде догуляр.

Ол Бухараның, Уфаның медреселеринде окаяр. Медресәни гутарандан соң, ол татарларын, башгыртларын арасында мугаллымчылык эдйәр. Мухаммет Гелдиев 1921-нжи йылдан башлап, Ашгабат партия мектебинде ве мугаллымчылык техникумында мугаллым болуп ишлейәр. Дашкентде дөредилең (1922) Түркмен билим комиссиясының членлигине сайланяр. Комиссияның члени болан дөврүнде ол мөхүм меселели ишлери ерине етирйәр. Түркмен дилиниң язув кадаларыны нормалашдырмак, графикасыны реформа этмегин проектини тайярламак иши М. Гелдиеве табырыляр.

Түркмен билим комиссиясы онуң тайярлан проекти эсасында йөрите карар кабул эдйәр. М. Гелдиевиң тайярлан проекти эсасында гечирилең реформаның эсасы айратынлыклары: язув дилини сөзлейиш дилине якынлашдырмакдан ве шол эсасда орфографик кадалары дөретмекден, хер бир фонеманы гөркезмек үчин айратын харп алмакдан я-да гошмача белги уланмакдан ыбаратды. Бу реформалардан башга-да Түркмен билим комиссиясының членлери яңы ачылып башлан түркмен мектеплери үчин окув китапларыны дөретмәге гиришйәрлер. Бу ишлер Түркменистан өзбашдак республика болуп дөредилеңинден соң хас-да гүйчленйәр. Шол йылларда ол мектеплер ве ликбезлер үчин ниетләп, «Элипбий», «Дил сапаклыгы» ялы китаплары язяр. 1929-нжы йылда онуң Г. Алпаров билең авторлыкда «Түркмен дилиниң грамматикасы» диен окув китабы нешир эдилйәр. Авторларын бу иши түркмен эдеби дилиниң грамматик гурлушы, фонетик системасы боюнча шоңа ченли дөредилең окув китапларындан дүйпгөтер тапавутланяр. Олар дил фактларыны ылмы эсасда дүшүндирмегин эсасыны гойдулар.

Соңкы йылларда Мухаммет Гелдиев Түркменистан халк магарыф комиссарлыгында, Түркмен медениети институтында

ишлейәр. Шол йылларда ол окув китапларындан башга-да түркмен эдебияты, умуы педагогик ве окатмагын методикасы билең багланышыклы бирнәче ишлер язяр. Ийгриминжи йылларда СССР-де яшаян түрки халкларының графикасында реформа гечирмек иши, ягны арап графикасындан латын графикасына гечмек иши амала ашырылярды. Йөне союз масштабында бу чәрелери координирлейжи еке-төк гураманың болмазлыгы бу иште бир топар кынчылыклар дөредйәрди. Бу чәрелери ылмы эсасда алып бармак максады билең 1927-нжи йылда Тәзе түрки элипбийиң Бүтинсоюз Меркези Комитети дөредилйәр. Бу комитет СССР-дәки түрки халкларын диллериниң фонетик системасыны, грамматик гурлушыны ылмы эсасда өврнемек, оларын орфографик, терминологик, грамматик нормаларыны ишләп дүзмек ве кәмиллешдирмек ишлери билең мешгулланып башлаяр. Шу максатлар үчин Тәзе түрки элипбийиниң Бүтинсоюз Меркези Комитетиниң янында йөрите ылмы Совет дөредилйәр. Гелдиев шол Советиң членлигине сайланяр. Советиң ишине гөрнүкли түркологлар А. Н. Самойлович, Е. Д. Поливанов, Б. Чобанзаде ве бейлекилер гатнашярлар. Ол түркмен дилиниң графикасы, орфографиясы боюнча орта атың меселелери, гиризиң теклиплери алымларын үнсүни өзүне чекйәр ве олар тарапындан голданыляр.

Комитетиң биринжи межлисинде ол түркмен дилиндәки чекимли сеслер барада доклад билең чыкыш эдйәр ве түркмен эдеби дилинде он алты саны чекимли фонеманың бардыгыны субут эдйәр. Онуң теклиби боюнча орфографияда узың чекимлилери гошаландырып язмак дүзгүни кабул эдилйәр. Орфографиядакы бу када якут, гыргыз, диллеринде хениз хем довам этдирилйәр, эмма түркмен дилинде бу дүзгүн 1930-нжы йыла ченли довам этди.

Тәзе түрки элипбийиниң Бүтинсоюз Меркези Комитетиниң ве онуң янында дөредилең ылмы Советиң теклиплерини дурмуша гечирмек билең М. Гелдиев К. Бөриев билең билеликте түркмен эдеби дилиниң орфографик кадаларыны морфологик-фонетик принципде дөретмек угрунда ядавсыз зәхмет чекйәр. Оларын дүзең орфографик кадалары илки газет сахыпаларында, соңра айратын китап эдиллип чыкарыляр. 1930-нжы йылда гечирилең Биринжи Түркменистан лингвистик конференциясыны тайярламага ве гечирмәге хем актив гатнашяр. Шол конференцияда ол түркмен дилиниң орфографиясы хакда доклад эдйән ве түркмен дилиниң язув дүзгүнлериниң эсасы принципlerini беллейәр. Онуң доклады эсасында кабул орфографик дүзгүнлер түркмен эдеби дилиниң шу вагткы довам эдйән орфографик дүзгүнлериниң базасы болуп хызмат этди.

Мухаммет Гелдиевиң дөредижилик мирасы дилчи алымлар тарапындан ылмы эсасда өвренилйәр. Түркменистан социалистик шура жемхуриетиниң Меркези ижраком Президиумының

кандидаты, гөрнүкли дилчи Мухаммет Гелдиев 1931-нжи йылын 3-нжи январында дөредижилик ишиниң гүлләп өсен вагтында арадан чыкяр.

«Түркменистан» газетиниң 1931-нжи йылын 5-нжи январында чыкан санында Мухаммет Гелдиевиң арадан чыкмагы билен багланышыклы Берди Кербабасвиң «Мухаммет Гелдиев» атлы гошгусы ерлешдирилйәр.

Биз Мухаммет Гелдиев хакдакы гысгажык язгымызың ахырында Берди Кербабасвиң шол гошгусыны ятламаклыгы макул билдик.

МУХАММЕТ ГЕЛДИЕВ

Дили када салып дуран, эй дилчи,
Арамыздан чыкдын, ненең дилленмен?
Дил дердиниң дерманыдың, эй тебиң,
Элимден алдырдым, ничик дилленмен?

Түркмен дилин када салып башлан сен,
Дил угрунда он-он бәш йыл ишлән сен.

Дил сапагын эле алып дынувсыз,
Дешик, дилик ерин чатып йөрмедин,
Гөз күтелип, гүйч-кувватың гачса-да,
Жаныгып ишледин, асла армадын.

Билсем-де мен мундан озал гадрыңы,
Дилим дишләп, авынамсоң билйөрин.
Түркменистан үлкесиниң дилчиси,
Хемишелик, сени яда салярын.

Дил тамының дүйбүн тутдун, эй усса,
Шәгиртлериң хөкман битир ол тамы.
Дөрт янындан ганатларын галдырып,
Дил дүзселер, галмаз онун бир кеми.

Шуралар илинде өсдүкче ылым,
Уссадыны яда салжакдыр дилим.¹

¹Күмүшалы Бөриев, Мухаммет Гелдиев хакындакы материаллар языланда филология ылымларының докторы Тагангелди Тәчмырадовың «Мугаллымлар газетинде» чап эдилен «Күмүшалы Бөриев» атлы хем «ТССР Ылымлар академиясының хабарлары» (Жемгыетчилик ылымларын сериясы) журналының 1974-нжи йылын № 2 санында ерлешдирилэн «Байры магарыфчы, гөрнүкли дилчи» атлы макалаларындан пейдаландык.

БАЙЛЫЕВ ХОЖАМЫРАТ
(1905—1946) — түркмен совет дил билиминиң илкинжи керпижини го-
янларын бири, республиканың ылымда ат газанан ишгәри. Ол
Мары областының Мары районының Мүлкбурказ обасында
гарып дайхан машгаласында догуляр. Онуң какасы
Байлы ага байларын, моллаларын абай-сыясындан чекинмез-
ден, өглы Хожамырады илки жедид мекдебине, 1915-нжи йылда
болса рус-ерли мекдебине окува ерлешдирилйәр.

Хожамырадын ерли рус мекдебинде окамагы она онайлы
тәсир эдйәр. Рус дили, рус әдебияты билен илкинжи таныш-
лык онуң аңында уллақан ыз галдырар, она бейик рус дили
ве бай рус әдебияты билен танышмаклыга улы мүмкинчилик
дөредйәр. Бейик Октябрь социалистик революциясындан соң
Марыдакы ерли рус мекдеби ятырылар. Хожамырат обалары-
на гидип дайханчылык билен мешгулланып, какасына көмек
эдйәр, йөне онуң окамак, билим алмак арзувы барха гүйже-
йәр. Ол 1920-нжи йылда Марыда ачылан Кемине адындакы
интерната окува ерлешйәр ве бир йылдан соң шол ерде ачы-
лан Түркмен магарыф институтында окамага башлаяр. Түр-
күстан республикасының карары боюнча институт Дашкент
шәхерине гечирилйәр.

Хожамырат 1925-нжи йылда институты гутаряр ве шол йыл
Красноводск шәхеринде башлангыч клас мугаллымы болуп
ишлейәр.

Ол илкинжи гүнлерден башлап, Красноводск шәхеринде
окув-тербиечилик ишиниң ёла гойлушы билен ичгин гызыклан-
яр. Рус мугаллымларының сапакларына гатнашяр, оларын
методикасыны өвренийәр. 1925-нжи йылда бирнөче мугаллым-
лар билен бирликде ол доганлык республикаларда халк ма-
гарыфының иши билен танышмак мақсады билен Баку, Тби-
лиси, Харьков, Москва, Даникент шәхерлеринде боляр. Бу чә-
релериң хеммеси онуң мугаллымчылык хүнәрини көмиллеш-
дирмегине ярдам эдйәр.

Окув йылы гутарандан соң, республиканың халк магарыф комиссарлыгы Хожамырады Тагтабазар район халк магарыф бөлүмине ише иберйэр. Бирнече вагттан соң оны Мары шәхерине рус мекдеплеринде түркмен дилини окатмак үчин ише гечирйэрлер. 1929-нжы йылың октябрындан башлап Х. Байлыев Ашгабадың педагогик техникумында түркмен дили мугаллымы болуп ишлэп башлаяр.

1931-нжи йылда СССР Халк Комиссарлар советиниң карары боюнча Ашгабат дәвлет педагогик институты ачылар. Хожамырат Байлыев ише ачылан институтың түркмен дили ве әдебияты кафедрасына ассистентлиге ише чагырарлар. Шол вагттан башлап онуң ылымы — дөреджилик иши башланяр.

1931-нжи йылда онуң «Мекдепде бейнелмилел тербиесини нәхили гурамалы» диен илкинжи китапчасы чап болуп чыкяр. Шондан соң ол окув китапларыны дөретмек иши билең ызыгидерли иш салышяр. 1932-нжи йылда онуң Е. Каллистова билең авторлыкда язан «Тәзе ёл» ады билең харплык китабы чыкяр. Бу харплык ондан өңки харплыклардан дүйпгөтер тапавутланяр. Авторлар өңки харпларың кемчиликлерини ве етмезчиликлерини назарда тутярлар.

1933-нжи йылда Хожамырат Байлыевниң 2-нжи клас үчин «Окув китабы» чап болуп чыкяр. Бу окув китабы окувчылары мәхрибан үлкәмизиниң тебигаты, хайванат дүнйәси, тарыхы ве географиясы билең танышдыряр. Шол йыл онуң тәзе окув китабы «Әне дили 4 окув йылы грамматика» — ады билең чап эдилйэр. Бу китап 6 бөлүмдән ыбарат болуп, онда ашакдакы бөлүмлер бар.

Биринжи бөлүм — гечилеңлери гайталамак: сөзлемлер, сөзлемлериң гөрнүшлери, овнук бөлеклер, сөзүң составы. Икинжи бөлүм — дил ве хат хақында умумы маглумат, сөзлемниң баш агзалары. Үчүнжи бөлүм — айыргычлар ве долдургычлар хақында гысгача маглумат. Дөрдүнжи бөлүм — бу бөлүм окувчыларың жемгыетчилик ишлерине багышланяр. Онда ди-вар газетлериниң ишини гурамак барада гүррүн гидйэр. Бәшинжи бөлүм — китап үстүнде ишлемек. Алтынжы бөлүм окувчыларың сөзлейиш дилини өсдүрмеклиге багышланяр. Клас йыгнакларыны гечирмегиниң тертиби, йыгнагың протоколыны язмак ялы ишлер өвредилйэр.

1934-нжи йылда Хожамырат Байлыевниң Гурбан Сопыев билең билеликте язан «Түркмен дилиниң грамматикасы» (5—6-нжы класлар үчин окув китабы) нешир эдилйэр. Бу ишин нешир эдилмеги түркмен дилиниң мекдеплерде окадылышының тарыхында белли әхмиеге эе болды. Оларың бу китабы 1934-нжи йылдан башлап, 1947-нжи йыла ченли 10 гезекдән хем көпрәк нешир эдилди. Бу китап ондан соңкы язылан грамматика китаплары үчин нусга болуп хызмат этди. 1939-нжы йылда Хожамырат Байлыев Пыгам Азымов билең авторлыкда

түркмен дилиниң синтаксиси боюнча окув китабыны дөретдилер. Оларың бу окув китабы хәзире ченли мекдеплерде окадылып гелинйэр.

Хожамырат Байлыев тәзе элипбие гечмек ишине-де хас актив гатнашяр. Х. Байлыев, М. Көсәев, Б. А. Гаррыев тарапындан дүзүлән тәзе элипбийиң проекти хас шовлы чыкып, оларың проекти кәбир үйтгешмелер ве дүзедишлер билең ТССР Екары Советиниң дөрдүнжи сессиясы тарапындан тассыкланды.

1942-нжи йылда Х. Байлыев кандидатлык диссертациясыны үстүнликли гораяр. Онуң диссертацион иши түркмен дилиндәки гошма ишликлер проблемасына багышланяр.

Республикада халк магарыфыны ве түркмен совет дил билимини өсдүрмек ишинде газанан улы үстүнликлери үчин ол Зәхмет Гызыл Байдак ордени билең сылагланяр хем-де ТССР-иң ылымда ат газанан ишгәри диен хорматлы ада мынасып боляр.

Хожамырат Байлыев 1946-нжы йылда арадан чыкяр. Онуң бизе галдырып гиден ылымы мирасы түркмен дил билиминиң меселелерини өврәнмек ишинде бахасына етип болмажак әхмиеге эе болды.

1948-нжи йылда ТССР ЫА-ның академиги Пыгам Азымов онуң педагогик институтда түркмен дили боюнча окан лекцияларыны «Хәзирки заман түркмен дилиниң грамматикасының гысга курсы» ады билең чапа тайярлады ве нешир этди.

1970-нжи йылда «Ылым» неширяты тарапындан чап эдилең «Грамматика туркменского языка» диен фундаментал ишин «Гошма ишликлер» бөлүми мерхум алымың кандидатлык диссертациясындан алынды.

1981-нжи йылда «Ылым» неширяты Х. Байлыевниң ылым мейданында мирас галдыран ишлерини бир ере жемлэп, «Сайланан ишлер» ады билең өзбашдак китап эдип чапдан чыкарды. Китабы филология ылымларының кандидатлары А. Боржаков, М. Сөегов, Б. Хожаев ёлдашлар чапа тайярладылар.

Иш ТССР-иң ылымда ат газанан ишгәрлери, ТССР ЫА-ның академиги П. Азымовың, ТССР ЫА-ның корреспондент-члени Б. Чарыяровың редакциясы билең нешир эдилди.

СОПЫЕВ ГУРБАН (1905 — 1976) — дил билимини өвренижи алым, профессор. Ол Байрамалы районының Мүжевүр обасында гарып дайхан машгаласында догулар. Ол 7 яшындан гүзеран гөрмек үчин байың малларыны бакмалы боляр. Ахуның мектебинде окуп башлангыч билим аляр.

1924—1928-нжи йылларда ол Ашгабатдакы педтехникумда окаяр. Окувы гутарандан соң, оны Дашховуз магарыф бөлүмине ише иберйөрлер. Ол Дашховуз педтехникумында дил-эдебият мугаллымы болуп ише башлаяр. 1930-нжи йылың августына ченли шол ерде ишлейөр, соң ол Ашгабатдакы Меркези партия-совет мектебинде эне дили мугаллымы везипсинде ишлейөр. 1931-нжи йылда Г. Сопыеви тэзе ачылан Комвуза дил ве эдебият мугаллымы эдип гечирйөрлер. Ишин дашындан аспирантурада хем окуп башлаяр. Аспирантурада окаярка, институтың комсомол ячейкасы хем Халк магарыф комиссарлыгы оны ТК(б)П МК-ның агитбригадасының составына гошуп, илат арасында вагыз-несихат гечирмек ве басмачылара гаршы гөрешмек үчин Гарагума иберйөр. Шол агитбригаданың составында ол Бәхердениң демиргазыгындакы Говга, Шых, Гултакыр, Мыдар, Гөкдепәниң Бокурдак, Мәмметяр, Моллагурбан, Бәшкак диен ерлеринде, Гаррычырла, Кыркгуйы участокларында өзүне табышырылан юмушлары бержай эдйөр. Ол Түркмен дәвлет неширятьында оригинал окуп китаплары боюнча жогапкәр редактор болуп 1936-нжи йыла ченли ишлейөр. Эсасы ишиниң дашындан ол Түркменкультури аспирантурасының тайярлык, Комвузың янындакы марксизм-ленинизм, «Совет Түркменистаны» газетиниң янындакы курсларда түркмен дилини окадыр. Г. Сопыев 1936-нжи йылың майында Меркези исполнитель Комитетиниң янындакы Тэзе элипбий меркези комитетине старший ылмы ишгәр болуп гечйөр. 1937-нжи йылда Тэзе элипбий меркези комитети ятырылгандан соң, дил ве эдебият институтына старший ылмы ишгәр эдилди гечирилйөр. Шонун билен бир вагтда Г. Сопыев 1937—1943-

-нжи йылларда Ашгабат дәвлет педагогик институтында старший мугаллым, шол институтың түркмен дили кафедрасының мүдирин болуп ишлейөр.

1943-нжи йылдан Совет Гошунының хатарына чагырылар. Гошун гуллугында ол Ленинабадың харбы сыясы училищесини окуп гутарар, харбы бөлүмлерде батальон парторгы болуп ишлейөр. 1945-нжи йылда гошун гуллугындан гелип, ТССР Халк магарыф министрлигинде мекдеплер барадакы инспектор педагогик институтда мугаллым болуп ишлейөр.

1946-нжи йылың октябрында оны Республикан — партия мектебиниң дил-эдебият кафедрасына мүдирлиге ише беллейөрлер. 1949-нжи йылда педагогик институты экстерн гутарар. 1950-нжи йылда Г. Сопыеве дил билиминде ве милли кадрлары тайярламакда битирен хызматлары үчин доцентлик дарежеси берилйөр.

1956—1964-нжи йылларда Түркмен дәвлет университетин дил кафедрасының доценти, профессору болуп ишлейөр.

Г. Сопыев 1930-нжи йылдан башлап, түркмен дил билими билен гызыккланып башлады. Ол «Түркменистан», «Яш коммунист» газетлеринде ве «Коммунистик магарыф» журналында түркмен дилиниң эхмиетли ве жеделли меселелери хакында макалалар билен чыкыш эдйөр. Ол макалаларда түркмен элипбийи, түркмен дилиниң орфографиясы, грамматикасы, эдеби дилин терминлери, түркмен дилиниң окадылышы ялы мөхүм меселелер гозгалар. Түркмен дили боюнча китап язмак ишине-де шол йыллардан башлаяр. Илкинжи гезек ве Х. Байлыев билең «Мектепде бейнелмилел тербиеси» диен китапчасы, «Улулар харплыгы» (1931) чыкар.

Түркмен неширятьының шол вагткы директоры К. Бөриев Х. Байлыеве, Г. Сопыеве ве А. Бегенжова үчүнжи, дөрдүнжи класлар үчин «Түркмен дилиниң грамматикасыны» язмактабшырар. Ол китап 1932-нжи йылда нешир эдилйөр. Шондан соң олара хер йылда китап язмак табышырлар. Шейлекте, башлангыч класлар үчин эне дили грамматика ве окуп китаплары язып, мектеби үпжүн этмек эсасан Х. Байлыев билең Г. Сопыевин пайына дүшйөр.

Профессор Г. Сопыев түркмен дилине дегишли ашакдакы окуп ве ылмы китапларының авторы я авторларындан бири болды.

«Харплык» китабы, «Чагалар харплыгы» 1933-нжи йылдан башлап 1938-нжи йыла ченли хер йылда нешир эдилди. «Улулар харплыгы» 1931-нжи йылдан 1947-нжи йыла ченли нешир эдилди. «Эне дилини өврениш» китабы. Чала соватлылар үчин эне дилини өврениш китабы. 1934-нжи йылдан башлап 10 гезек нешир эдилди. «Соват мектеби үчин окуп китабы» 1935-нжи йылдан 1948-нжи йыла ченли хер йылда нешир эдилди. 1-нжи, 2-нжи класлар үчин язылан эне дили китабы 1932-нжи йылдан 1954-нжи йыла ченли хер йылда нешир эдилди. 3-нжи, 4-нжи

класлар үчин язылан эне дили китабы 1934-нжи йылдан 1954-нжи йыла ченли хер йыл нешир эдилди. Г. Сопыевин гатнашмагында язылан орта мекдеплер үчин грамматика (фонетика, морфология) китабы 1934-нжи йылдан 1948-нжи йыла ченли он гезек нешир эдилди. Шонуң ялы-да «Орфография ве дегишли гөнүкмелер» китабы 1938-нжи йылдан хэзирки вагта ченли 25 гезек нешир эдилди. Авторларың 1946-нжи йылда 4-нжи клас үчин «Окув китабы» 1964-нжи йыла ченли довам этди. Рус мекдеплери үчин «Түркмен дили» диен китап хем хер йыл гайтадан нешир эдилйәр.

Екары окув жайлары үчин «Хэзирки заман түркмен дили» (I бөлүм, орфография, графика, орфоэпия, морфология, 1960 й. Авторлар коллективи), «Хэзирки заман түркмен дили» (II бөлүм, синтаксис, 1962 й. Авторлар коллективи) ялы гөврүмдү ишлериң язылмагында хем онуң гошанды улудыр.

Ол эдеби дил билен багланышыклы болан йыгнаклар, конференциялара, гурултайлар-да актив гатнашяр. Профессор Түркменистан ССР Ылымлар академиясының орфография ве терминология, ылмы ишлери координирлемек боюнча комиссияның, ТССР Магарыф министрлигиниң түркмен дили боюнча методик Советиниң члени болан дөвүрлеринде дил билимине дегишли ишлери дурмуша гечирди.

Ылымда битирен ишлери үчин ол Ленин ордени, «Хормат нышаны» ордени, медаллар, «Халк магарыфының отличниги» диен нышан хем-де ТССР Екары Советиниң Президиумының Хормат хатлары билен сылагланяр.

САРИЕВ ГУММАН — дил билимини өвренижи алым, профессор филология ылымларының докторы. Ол 1914-нжи йылда Дашховуз областының Йыланлы районының Көпүкли обасында (хэзирки «Москва» колхозы) гарып дайхан машгаласында догуляр. Оба мекдебини гутарандан сон, 1930-нжи йылда Дашховуз шэхериндэки оба хожалык техникумына окува гирип, оны 1934-нжи йылда тамамлайр. 1937-нжи йылың июль айына ченли болса Дашховуз шэхериндэки оба хожалык рабфагында эне дили ве эдебият мугаллымы боляр. Шол йыл ол А. М. Горький адындакы Ашгабат пединститутының дил-эдебият факультетине окува гирип, оны 1941-нжи йылда тамамлайр.

1941-нжи йылың июлындан 1946-нжи йылың июнына ченли Г. Сариев Совет Гошунының хатарында гулук эдйәр. Бейик Ватанчылык уршунуң агыр сөвешлерине гатнашяр.

Гулук боржуны бержай эдип геленден сон, 1946—1947-нжи окув йылында Мары областының Мургап районындакы 18-нжи орта мекдебин директоры ве дил-эдебият мугаллымы болуп ишлейәр. 1947-нжи йылың сентябрында болса, Ашгабат пединститутының янындакы аспирантура гирийәр. 1949-нжи йылда Ашгабат пединститутының түркмен дили кафедрасының мугаллымы, 1950-нжи йылың сентябрында хем Г. Сариев тэзе дөредилен А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен дили кафедрасының старший мугаллымы боляр.

1954-нжи йылда ол С. М. Киров адындакы Азербайжан дөвлет университетиниң алымлар Советинде «Түркмен дилиниң сөзлүк составының байлашмагында рус дилиниң тэсири» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр.

Г. Сариев 1955—1960, 1961—1968, 1975—1985 йылларда, университетин түркмен филологиясы факультетиниң деканы хем-де мугаллымы болуп ишлейәр.

Профессор Г. Сариев хэзирки заман түркмен дилиниң синтаксиси, сөз дүзүмлери боюнча лекция окаяр ве студентлериң

курс, диплом ишлерине ёлбашчылык эдйэр. Профессор университетде мугаллымчылык этмек билен бирликде түркмен дилиниң проблемалары боюнча ылым-барлаг ишлерине хем акт гатнашяр.

1974-нжи йылда ол ТССР ҮА-ның Жемгыетчилик ылымлар бөлүминиң алымлар Советинде «Түркмен эдеби дилиниң сөз дүзүмлери» (исим сөз дүзүмлери) диен тема боюнча докторлык диссертациясыны горады. Алымың шол иши 1972-нжи йылда айратын китап болуп чыкяр.

1987-нжи йылда оңа профессор диен хорматлы ат берилйэр. Профессор Гумман Сарыеве ылымда ве педагогикада бир тирен хызматлары үчин хөкүмет сылагларының энчемеси берилйэр.

АМАНСАРЫЕВ ЖУМАМЫРАТ
— дил билимини өвренижи алым, профессор. 1947-нжи йылдан ССКП члени. Ол 1925-нжи йылда Дашховуз областының Калинин районында догуляр.

Дашховуз шәхериндәки мугаллымчылык училищесинде окаяр, соңра 1941-нжи йылда Чәржев дөвлет мугаллымчылык институтына окува гирйэр. Дашховуз шәхерине гөчүрилен шол институтың соңкы курсунда окаярка, 1943-нжи йылың март айында Совет Гошунының хатарына чагырыляр. Ол тылдакы бөлүмлерде курсант, топ командири, штаб ишгәри везипелерини ерине етирйэр ве 1945-нжи йылың октябрында гошун гул-лугындан геленден соңра ене-де окувыны довам этдирип, 1946-нжы йылда Дашховуз дөвлет мугаллымчылык институтының тарых-филология факультетини тапавутланан диплом билен гутаряр. Шондан соң ол бир йылың довамында Дашховузун мугаллымчылык училищесиниң дил ве эдебият мугаллымы болуп ишлейэр.

Ол 1947-нжи йылда А. М. Горький адындакы Ашгабат дөвлет педагогик институтының түркмен дили ве эдебият факультетине окува гирип, оны 1949-нжы йылда үстүнликли тамам-лаяр.

1949-нжы йылда институтың янындакы аспирантура гирип, 1952-нжи йылда онуң теоретик курсуны гутаряр. 1954-нжи йылда болса «Түркмен дилиниң ёмут диалектиниң демиргазык гөплешиклери» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны үстүнликли гораяр ве филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини аляр.

Ж. Амансарыев 1951-нжи йылдан бәри Түркмен дөвлет университетинде ишлейэр. Ол түркмен дили кафедрасының старший мугаллымы, 1960-нжы йылдан доценти, 1981-нжи йылдан бәри болса профессору болуп ишлөп гелйэр.

Ол 1964-нжи йылдан бәри гайыбана окувлар боюнча филология факультетиниң деканы, 1985-нжи йылдан башлап, түркмен филологиясы факультетиниң деканыдыр.

Ж. Амансарыев «Түркмен диалектологиясы» (1970) ишин, «Түркмен дилиниң лингвистик терминлерини дүзгү салмак хакында» (1951) диен брошюраның, ТССР-иң ёкары окув жайларының филология факультетиниң, «Түркмен лингвистик терминологиясының эмеле гелши ве камиллешиши» диен темадакы йөрите курсун программасының (йөрите курслары ве семинарларың программаларының йыгындысы, ТДУ, 1982) «Түркмен дилиниң диалектлеринде сорагың аңладылышы» диен ылмы макаланың («Түркмен дил билиминиң меселелери» вузара йыгынды, ТДУ, 1982) ве ш. м. ишлерин авторыдыр.

Булардан башга-да ол Х. Гафурова ве С. Ахаллы билең билеликте азылан «Лингвистик терминлериниң гысгача русча-түркменче сөзлүгин» (1951), П. Азымов билең билеликте «Хэзирки заман түркмен дилиниң конспектин» (1957), «Түркмен дилиниң орфографик сөзлүгиниң» (кафедраның бейлеки мугаллымы билең билеликте, 1962), ёкары окув жайларының студентлери үчин ниетленең «Хэзирки заман түркмен дили» (1960) китабың, рус мекдеплериниң 5-нжи класы үчин С. Режебов ве А. Мырадов билең билеликте «Түркмен дили» (12-нжи нешир, рус мекдеплериниң 4-нжи класы үчин «Түркмен дили» (1982—1986) китапларың, «СССР халкларының диллери» диен баш томлук китабың (П. Азымов ве Г. Сарыев билең), «Түркмен дили» диен очеркиң (2-нжи том, Москва, 1966), Г. Гулманов билең билеликте «Лингвистик терминлериниң русча-түркменче справочниги» (1981) диен китабың, Р. Бердиев билең билеликте «Түркмен дилиниң диалектлериниң өвренйилишиниң ягдайы ве везипелери» («Вопросы диалектологии тюркских языков», Фрунзе, 1968) диен макаланың Н. Атамедов ве Х. Мухыев билең билеликте ёкары окув жайларының студентлери үчин ниетленип азылан «Түркмен диалектологиясындан практикум» (1973) ялы ишлерин, Түркмен Совет энциклопедиясында, газетлерде чапдан чыкан энчеме макалаларың хем авторыдыр.

Ол Ленин ордени, Зэхмет Гызыл байдак ордени хем-де 1941—1945-нжи йылларың Бейик Ватанчылык уршунда Германиядан үстүн чыкыланлыгы үчин, «1941—1945-нжи йылларың Бейик Ватанчылык уршунда еңшиң 20 йыллыгы», «1941—1945-нжи йылларың Бейик Ватанчылык уршунда еңшиң 30 йыллыгы», «1941—1945-нжи йылларың Бейик Ватанчылык уршунда еңшиң 40 йыллыгы», «СССР харбы гүйчлериниң 50 йыллыгы» В. И. Лениниң доглан гүнүниң 100 йыллык юбилейи мынасыбеттең дөредилең «Зэхметде эдерменлиги үчин», «Зэхмет ветераны» диен медаллар, хем-де ТКП МК-ның, ТССР Ёкары Советиниң Президиумының, ТССР Министрлер Советиниң, ТССР Халык Магарыф министрлигиниң Хормат хатлары билең сылагланды.

ТАЧМЫРАДОВ ТАГАНГЕЛДИ
— филология ылымларының докторы. Ол 1930-нжы йылда Дашховуз областының Тагта районының I Поласолтан обасында дайхан машгаласында догуляр.

Орта мекдеби гутарандан сон, ол 1948-нжи йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет педагогика институтының түркмен филологиясы факультетине окува гирийэр. 1953-нжи йылда шол окув жайыны гутарып, 3 йыл обада мугаллымчылык эдийэр. 1956-нжы йылда ТССР ЫА-ның Дил ве эдебият институтының аспирантурасына гирийэр. Аспирантураның курсуны филология ылымларының докторы, профессор, Түркменистан ССР-ниң ве Гарагалпагыстан АССР-ниң ылымда ат газанан ишгэри Н. А. Баскаковың ёлбашчылыгында гечийэр. 1960-нжы йылда болса «Хэзирки заман түркмен дилинде дегишлик категориясы» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр. Т. Тэчмырадов 1959-нжы йылың февралындан бэри Түркменистан ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтында илки ылмы ишгэр, хэзир болса сектор мудири болуп ишлэп гелйэр.

Сонкы йылларда ол түркмен дилинин лексикасының, грамматикасының, орфографиясының ве орфоэпиясының нормаланыш меселелериниң үстүнде ишлейэр. Тагангелди Тэчмырадов 1967-нжи йылда филология ылымларының кандидаты М. Чарыев билең билеликте «Түркмен эдеби дилиниң орфоэпиясы ве гысгача орфоэпик сөзлүк», 1970-нжи йылда филология ылымларының кандидаты М. Худайгулыев билең билеликте «Хэзирки заман түркмен эдеби дилиниң фонетикасы», 1970-нжи йылда «Грамматика туркменского языка. Часть I, фонетика, морфология» (коллектив), 1977-нжи йылда «Түркмен дилиниң грамматикасы» (II, синтаксис, коллектив), 1978-нжи йылда «Түркмен дилиниң орфоэпик сөзлүги» (коллектив) диен китаплары чап этди. Ол «Түркмен эдеби дилиниң лексикасының совет дөврүнде нормаланышы» (1971), «Түркмен эдеби дилиниң грамматик гурлушының совет дөврүнде нормаланышы»

(1972), «Түркмен эдеби дилиниң орфографиясының совет дөвүрүнде формирлениши» (1972), «Түркмен эдеби дилиниң орфографиясының совет дөвүрүнде формирлениши» (1979) диен монографияларын хем авторыдыр. Булардан башга-да, ол түркмен дилиниң дүрли меселелерине дегишли ылмы хәсиетдеки макалалар билен газет-журналларын сахыпасында ызыгидерле чыкыш эдип дуряр.

1974-нжи йылда ол ТССР Ылымлар академиясының жемгыетчилик ылымлары бөлүминиң алымлар Советиниң межлисинде «Түркмен эдеби дилиниң совет дөвүрүнде өсүши ве нормаланышы» диен тема боюнча докторлык диссертациясыны гораяр.

Алым хәзир түркмен сөзлейиш медениетиниң проблемаларының үстүнде ылмы-дерцев ишини алып баряр.

ПЕНЖИЕВ МЫРАТ — филология ылымларының докторы. Ол 1932-нжи йылда Чәржев областының Гызылаяк районының (хәзирки Керки) Гызылаяк обасында колхозчы машгаласында догуляр.

1948-нжи йылда едийыллык мекдеби тамамлап, шол йыл хем Керки шәхериндәки педагогик училищә окува гирйәр ве 1951-нжи йылда оны үстүнликли тамамлаяр. Соңра Гызылаяк обасындакы 6-нжы едийыллык мекдепде ише башлаяр.

1952-нжи йылда ол Чәржев шәхериндәки Түркмен дөвлет педагогик институтын түркмен дили ве эдебияты факультетине окува гирйәр.

Студент йыллары ылмы кружокларда докладлар билен чыкыш эдйәр. Институтда гечирилйән жемгыетчилик ишлеринде актив гатнашяр, 1954-нжи йылда болса ССКП-ниң членлигине кабул эдилйәр. 1956-нжы йылда ол институты тапавутланан диплом билен тамамландан соң, оны түркмен дили кафедрасында мугаллымчылык везипесинде ише галдырярлар.

1959-нжы йылда болса СССР БИА-нын Москвадакы Дил билими институтының янындакы окува аспирантура гирйәр. Автор санлары динце морфологик категория —сөз топары хатарында өвренмән, оларын лексик-семантик, синтактик айратынлыгыны бейлеси түрки диллери билен денешдирме планда йүзе чыкармагы максат эдинйәр. Н. А. Баскаковын ёлбашчылыгында «Хәзирки заман түркмен дилинде санлар» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр ве 1962-нжи йылда Түркмен дөвлет университетиниң алымлар Советинде оңа филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережеси берилйәр.

Шондан соң ол ене-де өңки окан, ишлән коллективине доланып гелйәр. Илки түркмен дили кафедрасының старший мугаллымы, 1964-нжи йылдан болса шол кафедраның доценти везипелеринде ишлейәр. Институтда хәзирки заман түркмен дилинден ве түркмен дилиниң тарыхы курсундан лекция омагың дашындан белли кесп-көрдәки адамларын дилинде душ

гелйән лексиканы азып алмак, олары топламак, системалашдырмак билен мешгулланяр.

Профессионал лексиканың айры-айры проблемаларына дегишли ылым-теоретик конференцияларда докладлар билен чыкыш эдйәр. Шол меселелере дегишли йыгындыларда, журналларда макалалары нешир эдилйәр.

1983-нжи йылда ол «Түркмен дилинде оба хожалык (экеранчылык) терминологиясының хазирки заман структурасы ве онуң тарыхы өсүши» диен темада докторлык диссертациясыны гораяр. 1979-нжы йылда онуң «Түркмен дилинин экеранчылык лексикасы» атлы монографиясы чапдан чыкяр. Алым 1971-нжи йылдан бәри Чәржев область халк магарыф бөлүминин мүдирин везипесинде ишлейәр.

МАШАКОВ ХЕКИМ (1909 —

1983) — дил билимини өвренижи алым, филология ылымларының кандидаты. Ол Мары уездинин Солтаниз обасында, гарып дайхан машгаласында догулар.

Мары шәһериндәки Кемине адындакы чагалар өйүнде тербиелененден соң, 1923-нжи йылда Мары шәһериндәки Түркмен магарыф институтында (инпросда) окаяр. 1927-нжи йылда институты тамамлаяр ве мугаллымчылык ишине башлаяр.

Ол 1927-нжи йылдан тә 1936-нжы йыла ченли республикамызың башлангыч, орта мекдеплеринде ве техникумларында эне дилини окаяр. 1936—37-нжи окуп йылында ТССР Халк магарыф комиссарлыгы оны Ленинград дөвлет университетинин филология факультетине окува иберйәр ве 1941-нжи йылда бу ёкары окуп жайыны тапавутланан диплом билен тамамлаяр ве түрк-монгол диллеринин кафедрасында аспирантлыга галдырылар. 1941-нжи йылдан фашистик басыбалыжылара гаршы Ватан горагына гатнашяр...

1942-нжи йылын май айында оны Дашховуз мугаллымчылык институтының түркмен дили ве эдебияты кафедрасының мүдирлигине, соңра болса, окуп ишлери боюнча директорын орунбасары везипесине беллейәрлер.

Машаков Х. А. 1946-нжы йылда СССР ЫА-нын Түркменистан филиалының аспирантурасына кабул эдилип, СССР ЫА-нын Ленинграддакы Дил ве пикирленме институтына иберилйәр. Ол СССР ЫА-нын корреспондент члени, профессор С. Е. Маловын ёлбашчылыгында «Түркмен дилинин човдур диалекти» диен темадан диссертацион ишини тайярлап, оны 1949-нжы йылда гораяр ве соңра дүрли ерлерде ишлейәр.

1956-нжы йылда тәзе ачылан Педагогик ылымларының ылым-барлаг институтының ылым ишлер боюнча директорының орунбасары, 1968-нжи йылдан өмрүниң ахырына ченли болса А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин дил кафедрасының доценти — мугаллымы болуп ишлейәр.

Ылымда ве мугаллымчылык ишинде газанан үстүлликлери үчин ол медаль хем-де ТССР Екары Советиниң Президиумы-нын Хормат хаты билен сылагланяр.

Гүлжемал Ачылова ылым ве жемгыетчилик ишлере хем актив гатнашяр.

1970-нжи йылда Гүлжемал Ачылова ылымда газанан үстүлликлери үчин ылым ве техника барадакы республикан дөв-лет байрагынын лауреаты диен хорматлы ада мынасып боляр.

АЧЫЛОВА ГҮЛЖЕМАЛ — ылым ве техника барадакы республикан Дөвлет байрагынын лауреаты (1970), дил билимини өвренижи, филология ылымларынын кандидаты, 1951-нжи йылдан ССКП члени. Ол 1922-нжи йылда Чөржев областынын Саят районынын Човдур обасында гарып дайхан машгаласында догуляр.

Ол башлангыч билими оба мекдебинде аляр. 1937-нжи йылда Чөржев педагогик техникумыны гутарып, оба мекдебинде мугаллыма болуп ишлейяр.

1941—1944-нжи йылларда Ашгабат дөвлет педагогик институтынын түркмен дили ве эдебияты бөлүмнини гутаряр.

1945-нжи йылда СССР БИА-нын Түркменистан филиалынын Тарых, дил ве эдебият институтынын аспирантурасына окува гирйәр ве 1950-нжи йылда «Түркмен дилинде айыргычлы сөз дүзүмлери» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр. Ол шол вагтдан башлап, ТССР БИА-нын Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтынын лексикография секторында ылмы ишгәр болуп ишлөп гелйәр. «Түркмен дилинде айыргычлар ве айыргычлы сөз дүзүмлери» (1951), «Хәзирки заман түркмен дилинде дурнуклы сөз дүзүмлери» (1977) атлы китаплары чап болуп чыкяр.

Соңкы йылларда ол сөзлүк дүзмек ишине актив гатнашяр. Ол республикада чап болуп чыкан сөзлүклерин көпүсини: «Русско-туркменский словарь» (Москва, 1956), «Түркмен дилинин сөзлүги» (Ашгабат, 1962), «Түркмен дилинин орфография сөзлүги» (Ашгабат, 1963), «Русско-туркменский (краткий) словарь», (Ашгабат, 1968), көптомлук «Русско-туркменский словарь», «Туркменско-русский словарь», «Түркмен дилинин сөзлүги», «Түркмен дилинин фразеологик сөзлүги» (Ашгабат, 1976) дүзмөгө гатнашан авторларын биридик. Ол түркмен дилинин дүрли угурларына дегишли «Түркмен дилинде эпитетлер», «Түркмен дилинде фразеологизмлер», «Түркмен дилинде дурнуклы сөз дүзүмлери» ялы бириңе ылмы макала лары язды.

ДУРДЫМЫРАДОВ НУРЛЫ
(1913—1963) — филология ылымларынын кандидаты. Дил билимини өвренжи, 1944-нжи йылдан ССКП члени.

Ол Ашгабат областынын Кака районынын Говшут обасында гарып дайхан машгаласында догуляр.

1927-нжи йылда Какадакы интернаты гутарып, шол йыл Дашкентдеки педагогик техникума окува гирйер ве 1931-нжи йылда оны тамамлайр. 1931—1932-нжи йылларда ол Түркмен-промсоюзда медениет инструкторы болуп ишлейер. 1933-нжи йылдан башлап ол Ашгабат педагогик институтынын аспирантурасында окувыны довам этдирйер ве түркмен дили ве эдебияты кафедрасында мугаллымчылык эдйер. Шол йылларда Нурлы Дурдымырадов А. П. Поцелуевский тарапындан ёлбашчылык эдилен лингвистик, диалектологик экспедицияларын бир-нөчесинин ишине актив гатнашяр.

1938—1941-нжи йылларда СССР ЫА-нын Дил ве язув институтында окувыны довам этдирйер.

1941—1943-нжи йылларда Кака районынын Говшут обасында орта мектебин директоры болуп ишлейер. 1943-нжи йылда оны ТССР Дөвлет контроллыгы комитетине ише гечирйерлер. 1943-нжи йылын декабрында оны ТССР Ёкары Советинин Президиумынын иш доландырыжы везипесине гечирйерлер. Ол 1944-нжи йылын июлындан 1946-нжы йылын июлына ченли ТССР Министрлер Советинде инструкторлар топарына ёлбашчылык эдйер. 1946—1948-нжи йылларда СССР ЫА-нын Түркменистан филиалынын Тарых, дил ве эдебият институтында ылмы ишгәр везипесинде ишлейер. 1948—1950—60-нжы йылларда болса ТССР Министрлер Советинин башлыгынын көмөкчиси, ТССР Магарыф министрлигинин орунбасары везипелеринде ишлейер.

Ол 1950-нжи йылда «Түркмен дилинин алили шивеси» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр. 1960-нжы йылдан ол тө өмрүнүн ахырына ченли А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин түркмен дили кафедрасында мугаллым болуп ишлейер.

ХОСРОВЫ АЛЫ МЭММЕДОВИЧ
(1908—1970) — дилчи алым, филология ылымларынын кандидаты. 1955-нжи йылдан ССКП члени. Ол 1908-нжи йылда Ашгабат шөхеринде ишчи машгаласында догуляр.

Яшлыкта етим галяр. Гүндизине ишлөп, агшамкы улулар мектебине гатнаяр. 1929-нжы йылда оны тамамлап, мугаллым кадрларыны тайярлаян агшамкы курсда окаяр. Мугаллымлары тайярлаян курсы гутарандан соң, мугаллымчылык эдйер.

1931-нжи йылда ол Ашгабат дөвлет педагогик институтына окува гирип, 1935-нжи йылда болса институты онат бахалар билен тамамлайр. Республикан Халк Магарыф комиссарлыгы оны Дашкентдеки түркмен педагогик училищесине дил ве эдебият мугаллымы эдип беллейер. Дашкентдеки түркмен педагогик училищесинде 1940-нжы йыла ченли ишлейер. Шол йылларда ол САГУ-да хем түркмен дилини окаяр. 1940-нжы йылда ол ене Ашгабат дөвлет педагогик институтында ишлөп башлайр.

1941-нжи йылда гошун гуллугына чагырылып, 1944-нжи йыла ченли Бейик Ватанчылык уршун фронтларында немец фашистик басыбалыжыларына гаршы сөвешлере гатнашяр.

1944-нжи йылда гошун гуллугындан гайдып геленден соң, ол СССР ЫА-нын Түркменистан филиалынын Тарых, дил ве эдебият институтында старший ылмы ишгәр везипесинде ишлейер. 1947-нжи йылда ол ене Ашгабат дөвлет педагогик институтында мугаллымчылык ишини довам этдирйер. 1950-нжи йылда Чәржев дөвлет педагогик институтына ише иберилийер ве өмрүн соңкы гүнлерине ченли шол институтда зэхмет çekйер.

1953-нжи йылда Алы Мәммедович Хосровы М. В. Ломоносов адындакы Москва дөвлет университетинде «Түркмен дилинде хал ишликлер» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр.

Ол ТССР Ёкары Советинин Президиумынын, ТССР Магарыф министрлигинин Хормат хатлары билен сылагланяр.

АЛЛАНАЗАРОВ ӨВЕЗ (1927—1971) — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол Чәржев областының Хожамбаз районының Бешир обасында гарып-дайхан машгаласында догуляр. Едийыллык мекдеби гутарандан соң, 1942—1945-нжи йыллар аралыгында Керки шәһериндәки оба хожалык техникумында окаяр. Техникумы тапавутланан диплом билен гутаряр. Ёкары билими алмак арзувы билен Ө. Алланазаров 1945-нжи йылда Ашгабат дәвлет педагогик институтының дил-әдебият факультетине окува гир-йәр. 1949-нжы йылда институты тапавутланан диплом билен гутарандан соң, оны аспирантурада алып галярлар.

Өвез Алланазаров аспирантураның долы курсуны СССР ЫА-ның Гүндогары өвраниш институтының Ленинград бөлүминде гечйәр. Гөрнүкли түркологлардан тәлим аляр. Ылмы дерцевлерини түркмен дилиниң аз өвранилен проблемаларына багышлар. Онуң диссертацион темасы ишлигин өтен заман формасына багышланяр. 1953-нжи йылда ол кандидатлык диссертациясыны үстүнлик билен гораяр.

1953-нжи йылда ол Дашховуз педагогик институтының түркмен дили ве эдсбияты кафедрасына мүдирлиге белленйәр. Ол шу везипеде 1956-нжы йыла ченли ишлейәр.

1958-нжи йылда ол ене-де Чәржев дәвлет педагогик институтында мугаллымчылык ишине башлар. Мугаллым кадрларыны тайярламак ишине өзүниң асыллы гошандыны гошды.

АННАНУРОВ АМАНМЫРАТ (1907—1974) — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты, Түркменистан ССР-ниң ылымда ат газанан ишгәри. 1929-нжы йылдан ССКП члени, партия, совет ве магарыф ишгәри.

Ол 1907-нжи йылда Закаспи областының Ашгабат уездинин Ашгабат обасында ишчи машгаласында догуляр.

Аманмырат Аннануров 10—12 яшларындан дүрли физики зэхмет билен мешгулланяр. Соватсызлыгы ёк эдиш мекдебине гатнап башлар, комсомолың хатарына гирип, комсомолларың өнбашчысы боляр. Оба комсомол ячейкасының секретары болан дөврүнде бирнәче жемгыетчилик ишлерини ерине етир-йәр. Комсомоллары сыңпы душманларың гаршысына актив гөрешмәге аяга галдыряр, ер-сув реформасыны гечирмек ишине ишәңцир гатнашяр. Шол дөврүде Аманмырат хабарчылык ишине хем довам этдирийәр. «Токмак» журналында хем онуң бирнәче фельетоны чыкяр. 1930-нжы йылда Тула рабфагыны гутаряр. Ол Тулада окан йылларында-да жемгыетчилик ишине актив гатнашяр.

1930-нжы йылда ол Түркменистан К(б)П Меркези Комитетинин янындакы Меркези Совет-партия мекдебинин мугаллымы боляр. Совпартмекдебин өзүнде тәзе тарыхдан окадяр, бир йыллык профсоюз курсларының окупчыларына болса сыясы соват өвредйәр. Аз вагтдан ол партия— Совет мекдебинин директорлыгына белленйәр. Соңра Түркменглавлитиң начальниги болуп 1932-нжи йылың аягына ченли ишлейәр.

1932—1935-нжи йылларда бирнәче ишлерде ишлейәр. Ол Чаршанны райкомының секретары, ТССР Халк Магарыф комиссары, ТССР Дәвлет план комиссиясының бөлүм начальниги боляр.

1935—1938-нжи йылларың башында, Аннануровың хайышы боюнча, ТК(б)П МК оны окува иберди. Ол шондан соң, 1935-нжи йылың январындан башлап, 1938-нжи йылың февралына ченли, озал Ленинградда Енукидзе адындакы Ленинград Гүндогар Институтының янында, соңра Москвада Гүндогар зэхмет-

кешдеринин Коммунисттик Университетинин янында марксизм-ленинизм классыкларынын эсерлеринин тержимечилеринин редакторларынын үч йыллык курсунда окаяр. Шу ерде окаяр вагтында ол оңат лингвистик тайярлык алаяр.

Курслардакы окувы тамамландан соң, Аннануров Москвадакы «СССР Екары Советинин Ведомостларынын» редакциясында «Ведомостларын» түркменче неширинин редакторы болуп ишлейәр.

Москвада ишлән йылларында Аннануров иш билен бир хатарда аспирантурада окаямгы хем биле алып бараяр. 1938-нжи йылын сентябрындан 1941-нжи йылын июнына ченли ол СССР БИА-нын СССР халкларынын Дил ве язув институтынын аспиранты болуп, кандидатлык минимумларынын иң ёкары бахалар билен табышар. Бу ерде-де онун ылмы ёлбашчысы Н. К. Дмитриев боляр.

1941-нжи йылда Бейик Ватанчылык уршуна гатнашар. Уруш йылларында старший политрук, соңра капитан ве майор Аннануров миномёт дивизионынын комиссары, Гүнбаттар фронту, соңра 3-нжи Белоруссия фронтунын «Гызыл эсгер хахыкаты» диен (түркмен дилинде чыкан) фронт газетинин редакторынын орунбасары, 18-нжи гвардия дивизиясынын сыясы бөлүминин агитаторы, шол дивизиянын дивизия партия мекдебинин начальниги, Айратын Харбы округын Сыясы управлениесинин старший инструкторы боляр. А. М. Аннануровын гошунда, фронтта гечирен вакалары, гөрөн затлары ве эден ишлери хахында «Битва за Кенигсберг» («Түркменистан» неширяты, 1965), «Из фронтовых тетрадей» («Түркменистан» неширяты, 1972) диен ики саны китабы рус дилинде чап эдилйәр.

Урушдан соң, ол бир йыла голай Түркменистан ССР Дашары ишлер министринин орунбасары болуп ишлейәр. Соңра, Екары партия мекдебинде үч йыл окая, оны 1949-нжи йылда тапавутланан диплом билен гутарар.

Мекдеби гутарандан соң, ол 1949—1951-нжи йылларда ТКП МК янында тәзе ачылан партия тарыхы институтына — ССКП МК янындакы Марксизм-Ленинизм институтынын Түркменистан филиалына директор боляр хем-де марксизм-ленинизм классыкларынын эсерлеринин түркмен дилине тержиме этмек ве Түркменистан Коммунисттик партиясынын тарыхынын язмак ишлеринин ёла голяр.

1951—1956-нжи йылларда ТКП Меркези Комитетинин агитация ве пропаганда бөлүминин мүдир болуп ишлән дөврүнде сыясы агитациянын ве партия пропагандасынын держесинин ёкары галдырмак максады билен Аннануров ТКП МК-да ишлән йылларында метбугат ишини өсдүрмеклиге айратын үнс берйәр. Республикан газетлерин ве журналларын, китап неширятларынын ишини говуландырмакда гөрнүкли хызматы бар.

1956—1965-нжи йыллар аралыкларында А. М. Аннануров ене — ТКП МК янындакы Партия тарыхы институтынын

ССКП МК янындакы Марксизм-Ленинизм институтынын Түркменистан филиалында тержиме секторында старший ылмы ишгәр, тержимечи ве редактор болуп ишлейәр.

Аннануров 1954-нжи йылын февраль айында М. В. Ломоносов адындакы Москва дөвлет университетинде кандидатлык диссертациясынын горааяр. 1961-нжи йыла ченли А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинде мугаллым болан дөврүнде ол «Дил билимине гириш», «Рус ве түркмен диллеринин денешдирме грамматикасы» курсларынын окаяр, фонетиканын кәбир кын бөлүмлери боюнча йөрите семинарлар гечирйәр. Шол йылларда она старший ылмы ишгәр ве доцент диен алымлык дережелери хем берилйәр.

Соңкы йылларда, эсасан, марксизм-ленинизм классыкларынын эсерлеринин түркмен дилине тержиме этмек ишине өнжейли гошант гошар. Онун гатнашмагы билен В. И. Ленинин Эсерлеринин 4-нжи неширинин 45 томы түркмен дилинде нешир эдиллип чыкарылар. В. И. Ленинин шол 45 томунун 17-синин тержимесине Аннануров тержимечи я редактор хөкмүнде гөс-гөни гатнашар. К. Марксын, Ф. Энгельсин эсерлеринин тержиме этмекде онун улы хызматы бар. Ол К. Марксын «Капиталынын» 3 бөлөкден ыбарат («Гошмача гыммат теориялары» ады билен белли болан 4-нжи томуны еке өзи тержиме эдйәр). К. Марксын «Капиталынын» 1-нжи ве 3-нжи томлары, Ф. Энгельсин «Тебигат диалектикасы», «Анти-Дюринги» К. Маркс билен Ф. Энгельсин ики томдан ыбарат Сайланан Эсерлери, «Немец идеологиясы» атлы китабы, умуман, К. Марксын ве Ф. Энгельсин түркмен дилинде нешир эдилен китапларынын ве тематики йыгындыларынын хеммеси диен ялы А. М. Аннануровын редакциясы билен тержиме эдиллип, чапа тайярланылар ве нешир эдилйәр.

Тержимеден башга-да А. М. Аннануровын язан ве чап эдилен оригинал ишлери хем эп-эсли бар. Онун жеми чап эдилен ишлери 150-ден гечйәр, шол санда айратын неширлери, журналларда, йыгындыларда чыкан макалалары, ылмы докладлары ве рефератлары 70-е голайдыр.

А. М. Аннануров, гулук везипесинин дашындан, жемгыетчилик ишлерине хем ишеннир гатнашып гелйәр. Ол энчеме гезек ТКП гурултайларына делегатлыга, бирнече гезек онун Меркези Комитетинин членлигине, ики гезек ТССР Екары Советинин депутатларына сайланар.

Социалисттик гурлушыкда Ватаны горамакда, Түркменистанынын медениетини ве ылмыны өсдүрмекде битирен хызматлары үчин ол ордендир медаллар хем-де ТССР Екары Совети Президиумынын Хормат хатлары билен сылагланар. 1967-нжи йылда, 60 яшынын долмагы мынасыбетли оңа Түркменистан ССР-нин ылымда ат газанан ишгәри диен хорматлы ат дакылар.

ЧӨННӘЕВ ЯЗМУХАММЕТ — педагог, филология ылымларының кандидаты, 1945-нжи йылдан СССР члени. Ол 1925-нжи йылда Мары областының Мары районының Чкалов адындакы колхозында гарып дайхан машгаласында догулар.

1937-нжи йылда оба мекдебини гутарып, илки Ашгабат педагогфагында, соң мугаллымчылык институтында окаяр.

1941—1943-нжи йылларда оба мекдебинде эне дили ве эдебияты мугаллымы хем окуп мүдири болуп ишлейәр. Шондан соң ол Совет Гошунуның хатарына гидип, 1945-нжи йыла ченли Бейик Ватанчылык уршунда сөвешйән гошунуң хатарында старший артразведчик, командир болуп сөвешйәр.

Ол 1945-нжи йылда Бейик Ватанчылык уршундан гайдып геленден соң, өңки ишлән оба мекдебинде 1947-нжи йыла ченли мугаллым ве окуп мүдири болуп ишлейәр. 1947-нжи йылда ол А. М. Горький адындакы Ашгабат дәвлет педагогик институтының дил ве эдебият факультетине окува гирийәр ве 1951-нжи йылда университетин программасы эсасында оны тапавутланан диплом билен тамамлаяр.

1951-нжи 1954-нжи йыллар аралыгында ол аспирантурада окаяр. 1954-нжи йылда «Агахан Дурдыевиң хекайларының дили» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр ве шол йылдан башлап түркмен дили кафедрасында мугаллымчылык этмөге башлаяр.

1956—1960-нжи йылларда ол Чәржев дәвлет педагогик институтының түркмен дили кафедрасының мүдири, ТССР Халк Магарыф министрлигиниң ёкары ве йөрите орта окуп жайлары управлениесиниң инспектор-методисти болуп ишлейәр. Соңра А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң түркмен дили кафедрасының мугаллымы, 1962-нжи йылдан кафедраның доценти, 1963—1964-нжи йылларда эне дили ве эдебияты окатмагың методикасы кафедрасының мүдир, 1966-нжи йылдан филология факультетиниң гайыбана ве агшамкы бөлүми боюнча деканың орунбасары, 1972—1975-нжи

йылларда түркмен филология факультетиниң деканы болуп ишлейәр.

Доцент Я. Чөңнәев мекдеплер, педагогик училищелер ве вузлар үчин бирнече окуп китапларыны, голланмалары язмак-лыга гатнашды. Ол Г. Сопыев билен бирликде «Түркмен дили» (грамматика ве дүрс язув), 3-нжи клас үчин, 1954—1961; А. А. Гурбанов ве М. Н. Хыдыров билен бирликде «Эне дили» (3-нжи клас үчин окуп китабы), 29-нжы нешири, 1979, «Эне дили окуп китабы боюнча голланма» (3-нжи клас үчин), 1973; А. А. Гурбанов билен бирликде «Түркмен дилини окатмак методикасы» (программа) 1959—1964, «Орта мекдепде эне дилини окатмагың методикасы», 1964; П. Азымов, Г. Сопыев билен бирликде «Түркмен дили» (педагогик училищелер үчин), 2-нжи нешир, 1972, түркмен дили кафедрасының бейлеки членлери билен бирликде «Түркмен дилиниң орфографик сөзлүги» 1957, 1963; 1-нжи курсуң студентлери үчин «Түркмен дили» (I бөлүм), 1971; «Түркмен дили (II бөлүм)» ялы ишлери язмак-лыга гатнашар. Шейде хем ол ёкары окуп жайлары үчин «Түркмен дилинде үмлүклер», Чәржев, 1957; «Хәзирки заман түркмен дилиниң лексикологиясы», 1972, «Түркмен дилиниң лексикасы» (семасиология), 1973 ялы ишлер билен бирликде «Түркмен дилиниң ве диалектологиясының меселелери» диен йыгындыда «Түркмен дилинде омонимики сөз ясалыш», «Түркмен ясама сөзлерде омонимик сөз ясалыш», «Түркмен дилинде көк сөз» ялы ылымы макалалары чап эдилди.

Доцент Язмухаммет Чөңнәев 1987-нжи йылың май айында университетин түркмен дили кафедрасына мүдирлиге сайланяр. Университетдәки сыясы-жемгыетчилик, мугаллымчылык иши билен хер хатарда түркмен мекдеплери үчин окуп китапларыны тайярламак-лыга актив гатнашар. Ол Бейик Ватанчылык уршуның медаллары билен сылагланяр.

АЛТАЕВ САПАР — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты, ТССР-иң ылым ве техника барадакы Дөвлет байрагының лауреаты (1970). Ол 1920-нжи йылда Ашгабат областының Ашгабат районының Гыпжак обасында догуляр.

Орта мекдеби гутарандан сон, 1940-нжы йылда А. М. Горький адындакы Ашгабат дөвлет педагогик институтының дил ве эдебият бөлүмине окува гирйәр ве 1944-нжи йылда институты үстүнлик билең тамамлаяр. Шол йыл оны институтың умуы дил билими ве түркмен дили кафедрасында аспирантлыга галдырарлар. 1949-нжы йылдан бәри СССР БИА-ның Түркменистан филиалының Тарых, дил ве эдебият институтында илки киши ылмы ишгәр, сонра старший ылмы ишгәр, хәзир болса Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының лексикография секторының мүдири болуп ишлейәр.

1955-нжи йылда Сапар Алтаев «Түркмен дилиндеки эфемизмлер» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясының горандан сон она филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережеси берилйәр.

Сонкы йылларда ол сөзлүк дүзмек иши билең ымыклы мешгулланып уграяр. Онуң гатнашмагында ве ёлбашчылык этмегинде «Русско-туркменский словарь» (1956), «Түркмен дилиниң сөзлүги» (1962), «Түркмен дилиниң орфографик сөзлүги» (1963), «Түркменче-русча сөзлүк» (1968), «Түркмен дилиниң фразеологик сөзлүги» (1976) ялы бирнәче сөзлүклер гиң оқыжылар көпчүлигине етирилйәр.

Булардан башга-да ол Институт тарапындан нешир едилең русча-түркменче терминологик сөзлүклерин редакторыдыр.

Сөзлүк дүзмекдәки ылмы хызматлары үчин ол 1970-нжи йылда ТССР-иң ылым ве техника барадакы Дөвлет байрагына мынасып боляр.

БЕРДИЕВ РЕЖЕП — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты, 1953-нжи йылдан СССР члени.

Ол 1931-нжи йылда Бәхерден районының Бәхерден обасында гарып-дайхан машгаласында догуляр.

1946-нжы йылда Бәхерден посёлогындакы 1-нжи орта мекдеби гутарып, Ашгабат шәхериндәки икийыллык мугаллымчылык институтына окува гирйәр. Оны 1948-нжи йылда үстүнликли тамамлаяр ве шол йыл Бәхердениң 1-нжи орта мекдебинде түркмен дили ве эдебият мугаллымы болуп ише башлаяр. 1950-нжи йылда болса мекдебин окуп мүдири боляр.

1949-нжы йылда билимини ёкарландырмак максады билең Чәржев дөвлет педагогик институтының гайыбана бөлүмине окува гирйәр ве оны 1951-нжи йылда гутаряр. Педагогик институты тамамлан йылы ол тежрибели ве тайярлыклы мугаллым хөкмүнде Красноводск шәхериндәки педагогик училищә ише гечирилйәр. Сонра Ашгабат область Халк магарыф бөлүминиң мекдеплер барадакы инспекторы везипесине белленйәр.

1952-нжи йылда ол ТССР БИА-ның Дил ве эдебият институтының аспирантурасына окува гирйәр. Гөрнүкли түрколог филология ылымларының докторы, профессор, Түркменистан ССР-иң ве Гарагалпагыстан АССР-иң ылымда ат газанан ишгәри Н. А. Баскаковың ёлбашчылыгында аспирантураның курсуны гечйәр. 1955-нжи йылда ол СССР БИА-ның Дил билими институтының алымлар Советиниң межлисинде филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин «Хәзирки заман түркмен дилинде гошма сөзлер» диен темадан диссертациясыны үстүнликли гораяр.

Филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини аландан сонра ТССР БИА-ның Дил ве эдебият институтында старший ылмы ишгәрликден ише башлаяр.

1957—1967-нжи йылларда Дил ве эдебият институтының тәзе ачылан түркмен дилиниң тарыхы ве диалектологиясы секторына ёлбашчылык едйәр.

Шол дөврүн ичинде Режеп Бердиевниň ёлбашчылыгында секторын ишгәрлери «Түркмен дилиниң әрсары диалекти», «Түркмен дилиниң диалектлериниң очерки», «Түркмен дилиниң гүнбатар геплешиклериниң диалектологик картасы», «Түркмен дилиниң диалектологик сөзлүги» ялы бирнәче дүйпли ишлери тайярлаярлар.

1967-нжи йылда оны ТССР Магарыф министрлигиниң Педагогик ылымларын ылым-барлаг институтының директоры везипесине беллейәрлер.

Ол түркмен филологиясы, аратын-да, онуң диалектологиясы, грамматик гурлушы, окатмагың методикасы боюнча 100-ден говрак улулы-кичили ылым ишлерин, макалаларын, монографияларын, китапларын авторыдыр. Онуң язан «Хәзирки заман түркмен дилинде гошма сөзлер», «Краткий очерк туркменского языка» (М. Хамзаев билен авторлыкда), «Түркмен дилиниң диалектлериниң очерки» (авторларының бири ве редакторы), «Түркмен дилиниң әрсары диалекти» (авторларының бири) ялы монографиялары, «Ишлигиң хәзирки заманы боюнча түркмен диалектлерини классифицирлемек», «Түркмен диалектлериниң өврилишиниң тарыхындан», «Классификация и территориальное размещение туркменских диалектов», «Диалектные данные туркменского языка — один из источников при разработке сравнительной грамматики тюркских языков», «Түркмен дилиниң диалектлеринде ишликлерин өврилиши» ялы энчеме макалалары умумы дил билимине улы гошантдыр. Онуң ылым-практики ишлериниң бир тарапы Түркменистан ССР-ниң магарыф иши билен айрылмаз багланышкыдыр. Ол түркмен мекдеплериниң I, II, III, IV класлары үчин язылан «Түркмен дили» стабил окуп китапларының хем авторларының бири. Бу китаплар 1962-нжи йылдан бәри нешир эдилеп гелинйәр. Онуң ёлбашчылыгында ве гатнашмагында II—IV, V—VII, VIII—X класлар үчин аратынлыкда «Русча-түркменче сөзлүк» дүзүлип, нешир эдилди.

Мекдеплерин тәзе окуп программасына гечйән дөврлеринде ол түркмен дили боюнча тәзе окуп программасыны дүзмек ишине-де актив гатнашяр. Окатмагың методикасы билен багланышкылы «Сөзлериң көп манылылыгыны дүшүндирмегин ёллары», «Диалект шертлеринде орфографияны өвретмек», «Биринжи класда эне дилини окатмак», «Экспериментлерин илкинжи жемлери ве өнде дурян везипелер», «Башлангыч класларда тәзе программалар гечмек хакында» ялы онларча макаласы республикан газет-журналларын сахыпасында чап эдилеп дуруляр.

Түркмен дил билиминиң практики ве теоретики меселелерини ылым эсасда дернемеке хем-де окуп китапларыны дөретмеке битирен хызматлары үчин оңа «ТССР-иң ат газанан мугаллымы» диен хорматлы ат берилйәр.

МЫРАДОВ АТА — дил билимини өврилиши, филология ылымларының кандидаты, педагог, 1955-нжи йылдан ССКП члени. Ол 1930-нжы йылда Гөкдепе районының Көрсәгир обасында (хәзирки Ленин адындакы колхозында) гарып дайхан машгаласында догуляр. Ашгабатда едийыллык мекдеби гутарандан соң, Ашгабат педагогик институтының янындакы икийыллык тайярлык курсуны гечип, соң 1948-нжи йылда Ашгабат пединститутына гирйәр ве 1952-нжи йылда шол институтын эсасында ачылан А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетини гутаряр. Шол йыл аспирантура гирйәр. 1955-нжи йылда аспирантураны гутарып, А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен дили кафедрасында мугаллым болуп ишлейәр. 1956-нжы йылың июнында «Түркмен дилиниң орфоэпиясының кәбир меселелери» диен темадан кандидатлык диссертациясыны гораяр.

Доцент А. Мырадов мугаллымчылык кәри билен бирликде факультетин ве университетин көпчүлик ишине-де актив гатнашяр. Ол студентлик ве аспирантлык йылларындан башлап комсомол гурамасының дүрли везипелеринде ишлейәр. 1960—1980-нжи йылларда университетин филология факультетиниң гүндизки, сонра гайыбана ве агшамкы бөлүмлериниң, рус филологиясы факультетиниң деканы болуп ишлейәр. 1964—1965-нжи йылларда университетин партия комитетиниң секретары везипесинде хем ишлейәр.

Алым «Хәзирки заман түркмен дилиниң, дил билиминиң эсаслары», «Рус ве түркмен диллериниң деңешдирме грамматикасы» диен курслар боюнча лекция окаяр ве студентлерин курс, диплом ишлерине ёлбашчылык эдйәр. Ол университетде мугаллымчылык везипесиниң дашындан түркмен дилиниң проблемалары боюнча ылым-барлаг ишлерине хем актив гатнашяр. Булардан башга-да ол «Түркменистаның халк магарыфы» атлы журналының редколлегиясының члени, университетин гуманитар ылымлар боюнча кандидатлык диссертациясы гораян

алымлар Советиниң башлыгының орунбасары везипесинде хем ишлейәр.

Ол бирнече окуп китапларының ве ылмы-популяр макалаларың, «Агитаторың дили», «Немецче-түркменче геплешик үчин голланма», «Түркмен сөзлейиш дилиниң медениети хақындакы меселелер» ялы голланмаларың авторыдыр. Республиканың ёкары окуп жайларының рус группалары үчин язылан «Түркмен дили» атлы ики томдан ыбарат окуп китабының авторларының биридир. Булардан башга-да, доцентиң түркмен совет дил билиминиң дүрли проблемаларына, шейле хем рус дилиниң практики меселелерине дегишли ылмы-популяр макалалары республикан газет-журналларда ызыгидерли чыкяр. Рус ве түркмен диллерине дегишли гечирилйән ылмы-теоретики конференциялара-да ызыгидерли гатнашяр.

АТАЖАНОВ МИЯН (1928—1963)

— дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты. Ол Мары областының Мургап районының Гызылмейдан обасында догуляр.

1947-нжи йылда орта мектеби алтын медаль билен тамамланывдан соң, шол йыл А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет педagogик институтының (хәзирки А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университети) тарых-филология факультетиниң түркмен дили ве әдебияты бөлүмине окува гирйәр. Институтда окуп йөрен дәврүнде ол дил ве әдебият кружокларына актив гатнашяр ве бирнече гезек гызыклы докладлар билен чыкыш әдйәр. 1951-нжи йылда институты үстүнликли гутаряр.

1951—1954-нжи йылларда ол Марыдакы аял-гызлар педагогик институтында хәзирки заман түркмен дилиниң дүрли угурлары боюнча сапак берйәр. 1954-нжи йылда Түркмен дәвлет университетиниң түркмен дили кафедрасының аспиранты боляр. Ол аспирантура кабул әдиленден соң, шол йылларда түркмен дил билиминиң иң актуал проблемасы хасапланылян түркмен диалектлерини өврнемеклиге гирйишйәр. Онуң кандидатлык диссертациясы түркмен дилиниң салыр диалектине багышланяр.

М. Атажановың илкинжи ылмы иши түркмен диалектлериниң өвренилишиниң тарыхына дегишлидир.

Автор шол ишинде түркмен диалектлериниң өвренилишини ызарлаяр, ондакы гойберилен кемчиликлерин себәбини дүшүндирийәр.

1958-нжи йылда онуң икинжи иши чап болуп чыкяр. Ол иш түркмен дилиниң салыр диалектиниң морфологиясына ве лексикасына багышланыпдыр. Шол йыл хем Миян Атажанов филология ылымларының кандидаты диен ады алмак үчин жемагат өнүнде диссертация гораяр. Университетин алымлар Совети онуң ишине ёкары баха берйәр.

Аспирантураны үстүнликли тамамландан соң, Миян Атажанов университетин түркмен дили кафедрасында ише галдырыляр ве өмрүниң ахыркы гүнлерине ченли шол кафедрада мугалым болуп ишлейәр.

язды ве нешир этдирди: «Түркмен эдеби дилинин совет дөврунде өсүшиниң кәбир меселелери» (1970, рус дилинде; бу монография М. Худайгулыев билен билеликте язылар), «Хәзирки заман түркмен дилинде ортак ишлик формалары» (1975), «Түрки диллерин гүнорта-гүнбаттар топарында ортак ишлик формалары» (1977), «Хәзирки заман түркмен дилинде ишлик формалары» (1978), «Түрки диллерин гүнорта-гүнбаттар топарында арзув ве хөкманлык аңладян ишлик формалары» (1980. А. Боржаков билен билеликте) диен монографиялары язяр. Булардан башга-да ол, түркмен дилинин актуал меселелерине дегишли энчеме макалаларың авторыдыр.

ХОЖАЕВ БЕРДИ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты. 1968-нжи йылдан ССКП члени. 1931-нжи йылда Мары районының Эгригүзер обасында гарып дайхан машгаласында догуляр. Ол 1949-нжы йылда орта мекдеби гутарып, А. М. Горький адындакы Ашгабат дөвлет педагогик институтының филология факультетине окува гирйәр. 1953-нжи йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң тарых-филология факультетиниң түркмен дили ве эдебияты бөлүмини тапавутланан диплом билен гутары хем-де ТССР ЫА-ның Дил ве эдебият институтына аспирантура кабул эдилйәр. Ол Москва командировка иберидмек билен аспирантураның долы курсуны СССР ЫА-ның Дил билими институтының түрки диллер секторында гөрнүкли түрколог, филология ылымларының докторы, профессор Н. А. Баскаковың ёлбашчылыгында гечйәр. 1958-нжи йылда «Хәзирки заман түркмен дилинде ишлигиниң шерт формасы» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр.

Б. Хожаев аспирантураны гутаралы бәри ТССР Ылымлар академиясының Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының хәзирки заман түркмен дили секторында ылмы ишгәр болуп ишләр гелйәр. 1956—1972-нжи йылларда кичи ылмы ишгәр, старший ылмы ишгәр болуп ишлейәр. 1972-нжи йылдан бәри болса шол институтың хәзирки заман түркмен дили секторының мүдиридир. Шу дөвүр ичинде ол «Түркмен дилинин грамматикасы» (I бөлүм, фонетика ве морфология) Ашгабат, «Ылым» неширяты, 1970, рус дилинде) диен коллектив ишиниң «Сөзүн составы», «Ишлик заманлары», «Ишлигиниң шерт формасы», «Ишлигиниң шерт-арзув формасы», «Ишлигиниң арзув формасы», «Ишлигиниң буйрук формасы», «Ишлигиниң хөкманлык формасы» ве «Ишлигиниң хыял формасы» диен бөлүмлерини, «Түркмен дилинин грамматикасы (II бөлүм, сөз дүзүминиң ве йөнекей сөзлемиң синтаксиси, (Ашгабат, «Ылым» неширяты, 1977) диен коллектив ишиниң хем «Айыклайжы агзалар» диен бөлүмини язяр. Б. Хожаев шу ашакдакы монографик ишлери

ГАФУРОВА ХЭСИЕТ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты ТССР-иң ылым ве техника барадакы дөвлет байрагының лауреаты. 1951-нжи йылдан ССКП члени. Хэсиет Гафурова 1925-нжи йылда Чэржев областының Чэржев районының Амыдера обасында догуляр.

Ол илки өз обаларындакы орта мекдепде окаяр. 1941-нжи йылда Дашховзуң мугаллымчылык институтының дил ве эдебият факультетини гутаряр.

Мугаллымчылык институтыны гутарандан соң, Хэсиет илки оба мекдебинде мугаллыма, 1943—1948-нжи йылларда Чэржев педагогик училищесинде дил ве эдебият мугаллымасы боляр. Шол йылларда ол Ашгабат дөвлет педагогик институтында гайыбана окаяр ве 1948-нжи йылда институты тамамлаяр. 1948—1950-нжи йылларда Чэржевиң мугаллымчылык институтында мугаллыма болуп ишлейэр. 1950-нжи йылда оны А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен дили кафедрасына аспирантлыга кабул эдйэрлер. 1954-нжи йылдан бэри ол ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының лексикография секторында старший ылмы ишгэр болуп ишлейэр.

1959-нжы йылда онуң «Хэзирки заман түркмен дилинде халлар» атлы монографиясы чапдан чыкар.

Соңкы йылларда ол сөзлүк дүзмек ишине актив гатнашяр. «Түркменче-русча сөзлүк» (Москва, 1968) ики томлук «Русско-туркменский словарь», көптомлук «Түркмен дилиниң сөзлүги», «Оба хожалык терминлериниң сөзлүги» ялы сөзлүклериң дүзүлмегинде онуң хызматы улудыр.

1970-нжи йылда ылымда газанан үстүнликлери үчин ол ТССР-иң ылым ве техника барадакы дөвлет байрагына мынасып боляр. Ол «Хормат нышаны» ордени хем-де медаллар билен хем сылагланяр.

ХУДАЙГУЛЫЕВ МУХАММЕТ-ГУЛЫ — түркмен дил билимини өв-

ранижи, филология ылымларының кандидаты. 1967-нжи йылдан ССКП члени. Ол 1929-нжы йылда Бэхерден районының Бэхерден обасында гулукчы машгала-сында догуляр. 1942-нжи йылда Бэхерден обасындакы едийыллык мекдеби тамамлаяр ве 1944-нжи йыла ченли илки Бэхерден посёлогындакы едийыллык мекдебиң мугаллымы, соңра халк магарыф бөлүминиң секретары везипелеринде ишлейэр. 1945—1948-нжи йылларда Ашгабат педагогик училищесинде гайыбана окаяр. 1949-нжы йылда Ашгабат дөвлет педагогик институтының тарых-филология факультетиниң түркмен дили ве эдебияты бөлүмине окува гирйэр ве шол институтын базасында 1950-нжи йылда дөредилен А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетини 1953-нжи йылда гутаряр. 1953—1954-нжи йылларда Түркменистан дөвлет окув-педагогик неширятында редактор везипесинде ишлейэр.

1955-нжи йылда ол ТССР ЫА-ның Дил ве эдебият институтының гарамагындакы аспирантура гирип, онуң долы теоретик курсуны Ленин ве Зэхмет Гызыл Байдак орденли А. А. Жданов адындакы Ленинград дөвлет университетиниң Гүндогар факультетинде гечйэр. Аспирантура курсуны тамамлансон, ТССР ЫА-ның Дил билими институтында кичи ылмы ишгэр болуп ише башлаяр. 1959—1972-нжи йылларда старший ылмы ишгэр болуп ишлейэр.

1972-нжи йылың мартындан бэри ол А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен дили кафедрасының старший мугаллымыдыр.

СССР Ылымлар академиясының академиги, профессор А. Н. Кононовың ылмы ёлбашчылыгында язан «Түркмен дилинде сес ве шекил аңладян сөзлер» диен кандидатлык диссертациясыны ол 1959-нжы йылда Ленинград университетиниң Гүндогар факультетинде үстүнликли гораяр. 1957—1962-нжи йылларда онуң шу тема дегишли макалалары, «Түркмен дилинде сес

ве иекил аңладян сөзлер» диен монографиясы рус дилинде чап-дан чыкяр.

Н. Худайгулыевин ылмы дөредижилик ишинин аглаба бөле-ги түркмен дилинин актуал меселелерине дегишлидир. «Түркмен дилинин фонетикасынын кәбир меселелери» (1964), «Рус дилинин кәбир фонетик хадысаларыны түркмен дилинин өзлеш-дириши» (рус дилинде, 1967), «Түркмен дилинде эеси нәбелли ве эеси умумылашан сөзлемлер» (1968), «Түркмен дил били-минин совет дөврүнде өсүши» (1970) ялы ылмы мақалалары дүрли журналларда, йыгындыларда чыкяр хем-де «Түркмен әдеби дилинин кәбир меселелеринин совет дөврүнде өсүши» (рус дилинде, 1967), «Хәзирки заман түркмен әдеби дилинин фонетикасы» (1970), «Хәзирки заман түркмен дилинде анали-тик ишликлер» (1979) ялы монографиялары-да нешир әдилйәр. Ол бирнәче йыл бәри «Херекетин гечиш хәсиетини аңладян аналитик ишлик формалары» (огуз топар түрки диллерин мате-риалында) диен темада ылмы-барлағ ишини алып баряр.

Н. Худайгулыев университетин «Түркмен дилинин ве диа-лектологиясынын меселелери» атлы тематик йыгындынын 1974-нжи йылдан бәри жогапкәр редакторыдыр.

Ылымда битирен хызматлары үчин 1970-нжи йылда ол ле-нинчилик юбилей медалы билен сылагланяр.

АТАЕВ ГУРБАН — дил билими-ни өвренижи, филология ылымлары-нын кандидаты, ТССР-ин ылым ве техника барадакы Дөвлет байрагынын лауреаты (1970). Ол 1919-нжи йылда Красноводск областынын Гызыларбат райо-нында гарып дайхан машгаласында догуляр.

1935-нжи йылда Гызыларбатдакы ФЗУ мекдебини, 1938-нжи йылда болса Гызыларбат педрабфагыны гутаряр.

1939—1941-нжи йылларда Ашгабадын мугаллымчылык инс-титутында окуп, онуң дил ве әдебият факультетини тапавутла-нан диплом билен тамамлаяр. Соңра ене-де өңки мугаллымчы-лык кәрини довам этдирйәр.

1949-нжи йылда Ашгабат дөвлет педагогик институтынын гайыбана бөлүмини гутарып, Фарапда район халк магарыф бөлүминин мекдеплер барадакы инспекторы болуп ишлейәр. 1950-нжи йылдан бәри ол ТССР ЫА-нын Магтымгулы адында-кы Дил ве әдебият институтынын лексикография секторында илки ылмы ишгәр, соң сектор мүдири, 1964-нжи йылдан бәри болса шол секторын старший ылмы ишгәри везипесинде иш-лейәр.

Ол ТССР ЫА-нын корреспондент члени М. Я. Хамзаевин әлбашчылыгында «Түркмен дилинде баш, әелик, ениш дүшүм-лер» диен темадан кандидатлык диссертациясыны язар ве 1959-нжи йылда оны үстүнликли гораяр. Онуң шол тема ве дил би-лиmine дегишли язан бейлеки мақалалары дүрли йыгындылар-да ве журналларда чап әдилйәр.

Гурбан Атаев лексикография секторы тарапындан тайярла-нылан ве чап әдилен бирнәче сөзлүклери дүзмеклиге ве редак-тирлемеклиге актив гатнашяр. Түркменче-русча, русча-түрк-менче, дүшүндиришли сөзлүклериң бир томлугынын ве көп том-лугынын, хер хили терминологик сөзлүклердир орфографик ве фразеологик сөзлүклериң чапдан чыкмагында онуң мынасып хызматы бар. Сөзлүк дүзмекдәки хызматлары үчин ол 1970-нжи йылда ТССР-ниң ылым ве техника барадакы Дөвлет бай-рагына мынасып боляр.

МУХЫЕВ ХАЙДАР — дил билимини өвранижи, педагог, филология ылымларының кандидаты, доцент, 1957-нжи йылдан ССКП члени.

Ол 1931-нжи йылда Гарригала районының Киров адындакы обасында гулдукчы машгаласында догуляр. Ол, 1938-нжи йылда биринжи класа окува гирйэр. 1945-нжи йылда Гарригала районының Н. Крупская адындакы едийыллык мекдебинин тамамлап, Ашгабат дөвлет педагогик институтының янындакы икийыллык тайярлык курсуна окува гирйэр. 1947-нжи йылда Ашгабат мугаллымчылык институтының дил ве эдебият факультетине ерлешйэр ве оны 1949-нжы йылда гутарып, өз окан мекдебинде мугаллымчылык этмэге башлаяр. Ол гошун гуллугындака, 1952-нжи йылда Ашгабатдакы педагогик институтың гайыбана бөлүмини тамамлаяр, 1953-нжи йылда болса, Алмаатаның офицерлер тайярлаян курсуны гутаряр. 1954-нжи йылда, гошун гуллугыны тамамландан соң, Гарригала район халк магарыфы бөлүминде мекдеп инспекторы, сонра шол районның 1-нжи орта мекдебинде окув бөлүмининин мүдири болуп ишлейэр.

1956—1959-нжы йылларда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинде аспирантураның курсуны гечйэр.

Аспирантура курсуны гутарандан соң, ол ТССР ҮА-ның Дил билими институтында ылмы ишгэр везипесинде ишлемэге башлаяр.

1959-нжы йылың декабрында Мухыев «Түркмен дилиниң нохур диалекти» диен темада кандидатлык диссертациясыны го-
раяр.

1960-нжы йылың январында оны Дил билими институтының денешдирме грамматика секторының мүдирлигине беллейэрлер. Ол 1963 — 1966-нжы йылларда ТССР ҮА-ның Президиумының аспирантура бөлүмине ёлбашчылык эдйэр.

1966-нжы йылың ноябрындан бэри болса ол А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин түркмен дили ка-

федрасының доцентидир. Онуң түркмен дилиниң нохур диалектине дегишли айры-айры макалалары чапдан чыкяр.

Ол ТССР Ылымлар академиясының «Ылым» неширяты тарапындан нешир эдилен (1964) «Сравнительная грамматика русского и туркменского языков» диен ишин «морфология, сыпатлар, ортак ишликлер, предлоглар» бөлүмлерини язяр.

Ол педагогик ишин дашындан дүрли ылмы макалалар яз-
мак, чепер дөредижилик ишини довам этдирмек билен бирлик-
де, окув китапларыны дөретмэге хем актив гатнашяр. Онуң өз
ишдеш ёлдашлары Ж. Амансарыев ве Н. Атамөдов билен ав-
торлыкда язан «Түркмен диалектологиясындан практикум»
(1973) атлы китабы вузларың студентлери үчин улы голланма-
дыр.

1984—1985-нжи йылларда чап болуп чыкан рус мекдеплеринин 6, 7-нжи класлары үчин түркмен дилинден окув китаплары-
ның язылмагында онуң мынасып гошанды бар.

Хайдар Мухыев 1982-нжи йылда ТССР «Халк магарыфы-
ның отличниги» диен нышан билен сылагланяр.

ГУЛМАНОВ ГАПУР (1928—1964)

— дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты. 1952-нжи йылдан ССКП члени. Ол 1928-нжи йылда Газанжык районының Гулмач обасында догуляр.

1942-нжи йылда оба мекдебини гутарып, уршун газаплы йылларында 15 яшындан демир ёл разъездиндеки башлангыч мекдепде мугаллымчылык этмәге башлаяр хем-де Красноводск педагогик училищесинде гайыбана окаяр. 1946-нжы йылда ол Ашгабат дөвлет мугаллымчылык институтының дил ве эдебият факультетине окува гирип, 1948-нжи йылда оны тапавутланан диплом билен тамамлаяр.

1948—1950-нжи оқув йылларында ол Небитдаг шәхериндеки 2-нжи орта мекдепде мугаллымчылык эдйәр. Шол йылларда хем ол Чәржев дөвлет педагогик институтында гайыбана окаяр ве 1951-нжи йылда оны хем тапавутланан диплом билен тамамлаяр.

Тежрибелі мугаллым хөкмүнде оны 1950-нжи йылда Гарыгала районының Халк магарыф бөлүминиң мүдирлигине беллейәрлер.

Ылым билен хас ымыклы мешгулланмак ислеги оны 1952-нжи йылда ТССР Ылымлар академиясының Дил ве эдебият институтының аспирантурасына гетирйәр. Ол аспирантурада бары-ёгы бир йыл окаяр. Саглык ягдайының ярамазлашмагы зерарлы ол аспирантурада окувыны довам этдирип билмейәр.

1953-нжи йылдан башлап, ол неширятда старший редактор, «Түркменистан коммунисти», «Агитаторың блокноты» журналларында эдеби ишгәр болуп ишлейәр. Шол йылларда ол тержиме иши билен хем мешгулланяр. Ол Л. Пантелеевиң «Пакет», А. Авдеенковың «Тисса боюнда», Н. Носовың «Қоля Синицының гүнделиги» ялы башга-да бирнәче авторларың әсерлерини тержиме эдйәр.

1959-нжы йылда Гапур Гулманов ене-де ТССР ЫА-ның системасында ишлейәр.

Ол аспирантурада окан дөврүндеки темасыны ишлемегини довам этдирйәр ве 1960-нжы йылда «Түркмен дилиниң гөклен диалекти» диен темадан кандидатлык диссертациясыны үстүнликли гораяр.

«Түркмен дилиниң сөзлүги», «Орфографик сөзлүк» ялы коллектив тарапындан дүзүлен улы ишлерин чапдан чыкмагында онун улы хызматы бардыр. Шол дөврүде чапдан чыкан «Сравнительная грамматика русского и туркменского языков» диен улы ишин «Фонетика», «Ишлик гөрнүшлери», «Модаль сөзлер», «Ишлик уйдурмасы» ялы бөлүмлериниң авторыдыр.

Зехинли яш алым Г. Гулманов 1964-нжи йылың 15-нжи ноябрында ылмы дөредижилик ишиниң гүлләп өсен дөврүнде 36 яшының ичинде тарпа-тайын арадан чыкар.

АННАНУРОВ АТА — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1930-нжы йылда Ашгабат областының Ашгабат районының Гарадамак обасында ишчи машгаласында догуляр.

Башлангыч билими шол обаның 4-нжи долы дэл орта мектебинде алып, соң өз окувыны Ашгабат шәхериндәки 20-нжи орта мектепде окаяр.

1942—1949-нжы йылларда ол дүрли ишлерде ишлейәр.

1949-нжы йылда Дашховуз педагогик училищесини гутарандан соң, шол йыл ол Ашгабадың А. М. Горький адындакы дәүлет педагогик институтының дил ве әдебият факультетине окува гирип, оны 1953-нжи йылда үстүнлик билен тамамлар. Шол йыл ТССР БИА-ның Дил ве әдебият институтының аспиранты боляр. Аспирант аспирантураның курсуны Москвада, илки СССР БИА-ның корреспондент члени Н. К. Дмитриевин, сонра филология ылымларының докторы профессор Н. А. Баскаковың ёлбашчылыгында гечйәр. 1960-нжы йылда болса «Түркмен накылларының ве аталар сөзүниң синтактик айратынлыклары» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр.

1957-нжи йылдан бәри ол ТССР БИА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында илки кичи ылмы ишгәр, сонра старший ылмы ишгәр, хәзир болса түркмен дилиниң тарыхы ве диалектологиясы секторының мүдири везипесинде ишлейәр. Шу дәвүр ичинде ол «Лейли-Межнун» дессанының дили» атлы ылмы ишин танкыды текстини ве сөзлүгини дүзйәр. Онуң «Түркмен дилиниң әрсары диалекти» (1972), «Түркмен дилиниң тарыхындан дерневлер» (I том, 1973, II том, 1978) атлы коллективлейин ишлери, «Түркмен дилинде хал ишликлер» (тарыхы аспекте, 1973), «Түркмен дилиниң язув ядыгәрликлеринде ишлигин аналитик формалары» (1977) атлы монографиялары чапдан чыкяр. Булардан башга-да ол накылларың чеперчилигине, диалектлерин айры-айры меселелерине, дилиң тарыхына багышланан онларча макалаларың авторыдыр.

КҮРЕНОВ САПАР — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1932-нжи йылда Краснодарск областының Газанжык районының Гуйлар обасында догуляр.

1945-нжи йылда Гызылетрек районында едийыллык мектеби гутаряр. 1946—1949-нжы йылларда Краснодарск шәхериндәки педагогик училищесинде окаяр ве оны тапавутланан диплом билен гутаряр. 1949—1951-нжи йылларда Гызылетрек районының Гүдүролум обасының едийыллык мектебинде мугалым болуп ишлейәр.

1951-нжи йылда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәүлет университетиниң түркмен филологиясы факультетине окува гирийәр ве 1956-нжы йылда университети хем тапавутланан диплом билен тамамлар. Шол йыл ТССР БИА-ның Дил ве әдебият институтының янындакы аспирантура гирийәр. 1960-нжы йылда болса ТССР БИА-ның жемгыстчилик ылымлары бөлүминиң алымлар Советиниң межлисинде «Демиргазык Кавказ» (Ставрополь) түркменлериниң геплешиги» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр. 1960-нжы йылдан бәри С. Күренов Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтының фонетик лабораториясына ёлбашчылык эдип гелйәр.

Ол түркмен филологиясына, айратын-да, дил билимине дегишли «Демиргазык Кавказ түркменлери», «Демиргазык Кавказ (Ставрополь) түркменлериниң геплешигиниң морфологик, фонетик айратынлыклары», «Семантико-дифференциальные признаки долгих и кратких гласных в тюркских языках», «Экспериментальные данные о некоторых закономерностях вокализма туркменского языка», «Окувчылар узын ве гысга чекимлилери өвретмегин методикасы», «Клинико-экспериментальное испытание новых односложных слов для речевой аудиметрии на туркменском языке», «К вопросу линейной и суперсегментной характеристик туркменской речи», «Долгие и краткие гласные туркменского языка и их различительные признаки», «Об одной акустической величине (интенсивности) гласных в одно

и многосложных слов туркменского языка» ялы бирнече ылмы ишлери, макалалары язар. Шонун ялы-да алым «Ставрополь туркменлери хем-де оларын медени байлыгы» (1962), «Туркмен дилинде узун ве гысга чекимлилер (экспериментал-фонетик очерк)» (1972), «Туркмен дилинде узун ве гысга чекимлилерини спектрал характеристикасы» (1974), «Туркмен дилиниң йөнекей хабар ве сораг сөзлемлерини интонациясы (экспериментал-фонетик дернев)» (1977), «Туркмен дилинде жогап ве буйрук фразаларының интонациясы (экспериментал-фонетик дернев)» (1981), «Туркмен дилиниң сүйкеш ве сонорлы чекимсизлери» ялы туркмен дили билиминиң өрэн мөхүм меселелерине багышланып екеликде хем билеликте язылан китапларың, монографияларың авторыдыр.

Сапар Күренов рус дилинде чап болуп чыкан «Грамматика туркменского языка. (Фонетика и морфология)», «Туркмен дилиниң диалектлериниң очерки» атлы фундаментал ишлериң хем авторларының биридир. С. Күреновың ылмы-практики ишлериң бир тарапы республикамызың магарыф иши билен айрылмаз багланышыкдыр. Ол туркмен мекдеплериниң I, II, III, IV, рус мекдеплериниң V класлары үчин язылан: «Туркмен дили» стабил окуп китапларының хем авторларының биридир. Ол китаплар 1962-нжи йылдан бәри нешир эдилеп гелинйәр.

1986-нжи йылда С. Күренов ТССР Екары Советиниң Президиумының Хормат хаты билен сылагланяр.

Алым туркмен дилиниң актуал проблемаларыны өз ичине алая ылмы-дернев ишлериңи ызыгидерли алып баряр.

НАРТЫЕВ НУРЯГДЫ — дил билимини өвренижи филология ылым-ларының кандидаты, «Халк магарыфының отличниги». 1960-нжи йылдан ССКП члени, доцент.

Ол 1932-нжи йылда Мары областының Мары районының Мүлкамаша обасында догуляр.

1949-нжи йылда орта мекдеби гутаряр ве шол йыл хем Ашгабат дөвлет педагогики институтының тарых-филология факультетине окува гирйәр. 1953-нжи йылда университети үстүңликли гутарандан соң, оны Туркмен дөвлет педагогики институтына ише иберйәрлер. Ол институтда илки мугаллым, соң старший мугаллым, кафедра мүдири везипелеринде ишлейәр. 1960-нжи йылда Н. Нартыев «Туркмен дилиниң сарык диалекти» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр.

Соңкы йылларда ол туркмен дилинде гошма сөзлемин гурлушы билен ичгин гызыкланяр. Онуң шу проблема боюнча бирнече макалалары ылмы журналларда чап эдилйәр. Булардан башга-да онун туркмен диалектлерини өвренимегиң усулларына, диалект шертлеринде эне дилини окатмагың меселелерине багышланан ишлери бар. 1972-нжи йылда онун доцент Дурды Бердиев билең билеликте язан «Хәзирки заман туркмен дилинден практики ишлер» диен голланмасы чап эдилйәр.

БЕРДИЕВ ДУРДЫ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1934-нжи йылда Мары областының Мары районының Чарлакяп обасында (хэзир Пешаналы обасы) энеден боляр.

Ол 1947-нжи йылда обадакы едийыллык мекдеби тамамлаяр. 1950-нжи йылда Мары шәхериндәки 6-нжы орта мекдеби гутарып, шол йыл хем ол В. И. Ленин адындакы Түркмен дәвлет педагогик институтының дил-әдебият факультетине окува гирйәр. Ол 1954-нжи йылда институты тапавутланан диплом билен гутаряр ве шол йыл хем оны аспирантура кабул эдйәрлер. Аспирантураның долы курсуны геченден соң, ол илки институтың түркмен дили ве дил билими кафедрасында мугаллым, 1967-нжи йылдан 1973-нжи йыла ченли аралыкда шол кафедраның мүдири болуп ишлейәр. Дурды Бердиев 1973-нжи йылың январындан бәри шол кафедрада доцент везипесинде ишлейәр.

1960-нжы йылда Д. Бердиев «Хэзирки заман түркмен дилинде ишлик гөрнүшлери» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр.

1959-нжы йылда онуң «Хэзирки заман түркмен дилинде ишлик гөрнүшлери» диен иши, соңкы йылларда болса түркмен дилиниң практикы меселелерине дегишли бирнәче макалалары хем-де доцент Нуриягды Нартыев билен билеликте язан «Хэзирки заман түркмен дилинде практикы ишлер» диен голламасы чапдан чыкяр.

АТАЕВА ХАТЫЖА — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1929-нжы йылда Чәржев шәхеринде гулукчы машгаласында догуляр.

1945-нжи йылда Чәржев шәхериниң 6-нжы орта мекдебинде 7-нжи класы гутарып, шол йыл хем Чәржеведәки педагогик училищә окува гирйәр. 1948-нжи йылда ол педагогик училищәни тапавутланан диплом билен тамамлаяр ве шол йыл хем Ашгабат дәвлет педагогик институтына гирип, оны 1952-нжи йылда гутаряр. Институты гутаран йылы ол түркмен дәвлет нешир-ятында редакторлык везипесинде ишлейәр. 1953—54 окуп йылында өз окан мекдебинде мугаллымчылык эдйәр.

1954—1958-нжи йылларда ол В. И. Ленин адындакы Түркмен дәвлет педагогик институтында аспирантураның курсуны гечйәр. 1959-нжы йылдан башлап, шол институтың түркмен дили кафедрасында мугаллымчылык этмәге башлаяр.

1961-нжи йылда онуң «Түркмен дилиниң лексикасының өз ички ресурсларының хасабына өсүши» атлы монографиясы чап болуп чыкяр. Шол йыл хем ол филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин жемагат өңүнде диссертация гораяр.

Хатыжа Атаева хэзир рус ве түркмен диллериниң деңешдирме грамматикасы билен ичгин гызыкланяр хем-де шол меселе боюнча материал топлаяр.

ШАМЫРАДОВ КАКАЖАН — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1929-нжы йылда Түркменгала районының 2-нжи оба Советинде догуляр. 1943-нжи йылда оба мектебинин гутарып, 1946-нжы йыла ченли колхозда ишлейэр.

К. Шамырадов 1946-нжы йылда Марыдакы педучилищэ окува гирип, 1949-нжы йылда оны тапавутланан диплом билен гутарып ве шол йылда Ашгабатдакы пединститутың дил ве эдебият факультетине кабул эдилйэр. 1953-нжи йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетини (пединститутың программасы эсасында) үстүнлик билен гутарып.

Университети гутарандан соң, ол ТССР БИА-ның Дил ве эдебият институтының хэзирки заман түркмен дили секторында ылмы ишгэр болуп ише башлаяр. Ол 1961-нжи йылың башында «Түркмен дилиниң ёмут диалектиниң гүнбатар геплешиги» диен тема боюнча диссертация горап, филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесине мынасып боляр.

К. Шамырадов 1961-нжи йылдан башлап Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының старший ылмы ишгэри везипесинде ишлейэр. Институтда ишлэн дөврүнүн ичинде ол ёмут диалектиниң гүнбатар геплешиги боюнча монография яз-яр. Ол коллективлейин язылан энчеме фундаментал ишлерин авторларының биридир. Онуң гатнашмагында язылан «Түркмен диалектлериниң очерки» (1970), «Түркмен дилиниң эрсары диалекти» (1971) ялы ишлер чап болуп чыкяр. Ол Түркменистаның гүнбатар районлары боюнча дүзүлэн диалектологик атласын хем авторларының биридир.

К. Шамырадов 1967-нжи йылдан бэри А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң түркмен дили кафедрасында старший мугаллым болуп ишлейэр.

МЕСГУДОВ ВАХЫТ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты, ТССР-иң ылым ве техника барадакы Дөвлет байрагының лауреаты.

Ол 1929-нжы йылда Ашгабат областының Тежен районының Бабадайхан обасында догуляр. Ашгабатың 19-нжы рус орта мектебинде окуп, едийыллык билим аляр. Соңра ол Тежендэки бир йыллык тайярлык курсда окаяр.

1944-нжи йылда ол А. М. Горький адындакы Ашгабат дәвлет педагогик институтының дил ве эдебият факультетине окува гирип, оны 1948-нжи йылда гутарып. 1948—1950-нжи йыллар аралыгында Байрамалы шәхеринде мугаллымчылык эдйэр. 1950—1953-нжи йылларда Совет Гошунуның хатарында гулук эдйэр.

Вахыт Месгудов 1953-нжи йылдан бэри ТССР БИА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының лексикография секторында ылмы ишгэр, старший ылмы ишгэр болуп ишлэп гелйэр.

1962-нжи йылда Вахыт Месгудов «Түркмен дилиндэки синонимлер» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораып. Онуң шол тема дегинли макалалары журналларда чап эдилйэр.

Филология ылымларының кандидаты Вахыт Месгудов лексикография секторы тарапындан тайярланан ве чап эдилэн түркменче-русча, русча-түркменче дүшүндиришли сөзлүклерин бир томлугыны ве көп томлугыны, хер хили терминологик, орфографик ве фразеологик ялы бирнэче сөзлүклери дүзмеклиге ве редактирлемеклиге актив гатнашяр.

Сөзлүк дүзмекдэки хызматлары үчин ол 1970-нжи йылда Түркменистан ССР-ниң ылым ве техника барадакы Дөвлет байрагының лауреатлыгына мынасып боляр.

БАБАЕВ КАКАЖАН — дил билимини өвранижи, педагог, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1936-нжы йылда Мары областының Мары районындагы Мүлк—Бурказ обасында гулукчы машгаласында догуляр. 1954-нжи йылда Мары шәһериндәки 6-нжы орта мекдеби гутарандан соң, Ленинград дәвлет университетиниң химия факультетине окува гирйәр. Эмма дүрли себәпләре гөрә, ол бу университетде окамагыны бес этмели боляр. 1955-нжи йылда ол А. М. Горький адындагы Түркмен дәвлет университетиниң филология факультетине гирип, оны 1960-нжы йылда тапавутланан диплом билен тамамлайр ве шол йыл хем университетиниң түркмен дили кафедрасында лаборант болуп ише башлайр. 1961-нжи йылда болса шол кафедраның мугаллымчылыгына гечирилйәр. Мугаллымчылыгын дашындан ол ылымы ишлер язмак билен хем ызыгидерли мешгулланяр. 1962-нжи йылда онуң «Түркмен дилинде идиомалар» атлы монографиясы чыкяр. 1963-нжи йылда болса ол шол иши боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр. 1964-нжи йылдан ол университетиниң доцентидир.

Университетиниң ылымы язгыларында, республикан йыгындыларда, газет-журналларда түркмен дилиндеки меңзетмелер, денешдирмелер, метафоралар хакында, полисемияның, омонимияның ве диалектизмлериң стилистик функциясы догрусында онуң энчеме макалалары чыкяр. 1972-нжи йылда онуң студентлер үчин «Түркмен дилиниң практики стилистикасына гириш», 1975-нжи йылда болса «Түркмен дилиниң практики стилистикасы» (лексик стилистика) диен окуп голланма китаплары нешир әдилйәр.

Ол Түркмен дәвлет университетиниң түркмен филологиясы факультетинде гечилйән «Түркмен дилиниң практики стилистикасы», «Түркмен дилиниң фразеологиясы», «Түрки диллериң денешдирме грамматикасы» диен курслар боюнча чыкарылан программаларың хем авторыдыр. Ол ылымы язгылар, макалалар йыгындыларыны, китаплары редактирлемәге хем ишенңир гатнашяр. Мугаллымлар ве профессорлар коллективиниң ылымы конференцияларында хем ызыгидерли чыкыш әдил дуряр.

АРАЗКУЛИЕВ САБЫР — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты, 1946-нжы йылдан ССКП члени. Ол 1924-нжи йылда Гарагалпагыстан АССР-нин Дөртгүл районының Акбашлы обасында гарып дайхан машгаласында догуляр.

Өз обаларындагы мекдепде окуп, башлангыч билим аляр. 1942-нжи йылда гошун гуллугына чагырыляр ве Бейик Ватанчылык уршунуң сөвешлерине гатнашяр. 1943-нжи йылың аягында яралы болуп, фронтдан гайдып гелйәр. Фронтдан гайдып геленден соң, ол мекдепде мугаллым болуп ишлейәр ве ене-де окувыны довам этдирйәр.

1946-нжы йылда ол Ашгабат пединститутының янындагы тайярлык курсуна окува ерлешйәр. Тайярлык курсуны гутарандан соң, 1947-нжи йылда Ашгабат мугаллымчылык институтының дил ве әдебият бөлүмине окува гирип, оны 1949-нжы йылда тамамлайр.

1949—1952-нжи йыллар аралыгында ол өз обаларында мугаллымчылык әдйәр. 1952-нжи йылда А. М. Горький адындагы Түркмен дәвлет университетиниң түркмен филологиясы факультетине гирйәр. Окан дөврүниң илкинжи йылларында түркмен дилиниң диалектдир геплешиклерини өврнемек билен гызык-ланып башлайр. Онуң Гарагалпагыстан түркменлериниң геплешигини өврнемеклиге багышлап язан курс ишлери сонра диплом ишине өврүлйәр.

1957-нжи йылда факультетин алымлар Совети С. Аразкулиевниң диплом ишиниң әхмиедини назарда тутуп, онуң үстүнде ене-де ишлемеге маслахат берйәрлер ве оны аспирантурада галдырярлар. Ол академик П. Азымовың ёлбашчылыгында бу теманың үстүнде ымыклы ишлейәр. Онуң язан ылымы ишлери «Гарагалпагыстан АССР-нин Дөртгүл районындагы түркмен геплешиклери» ады билен айратын китап болуп чапдан (1961) чыкяр. 1963-нжи йылда болса ол кандидатлык диссертациясыны гораяр. Ол «Гарагалпагыстан түркменлериниң накыллары» (1968), «Гарагалпагыстан түркменлериниң азык-нахар атлары»

ве «Хорезм түркменлериниң азык-нахар атлары» ве «Хорезм түркменлериниң геплешиклери» ялы бирнече ылмы ишдир макалаларың авторыдыр. Шейле хем ол 1970-нжи йылда нешир эдилең «Түркмен диалектлериниң очерки» атлы монографияның лексика хем синтаксис бөлүмлерини, «Түркмен дилиниң диалектологик сөзлүги», «Түркмен дилиниң диалектологик атласы» ялы ишлери язмаклыга-да гатнашяр.

Хэзир ол ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының түркмен дилиниң тарыхы ве диалектологиясы секторының старший ылмы ишгэри болуп ишлейэр ве ылмы дернев ишини довам этдирйэр.

БОРЖАКОВ АШЫРГУЛЫ—дил билимини өвренижи, филология ылым-ларының кандидаты, 1963-нжи йылдан ССКП члени. Ол 1932-нжи йылда Дашховуз областының Көнеүргенч районуның Медениет обасында дайхан машгала-сында догулар.

Едийыллык мекдеби гутарып, 1947-нжи йылда Дашховуз шэхериндэки 4-нжи педагогик училищеде окаяр ве оны 1950-нжи йылда гутарып, шол йыл А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен дили ве эдебияты бөлүмине окува гирйэр ве онуң долы курсуны 1955-нжи йылда гутаряр. 1955—1958-нжи йылларда Дашховуз дөвлет педагогик институтының түркмен дили ве эдебияты кафедрасының мугаллымы, 1958—1959-нжи йылларда Дашховуз шэхериниң 2-нжи орта мекдебиниң окуп бөлүминиң мүдирини ве эне дили ве эдебият мугаллымы боляр хем Дашховуз пединститутында мугаллымчылык этмегини довам этдирйэр. 1959-нжи йылда ол ТССР ҮА-ның Дил билими институтының янындакы аспирантура гирип, ТССР ҮА-ның корреспондент члени М. Я. Хамзаевниң ёлбашчылыгында «Хэзирки заман түркмен дилинде чалышмалар» диен темада диссертация язяр ве оны 1964-нжи йылда үстүнликли горап, филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини аляр. Аспирантураны тамамлан дөврүнден ТССР ҮА-ның Дил билими институтында илки кичи ылмы ишгэр, сонра старший ылмы ишгэр болуп ишлейэр. Хэзир ол ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының хэзирки заман түркмен дили секторында старший ылмы ишгэр болуп ишлейэр.

А. Боржаковның илкинжи ылмы иши — «Түркмен дилинде өтен заман ортак ишлиги» диен макаласы 1959-нжи йылда Дашховуз дөвлет педагогик институтының «Ылмы язгыларында» чап эдилйэр, сонра онуң түркмен дилиниң чалышмалары барада язан макалалары «ТССР Үлымлар академиясының хабарлары» журналының жемгыетчилик ылымларың сериясында рус ве түркмен диллеринде нешир эдилйэр. А. Боржаков «Ылым» неширятының 1976-нжи йылда чыкаран «Түркмен ди-

линин фразеологик сөзлүгини» дүзүжилерин биридир. Ол «Түрк-мен дилинин грамматикасы, II бөлүм. Сөз дүзүмүнинин ве йөне-кей сөзлемиң синтаксиси» (1977) атлы коллектив ишин «Баш агзалар, эе, хабар» диен бөлүмлерини язар. Онун «Түрки диллерин гүнорта-гүнбаттар топарында иш атлары» (1976), «Түркмен дилинде иш атлары» (1978) ялы монографиялары, «Түрки диллерин гүнорта-гүнбаттар топарында арзув аңлад-ян ишлик формалары» диен иши Б. Хожаев биле авторлыкда чыкан «Түрки диллерин гүнорта-гүнбаттар топарында арзув ве хөкманлык аңладян ишлик формалары» (1980) диен kitapда чап эдилйэр. Булардан башга-да онун түркмен ве бейлеки огуз диллеринин иш атлары хақында язан макалалары, бүтинсоюз ве республикан конференцияларда эден докладларынын тезисле-ри, чыкышлары меркези ве республикан ылмы неширлерде чап болуп чыкяр. Ол түркмен дил билими боюнча библиография дүзмеклиге-де гатнашяр. Ж. Худайбергеновын «Түркмен дили-нин емрели диалекти» (1977) монографиясыны ве Х. Байлые-виң «Сайланан ишлеринин» бир томлугыны чапа тайярламак-да-да онун хызматы улудыр. Ол түркмен филологиясы боюнча язылан ылмы, ылмы-популяр макалаларын ве рецензияларын хем авторыдыр.

ГУЖУКОВ САПАР — дил били-мини өвренижи, педагог, филология ылымларынын кандидаты. Ол 1935-нжи йылда Ашгабат областынын Гөкдепе районынын Хурмант-гөкже обасында колхозчы машгаласында догуляр.

1945-нжи йылда Багыр обасындакы 5-нжи орта мекдеби гу-тарандан сон, ол өз обаларындакы мекдепде дил ве эдебият му-галлымы болуп ише башлаяр.

1955-нжи йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин дил ве эдебият факультетине окува гирип, 1960-нжы йылда университети тапавутланан диплом биле гу-таряр. Факультетин алымлар Советинин карары эсасында шол йыл хем ол СССР Ылымлар академиясынын Магтымгулы адын-дакы Дил ве эдебият институтынын аспирантурасына гирийэр ве онун долы курсыны үстүнликли тамамлаяр.

1964-нжи йылда Сапар Гужуков «Түркмен дилинде инкэр-лик ве ёклук категориясы» диен тема боюнча филология ылым-ларынын кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин диссертация гораяр.

1964-нжи йылдан 1971-нжи йыла ченли СССР ЫА-нын Маг-тымгулы адындакы Дил ве эдебият институтынын лексикогра-фия секторында илки кичи ылмы ишгэр, сонра старший ылмы ишгэр болуп ишлейэр. 1971-нжи йылдан бэри болса ол А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин түркмен дили кафедрасынын старший мугаллымы болуп ишлейэр.

Ол түркмен дили боюнча энчеме ылмы макалалары язмак биле бирликде, «Түркмен дилинин фразеологик сөзлүгини» (1973), «Түркмен дилинин сөзлүгини» (дүшүндиришли) дүзмек-лиге хем редактирлемеклиге гатнашяр.

ГАЖАРОВА ЭНЕ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Мары шәһериндәки 6-нчы орта мектеби экстерн гутараныннан соң, ол 1949-нчы йылда шол нәхердәки Түркмен дәүләт аял-гызлар мугаллымчылык институтының дил ве әдебият факультетине окува гирип, оны 1951-нчи йылда тамамлаяр. Шол йыл Түркмен дәүләт университетиниң тарых — филология факультетине окува гирип, оны 1956-нчы йылда тамамлаяр. 1956-нчы йылда ТССР Ылымлар академиясының Дил ве әдебият институтының янындагы аспирантура гирийәр. 1964-нчи йылда ол ТССР ЫА-ның корреспондент члени З. Б. Мухаммедованың әлбашчылыгында «Түркмен дилиниң XVIII—XIX асыр язув ядыгәрликлеринде өтен заман ишлиги» диен темадан кандидатлык диссертация гораляр. Онуң «Магтымгулының Ашгабатда сакланын голязмаларының тесвири», «Түркмен дилиниң XVIII—XIX асыр язув ядыгәрликлеринде -ыб, -ып формалы өтен-хәзирки заман», «Түркмен дилиниң язув ядыгәрликлеринде перфект ве имперфект» «Түркмен дилиниң язув ядыгәрликлеринде ишлигин дүйп дережеси» ве ш. м. түркмен дилиниң тарыхына дегишли дүрли йылларда язан макалалары ылмы журналларда, йыгындыларда чыкяр.

Ол түркмен дилиниң тарыхы грамматикасына дегишли «Түркмен дилиниң язув ядыгәрликлеринде» «Сыпатлар, халлар, ишликлерин исимлерден аффиксләр аркалы ясалышы» бөлүмлерини язяр.

Хәзир ол ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтының түркмен дилиниң тарыхы ве диалектологиясы секторының старший ылмы ишгәри болуп ишлейәр.

ЧӨРЛИЕВ ОРАЗ — дил билимини өвранижи, педагог, филология ылымларының кандидаты. Ол 1932-нчи йылда Мары районының Мүлк-багшы обасының «Коммунист» колхозында колхозчы машгаласында догуляр.

1944-нчи йылда обаларындакы 2-нчи долы дәл орта мектеби гутарып, Мары шәһериндәки педучилищә окува гирийәр. 1947-нчи йылда педучилищәни гутарып, М. Горький адындакы Түркмен дәүләт педагогик институтына окува гирийәр. 1951-нчи йылда М. Горький адындакы Түркмен дәүләт университетиниң тарых-филология факультетини гутаряр.

1951-нчи йылда ол Керки шәһериндәки 4-нчи орта мектепде эне дили ве әдебият мугаллымы болуп ише башлаяр. Шу мектепде 2 йыл ишләнән соң, 1953-нчи йылда Мары шәһериндәки педагогик институтының түркмен дили ве әдебияты кафедрасында старший лаборант болуп ишлейәр. 1954-нчи йылдан 1959-нчы йыла ченли шу институтда түркмен дили ве диалектологиясы боюнча мугаллым болуп ишлейәр. 1959-нчы йылдан Чәржевин В. И. Ленин адындакы Түркмен дәүләт педагогик институтының түркмен дили кафедрасында илки старший мугаллым болуп ишлейәр. 1967-нчи йылдан бәри ол институтың доцентиدير.

1956-нчы йылдан ол ылмы иш язмак билән мешгулланыр. Шейлекликде ол профессор М. Н. Хыдыровың әлбашчылыгында «Түркмен дилиниң мары геплешиги» диен темадан диссертацион иш язяр.

Онуң айры-айры макалалары институтың ылмы язгыларында (1958, 1960, 1963, 1964) чыкяр. 1964-нчи йылда ол кандидатлык диссертациясыны үстүнликли гораляр.

Ораз Чөрлиев профессор-мугаллымларын ылмы-теоретик конференцияларында докладлар билән ызыгидерли чыкыш эдйәр. Доцент Ораз Чөрлиев окуп-тербиечилик, сыясы-жемгыетчилик ве методик ишлери үчин ТССР Халк магарыф министрлигинин Хормат хатлары хем-де В. И. Ленинниң доглан гүнүнн 100 йыллыгы мынасыбетли «Зәхметде эдерменлиги үчин» диен юбилей медалы (1970) билән сылагланыр.

ЧАРЫЕВ МЕРЕТМУХАММЕТ — дил билимини өвренижи, педагог; филология ылымларының кандидаты. Ол 1926-нжи йылда Ашгабат областының Ашгабат районының Көши обасында дайхан машгаласында догуляр.

Оба мекдебини гутарандан соң, 1937-нжи йылда Ашгабат шәһериндәки № 1 педагогик училищә окува гирйәр ве 1941-нжи йылда оны үстүнликли гутаряр. 1941—1944-нжи йыллар аралыгында Ашгабат районының мекдеплеринде мугаллымчылык әдйәр. 1947-нжи йылда Ашгабат педагогик институтының дил әдебият факультетини тамамлаяр.

Ол 1944—1948-нжи йыллар аралыгында Ашгабат педагогик училищесинде дил ве әдебият мугаллымы, 1948—1952-нжи йыллар аралыгында Красноводск педагогик училищесинде илки мугаллым, соң окуп бөлүминин мүдири, 1952—1956-нжи йыллар аралыгында ене-де Ашгабат педагогик училищесинде мугаллым хем-де окуп бөлүминин мүдир везипелеринде ишлейәр.

1956—1966-нжи йылларда ол ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында ылмы ишгәр болуп ишлейәр.

1965-нжи йылда «Хәзирки заман түркмен дилинде сөзлем агзалары биле грамматик тайдан багланышмаян сөзлер» диен тема боюнча филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин кандидатлык диссертациясыны гораяр. Онуң шол тема ве түркмен дилинин бейлеки угурларына дегишли бирнәче макаласы дүрли йыгындыларда ве журналларда чап болуп чыкяр.

М. Чарыев, Т. Тәчмырадов биле авторлыкда язан «Түркмен әдеби дилинин орфоэпиясы ве гысгача орфоэпик сөзлүк» диен иши 1967-нжи йылда «Үлым» неширяты тарапындан өз башдак китап хөкмүнде чап әдилйәр. Ол республиканын түркмен мекдеплери үчин дүзүлен түркмен дилинин грамматикасының 2-нжи бөлүминин авторларының биридир.

1966—1969-нжи йылларда ол ТССР ҮА-ның Президиумының янындакы Түркмен әдеби дилинин орфографиясы ве тер-

минологиясы барадакы комиссияның алым секретары, 1969—1974-нжи йылларда Түркмен совет энциклопедиясының халк магарыфы, педагогика ве психология редакциясының мүдири, 1974—1980-нжи йылларда ТСЭ-ниң баш редакторының орунбасары болуп ишлейәр. Ол 1980-нжи йылын апрелинден бәри А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетинин түркмен дили кафедрасының старший мугаллымы болуп ишлейәр.

М. Чарыев бирнәче медаллар хем-де «Халк магарыфының отличниги» диен нышан биле сылагланяр.

МӘММЕТГУЛЫЕВ ДӨВЛЕТ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1934-нжи йылда Чәржев областының Керки районының Эсенменли обасында гарып дайхан машгаласында догуляр.

1951-нжи йылда ол Керки шәхериндәки 4-нжи орта мекдеби гутарандан соң, А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң филология факультетине окува гирйәр ве 1956-нжы йылда онуң долы курсуны гутаряр. Окувы гутарып Дөвлет илки Ашгададың медени аң билим техникумында мугалым, сонра Түркмен дәвлет педагогик окуп неширятында редактор, 1959—1960-нжы йылларда ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында кичи ылмы ишгәр болуп ишлейәр.

Дөвлет Мәмметгулыев 1960—1963-нжи йылларда институтың янындакы аспирантурада окаяр. 1965-нжи йылда болса ол «Шасенем-Гарып» дессанының дил айратынлыгы» диен темадан язан диссертациясыны горап, филология ылымларын кандидаты диен алымлык дережесине мынасып боляр.

1963—1966-нжы йылларда ол институтың диалектология ве дилиң тарыхы секторының ылмы ишгәри, 1967—1969-нжы йылларда ол ТССР ЫА-ның Президиумының янындакы ылмы ишлерни координирлейән советиң алым секретары боляр. 1969-нжы йылдан ол Түркмен совет энциклопедиясының Баш редакциясында бөлүм мүдири, Баш редакторың орунбасары болуп ишлейәр.

Онун язан 20-ден говрак ылмы макалаларының көпүси дүрл журналларда чап әдилйәр.

АТАМӘДОВ НАЗАР — дил билимини өвренижи, педагог, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1936-нжы йылда Дашховуз областының Калинин районының «Совет» оба Советинде колхозчы машгаласында догуляр. 1953-нжы йылда орта мекдеби тамамланындан соң, А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң дил ве әдебият бөлүмине гирип, оны 1958-нжи йылда гутаряр. 1960-нжы йылың февралындан башлап, университетин түркмен дили кафедрасында старший лаборант болуп ишлейәр. 1960—1963-нжи йылларда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетинде аспирантураның долы курсуны гечйәр. Аспирантураның курсуны гутарандан сонра университетин түркмен дили кафедрасында мугаллым везипесинде ишлемөге башлаяр.

1965-нжи йылда ол «Түркмен дилиниң өнев диалектиниң маныш геплешиги» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр. 1966-нжы йылың август айындан бәри университетин түркмен дили кафедрасында старший мугаллым болуп ишлейәр. Онуң түркмен дилиниң маныш геплешигине дегишли айры-айры макалалары ТССР ЫА-ның хабарлары (жемгыетчилик ылымларын сериясы) журналында, университетин «Ылмы язгыларында» чап болуп чыкяр. Түркмен дилиниң бейлеки угурларына дегишли макалалары-да дүрли йыгындыларда чап болуп чыкяр.

Доцентлер Жумамырат Амансарыев, Хайдар Мухыев билен авторлыкта язан «Түркмен диалектологиясындан практикүм» диен иши-де окыжылар көпчүлигине етирилди.

АННАМӘММЕДОВ АҚМӘММЕТ
— дил билимини өвранижи, педагог,
филология ылымларының кандидаты.

Ол 1936-нжы йылда Бәхерден районының Мүрче обасында дайхан машгаласында догуляр. Бәхерден районының меркезинде ерлешйән 1-нжи орта мекдеби 1954-нжи йылда гутаранындан соң, ол шол йыл Түркмен дәвлет университетиниң филология факультетиниң түркмен дили ве әдебияты бөлүмине окува гирйәр ве оны 1959-нжы йылда тамамлаяр. Шол йылдың өзүнде хем ол ТССР ҒИА-ның Дил билими институтына ише иберилйәр. Ол 1959-нжы йыла ченли институтың лексикография секторында ылмы ишгәр болуп ишлейәр. Ол 1963-нжи йылда институтың гарамагындакы аспирантура окува гирйәр. Окува гирен дөврүнде түркмен дилиниң хениз аз өврилиен угры боюнча ылмы иш алып бармаклыга гиришйәр. Шейлеликте, 1965-нжи йылда Хыдыр Деряевниң «Ыкбал» романындан фразеологизмлер» диен темадан алымлык дережесини алмак үчин жемагат өңүнде диссертация гораяр. Онуң хәзирки заман түркмен дилине дегишли макалалары ТССР ҒИА-ның хабарлары журналында чыкяр.

1967-нжи йылда ол Түркмен дәвлет университетиниң түркмен дили кафедрасына ише гечйәр. 1975-нжи йылдан ол кафедраның доцентидир.

**ЫСЛАМЫ МӘММЕДАМАН ОРАЗ-
ХАЖЫ ОГЛЫ** — дил билимини өв-
ранижи, педагог, филология ылымла-
рының кандидаты. Ол 1921-нжи йылда Эйраның Күмүшдепе

диен еринде догуляр. 1947-нжи йылда А. М. Горький адындакы Ашгабат дәвлет педагогик институтының дил ве әдебият факультетине окува гирйәр ве оны 1950-нжи йылда тамамлаяр.

1950-нжи йылда А. М. Горький адындакы Ашгабат дәвлет педагогик институтының базасында А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университети дөредилйәр ве Ысламы Мәммедаман шол университетиң умумы дил билими кафедрасында парс дили мугаллымы везипесине белленйәр. 1963—64-нжи оқув йылында университетде парс дили кафедрасы дөредилйәр. Шол вагтдан хем ол кафедраның мүдири везипесинде ишлейәр.

1966-нжы йылда ол филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин «Дәвлетмәммет Азаның «Вагзы-азат» эсериниң сөзлүги» диен темадан жемагат өңүнде диссертация гораяр.

Парс дили боюнча ёкары хүнәрли педагогик кадрлары тайярламакда көп ишлер битирйәр. Шу бабатда ол республикамызда илкинжи гезек парс дили боюнча ве көне түркмен язувындан ёкары оқув жайларының филология факультетлериниң студентлери үчин оқуғ программасыны дүзийәр. Шейле хем ол республикамызда илкинжи гезек «Парсча-түркменче ве түркменче-парсча сөзлүги» чапа тайярлаяр, республикан газет-журналларда ылмы макалалар билен ызыгидерли чыкыш эдиң дуряр.

Республиканың мекдеплери үчин өкде хүнәрли специалистлери тайярламак ишинде битирен хызматлары үчин ол ТССР Ёкары Советиниң Президиумының Хормат хаты билен сыланяр.

Ол 1986-нжы йылда агыр кеселден соң арадан чыкяр.

АТАНЫЯЗОВ СОЛТАНША — дил билимини өвранижи, филология ылым-ларының кандидаты, ТССР-иң Ылым ве техника барадакы Дөвлет байрагының лауреаты. 1963-нжи йылдан ССКП члени.

Ол 1934-нжи йылда Чәржев областының Хожамбаз районының Гултак обасында колхозчы машгаласында догуляр.

Обадакы едийыллык мекдеби гутарандан соң, 1949-нжы йылда Керкидакы педагогик училищә окува гирип, 1952-нжи йылда оны тамамлайр. Шол йыл ол Чәржевдакы В. И. Ленин адындакы Түркмен дөвлет педагогик институтының түркмен дили ве эдебияты факультетине окува гирип, 1956-нжы йылда оны үстүнликли гутаряр.

1956—1960-нжы йылларда ол Хожамбаз районының Бурдалык обасындакы 3-нжи, 1960—1962-нжи йылларда болса шол районың Гултак обасындакы 4-нжи орта мекдеплерде эне дили ве эдебияты мугаллымы болуп ишлейөр. 1962-нжи йылын декабрында С. Атаньязов ТССР БИА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының аспирантурасына окува гирийөр ве ТССР БИА-ның корреспондент члени М. Я. Хамзаевин ёлбашчылыгында «Гүнорта-Гүндогар Түркменистаның топонимикасы» диен темадан кандидатлык диссертациясыны язып, 1966-нжы йылда оны үстүнликли гораяр. Шондан бәри С. Атаньязов шол институтда старший ылмы ишгәр болуп ишлөп гелйөр. Шу дөвүр ичинде ол түркмен дилинің ономастикасына, диалектологиясына ве бейлеки меселелерине багышлап, 80-ден говрак ылмы иш чап этдирди, шоларын 10-сы айратын китаплар ве брошюралардыр. Онуң Түркменистаның топонимиясына багышлап язан ылмы ишлери бизиң республикамыздан дашардада гинден таналяр. Шол ишлериң тапгыры үчин ол 1983-нжи йылда Түркменистан ССР-иң Ылым ве техника барадакы дөвлет байрагына мынасып боляр.

Ол союз республикаларда ве дашары юртларда ономастиканың дүрли меселелерине багышланып гечирилен ылмы форумларың ишине хем актив гатнашяр. 1984-нжи йылын август

тында ол Лейпигде (ГДР) Ономастика барадакы XV Халкара конгресде «Магтымгулының дөредижилигиниң ономастикасы» диен темада доклад эдйөр.

Атаньязов Түркменистаның тарыхы ве медени ядыгәрликлерини горамак барадакы жемгыетиң ишине хем актив гатнашяр, ол «Түркменистаның ядыгәрликлери» журналының редколлегиясының членидир.

Алым ылмы-дерңев ишлерини ызыгидерли алып бармак билен бирликде «Түркменистаның топонимик сөзлүги» (1970), «Ерин дили» (1971), «Түркменистаның географик атларының дүшүндиришли сөзлүги» (1980), «Түркменистаның топонимиясы» (1981); «Түркмен дилинің гысгача диалектологик сөзлүги» (1977, бейлеки авторлар билен бирликде), «Адың нәме?» (1978), «Сөз мүлкүне сыяхат» (1984) ялы биртопар китапларың хем авторы боляр.

БАЙЛЫЕВ САПАР — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1930-нжы йылда Ашгабат районының Ашгабат обасында дайхан машгаласында догулар.

Едийыллык билими шол райондакы 1-нжи едийыллык мекдепде, орта билими Ашгабат шәһериндәки 20-нжи орта мекдепде аляр.

1949-нжы йылда М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетине окува гирйәр. Университетин түркмен филологиясы факультетинин агшамкы бөлүминде окамак биле бир хатарда, Ашгабат районындакы 1-нжи едийыллык мекдепде мугаллым болуп ишлейәр. 1954-нжи йылда университетин түркмен филологиясы факультетинин долы курсуны тамамлап, орта мекдебин ёкаркы класларында эне дили хем-де эдебият предметлеринден сапак берип башлаяр. Шол йыллардан ылмы методики ишлер биле гызыкланяр. Онуң «Ат чалышмаларының дүшүм билең үйтгейши», «Башлангыч класларда атлар» темасыны окатмак», «Окувчыларың ёкары етишигини нәхили газанмалы», «3-нжи класда эне дилини окатмагың тежрибесинден» диен ялы энчеме макалалары газет-журналларын сахыпасында ызыгидерли чап эдилйәр. Булардан башга-да мугаллымлар үчин тайярлан «1—3-нжи класлар үчин дүрс язув ве грамматика боюнча мысалы сапаклар» (1957), «Түркмен дили боюнча сапаклар» (1959) диен голланмалары чапдан чыкяр.

1958-нжи йылың башында ТССР Магарыф министрлиги оны «Мугаллыма көмек» журналының редакциясына эдеби ишгәрлиге гечирйәр. Соңра шол журналың редакциясының мекдеплер бөлүминин мүдирли везипесине белленйәр. Журнал япыландан соң, «Мугаллымлар газетинин» редакциясында ишлөп башлаяр.

1962—64-нжи йылларда ТССР БИА-ның Дил институтының янындакы аспирантурада окаяр. Онуң долы курсуны гутаранындан соң, 1965-нжи йылың башындан Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтында кичи ылмы ишгәр болуп иш-

лейәр. 1966-нжы йылда «Саятлы-Хемра» дессанының дил айратынлыгы» диен темадан жемагат өнүнде диссертация горап, филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини аляр.

1966-нжы йылдан ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетинин түркмен дили кафедрасында старший мугаллым болуп ише башлаяр. Хәзир ол түркмен дилинин тарыхы курсы боюнча лекцион хем-де практики сапаклары алып баряр. Доцент Сапар Байлыев «Түркмен дилинин язув ядыгәрликлеринде дүшүм категориясы» диен теманың үстүнде ишлейәр.

БАГЫЕВ ХУДАЙБЕРДИ — дил билимини өвранижи, филология ылым-ларының кандидаты.

Ол 1936-нжы йылда Чәржев областының Хожамбаз районының Мекан обасында колхозчы машгаласында догуляр.

Илки едийыллык, соңра ол районың Бешир обасындакы орта мекдеби гутарып, Мекан обасындакы едийыллык мекдепде илки мекдебин секретары, 1953—1955-нжи йылларда хем мекдебин мугаллымы болуп ишлейәр.

1955-нжи йылда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң филология факультетине окува гирип, оны 1960-нжы йылда гутаряр.

1960—1961-нжи окуп йылында Хожамбаз районының 1-нжи орта мекдебинде эне дили ве эдебият мугаллымы боляр. 1961-нжи йылың сентябрь айындан болса, А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетинде мугаллым болуп ишлейәр. 1962—1965-нжи йылларда аспирантурада окаяр. Аспирантурада окан дәврүнде ол «Түркмен дилиниң олам диалекти» диен темадан диссертацион ишини язар. Онуң бу тема боюнча язан ылымы макалалары университетиң «Ылмы язгыларында» нешир эдилйәр. 1966-нжы йылда ол «Түркмен дилиниң олам диалекти» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр.

Х. Багыев 1966-нжы йылың январь айындан август айына ченли «Мугаллымлар газетиниң» редакциясында эдеби ишгәр, шол йылың сентябрь айындан бәри болса А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң старший мугаллымы болуп ишлейәр.

Онуң умумы дил билиминиң, хәзирки заман түркмен дилиниң кәбир меселелери боюнча, В. И. Лениниң дил, милли диллер барадакы, марксизм-ленинизм классыкларының дил биле пикирленмәниң дәрейши хакындакы гарайышларыны беян эдйән макалалары республикан газет-журналларда чап эдилйәр.

БАЙРАМДУРДЫЕВ БАЛЛЫ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1934-нжи йылда Тежен районының II Бабадайхан обасында дайхан машгаласында догуляр.

1949-нжы йылда долы дәл орта мекдеби гутарып, Мары шәхериндәки 2-нжи Педагогик училищә окува гирийәр ве оны 1952-нжи йылда тамамлаяр. Баллы 1952-нжи йылда Чәржев шәхериндәки Түркмен дәвлет педагогик институтының дил ве эдебият факультетине окува гирип, оны 1956-нжы йылда тапавутланан диплом билең тамамлаяр.

Институты гутарандан соң, ол 1956—1959-нжы йылларда Марыдакы аял-гызлар педагогик институтының түркмен дили кафедрасында мугаллым болуп ишлейәр. 1959—1960-нжы окуп йылында Мары районындакы 9-нжы орта мекдебин эне дили ве эдебият мугаллымы боляр.

Б. Байрамдурдыев 1960-нжы йылда ТССР ҮА-ның Дил билими институтына ылмы ишгәр болуп гечйәр. 1962-нжи йылың январында шол институтың янындакы аспирантура кабул эдилйәр. Оңа түркмен дилиниң теке диалектиниң ахал геплешиги боюнча иш алып бармаклык табшырыляр. Ол теке диалектиниң ахал геплешигини ылмы нукдайназардан, монографик планда долы дернейәр, өзлешдирйәр. Шол тема дегишли «Ахал геплешигинде чекимлилерин системасы», «Ахал геплешигиниң морфологиясы», «Ахал геплешигиниң лексикасы» диен макалалар билең «ТССР ҮА-ның хабарлары» журналында чыкыш эдйәр. 1966-нжы йылда болса ылмы-дернев ишлери эсасында язан диссертацион ишини жемагат өнүнде горап, филология ылым-ларының кандидаты диен алымлык дережесини аляр.

1967-нжи йылдан бәри ол В. И. Ленин адындакы Түркмен дәвлет педагогик институтының түркмен дили кафедрасында ишлейәр.

КУУЛЫЕВ АБДЫ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1936-нжы йылда Ашгабат шәһериндәки гуллуқчы машгаласында догуляр.

1955-нжи йылда Ашгабат шәһериндәки 20-нжи орта мекдеби тамамландан соң, А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң рус филологиясы факультетине окува гирип, оны 1960-нжы йылда гутаряр.

1960—1968-нжи йылларда ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында ылмы ишгәр болуп ишлейәр.

1967-нжи йылда «Түркмен дилинде гарындашлык терминлери» диен тема боюнча филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин диссертация гораяр. Түркмен дили ве әдебияты боюнча ылмы неширлерде, республикан метбугатда ызыгидерли чыкыш әдйәр. Гарындашлык аңладян терминлер ве оларың гелип чыкышы, бейлеки түрки диллере болан гатнашыгы барада онуң язан ылмы макалалары «ТССР Үлымлар академиясының хабарларында» (жемгыетчилик ылымлары сериясы) дүрли йылларда чап әдилйәр.

Ол түркмен дилиниң лексикографиясы боюнча энчеме ишлериң авторыдыр. Ол «Түркменче-русча сөзлүгиң» (1968) дүзүжилериниң биридир.

Филология ылымларының кандидатлары А. Аннануров, Г. Кулыева билен билеликте онуң дүзен «Рус ве түркмен диллериниң гысгача фразеологик сөзлүги» 1963-нжи йылда «Мудрость двух народов» диен ат билен чапдан чыкяр. Бу иш шу угур боюнча әдилен илкинжи лексикографик сынанышыкдыр.

Алым Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтының лексикография секторында тайярланылан ики томлук «Русча-түркменче сөзлүгиң» авторларының биридир.

САПАЕВ АМАНДУРДЫ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1932-нжи йылда Ашгабат областының Кака районының Говшут обасында дайхан машгаласында догуляр. 1949-нжы йылда орта мекдеби тамамлап, А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң дил ве әдебият бөлүмине окува гирийәр ве оны 1953-нжи йылда гутаряр.

Амандурды 1953—1960-нжы йылларда Ашгабат, Кака районларың мекдеплеринде мугаллым, окуп мүдири ве мекдеп инспекторы боляр. 1960-нжы йылдан башлап ол ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында ылмы ишгәр болуп ишлейәр. 1962-нжи йылда шол институтың янындакы аспирантура окува гирийәр. 1967-нжи йылда «Түркмен дилинде сөз басымы» диен темадан кандидатлык диссертациясыны гораяр. Онуң бу тема дегишли ве бейлеки макалалары журналларда чыкяр. Ол «Түркмен дилинде йөнекей хабар ве сораг сөзлемлериниң интонациясы» диен монографияның авторларының биридир.

Хәзир ол институтың фонетики лабораториясында старший ылмы ишгәр болуп ишлейәр.

МЫРАДОВА СОНА — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты, ТССР-иң ылым ве техника барадакы Дөвлет байрагының лауреаты (1970).

Ол 1933-нжи йылда Ашгабат районының Ясмансалык обасында догуляр.

1948-нжи йылда Ашгабат шәхериндәки педагогик училищәни, 1952-нжи йылда болса А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң тарых-филология факультетини тапавутланан диплом билен гутаряр. Университети гутарандан сон, орта мекдепде эне дили ве эдебият мугаллымасы болуп ишлейәр.

С. Мырадова 1960-нжы йылдан бәри ТССР ҖА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының лексикография секторында ылмы ишгәр болуп ишлейәр. Ол «Түркменче-русча сөзлүгин», ики томлук «Русча-түркменче сөзлүгин», «Түркмен дилиниң дүшүндиришли сөзлүгиниң» авторларының биридир. Хәзирки вагтда улы «Түркменче-русча сөзлүги» дүз-меклиге гатнашяр хем-де «Халычылык ве эл ишлериниң сөзлүгини» (1967) дүзйәр.

1968-нжи йылда ол түркмен дилиниң профессионал лексикасы барада ылмы барлаг гечирмек билен, «Түркмен дилинде халычылык лексикасы» диен темадан кандидатлык диссертациясыны гораяр. Бу угурдан «Түркмен дилинде халычылык терминологиясы барада», «Халы өнүмчилигине ве гуралларына дегишли кәбир терминлер барада» диен ялы макалалары-да язяр.

Ол «Түркменче-русча сөзлүги» дүзен авторларын бири хөкүмде Түркменистан ССР-ниң ылым ве техника барадакы Дөвлет байрагының лауреатыдыр (1970).

БАЛЛЫЕВ ГАНДЫМ — дил билимини өвранижи, педагог, филология ылымларының кандидаты. Ол 1938-

нжи йылда Ашгабат районының Көши обасының Свердлов адындакы колхозында догуляр. Өз обасындакы мекдепде окуп орта (1946—1956 й.) билим аляр. 1956-нжы йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң филология факультетине окува гирйәр ве оны 1961-нжи йылда тамамлайр. Сонра 1961—1963-нжи йылларда Бәхерден районының Гараган оба Советиниң Гараган ве Дурун обаларындакы орта мекдеплеринде түркмен дили ве эдебияты мугаллымы болуп ишлейәр.

1963-нжи йылда ол ТССР ҖА-ның Магтымгулы адындакы дил ве эдебият институтына аспирантура окува гирйәр хем-де 1968-нжи йылда «Түркмен дилинде кем ишликлер» диссертациядан диссертация гораяр. Онуң шу тема багышланан бирнече макаласы «ТССР ҖА-ның Академиясының хабарлары» журналында чыкяр.

1972-нжи йылдан бәри ол А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен дили кафедрасының старший мугаллымыдыр.

ГУРБАНБЕРДИЕВ АКГА — филология ылымларының кандидаты. Ол 1940-нжы йылда Мары областының Мары районының Мухадов обасында колхозчы машгаласында догуляр.

Орта билими өз обаларындакы мекдепде аляр.

1956-нжы йылда М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин филология факультетине окува гирйәр ве 1961-нжи йылда университети тамамлаяр.

1961-нжи йылдан башлап, өз окан мектебинде эне дили ве эдебият мугаллымы болуп ишлемәге башлаяр.

1963-нжи йылда Акга Гурбанбердиев университетинин түркмен дили кафедрасының янындакы аспирантура гайыбана гирйәр. 1969-нжы йылда болса «Түркмен дилинин мары геллешигинин хүнөрментчилик лексикасы» диен темадан диссертация гораяр.

1971-нжи йылдан бәри ол Мары область мугаллымылары көмиллешдириш институтының директоры болуп ишлейәр.

ЖУМАГЕЛДИЕВА БИКЕ — дил билимини өвренижи, педагог, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1937-нжи йылда Кака районының Мехинли обасында гулукчы машгаласында догуляр.

1955-нжи йылда Ашгабат шәхериндәки 7-нжи орта мектеби гутарып, шол йыл Түркмен дөвлет университетинин филология факультетинин рус бөлүмине окува гирйәр. 1960-нжы йылда университети гутарып, түркмен дили кафедрасында лаборант, старший лаборант болуп ишлейәр. 1961-нжи йылдан болса шол кафедрада мугаллымчылык эдиб башлаяр.

1965-нжи йылда ол ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының янындакы аспирантура гайыбана окува гирйәр ве 1970-нжи йылда «Б. Кербабаевин «Айгытлы әдим» романын фразеологиясы» диен темадан кандидатлык диссертациясыны гораяр.

1971-нжи йылын май айындан бәри ол ТДУ-ның рус филологиясы факультетинин рус дили кафедрасында старший мугаллыма болуп ишлейәр. Онуң Б. Кербабаевин «Айгытлы әдим» романының фразеологиясына дегишли үч макаласы «ТССР Үлымлар академиясының хабарларында», Е. А. Быстрова билен билеликте язан «Гызыл реңкин рус ве түркмен диллеринде аңладылышы» диен макаласы Түркмен дөвлет университетинде тайярланан «Лексика ве фразеологияның меселелери» атлы йыгында гошулып чап эдилйәр. Ол «Түркмен дил билими боюнча эдебиятларың библиографик гөркезижиси» (1924—1964й.) китабының редакторларының биридир.

Шулардан башга-да ол соңкы йылларда дил билиминин мөхүм меселелеринин ичгин өврениән энчеме ылмы макалалары чап болуп чыкяр.

САПАРОВА ГӨВХЕР — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1941-нжи йылда Ашгабат шәһеринде гулукчы машгала-сында догуляр.

1956-нжы йылда Тагтабазар районының 1-нжи орта мектебини гутаряр, шол йыл хем М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң филология факультетине окува гирйәр ве 1961-нжи йылда оны үстүнликли тамамлаяр.

Гөвхер университети гутарандан соң, ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында кичи ылмышгәр болуп ишлейәр.

1964-нжи йылда түркмен дили хүнәри боюнча институтың анындакы аспирантура окува гирйәр. Түркмен дилиниң хасар диалекти боюнча ылмы-дерңев ишини алып баряр. Шол тема дегишли бирнөче макалалары «ТССР Үлымлар академиясының Хабарларында», Москвада, Ереванда чыкарылан йыгындыларда нешир әдилйәр. Ол «Түркмен дилиниң гысгача диалектологик сөзлүгини (1977) дүзен авторларың хем биридир.

1970-нжи йылда ол филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин диссертация гораяр.

Филология ылымларының кандидаты Гөвхер Сапарова хәзир ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтының түркмен дилиниң тарыхы ве диалектология секторында старший ылмышгәр болуп ишлейәр.

ХАЗРАТОВА РОЗА — дил билимини өвранижи, педагог, филология ылымларының кандидаты. Ол 1937-нжи йылда Чәржев областының Фарап районының Битик обасында колхозчы машгаласында догуляр.

1954-нжи йылда орта мектеби тамамлап, А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң филология факультетине окува гирйәр ве 1959-нжы йылда университети тапавутланан диплом билен тамамлаяр. Университетиниң түркмен дили кафедрасы оны ише алып галяр. Ол бир йылдан соң, ягны 1960-нжы йылда аспирантура гирйәр. Университетде окан йылларында ол ылмы-жемгыетчилик ишине актив гатнашяр, докладлар билен ылмы конференцияларда чыкыш әдйәр.

1961-нжи йылда Роза Хазратова ЛКСМТ-ниң Фарап район комитетиниң биринжи секретарлыгына сайланяр. Ол бу везипеде 1963-нжи йыла ченли ишлейәр. Комсомол ишине геченден соң, Роза аспирантураның курсуны гайыбана довам этдирйәр, 1963-нжи йылдан мектепде окув бөлүминиң мүдири, мугаллыма болуп ишлейәр.

1971-нжи йылда ол «Түркмен дилинде исимлерде көплүгин аңладылышы» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр.

Розаның бу тема багышланан бирнөче макалалары университетиниң «Үлмы язгыларында», «ТССР Үлымлар академиясының Хабарларында» чап әдилйәр.

Хәзир, ол Чәржевин В. И. Ленин адындакы Түркмен дөвлет педагогик институтының түркмен дили кафедрасында мугаллыма болуп ишлейәр.

ГАЙЫБОВА КЛАРА БАЗАРОВНА — дил билимини өвсенижи, педагог, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1938-нжи йылда Ашгабат шәһеринде гулдукчы машгаласында догуляр.

1947-нжи йылда Ашгабат шәһериниң 1-нжи орта мектебинде окува башлап, 1957-нжи йылда оны гутаряр. Шол йыл хем А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң рус филологиясы факультетине окува гирйәр. 1962-нжи йылда ол университети үстүнлик билен гутарып, ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтының лексикография секторында ылымы ишгәр болуп ише башлаяр. Институтда ишлән дәврүнде ол «Оба хожалык терминлериниң түркменче-русча сөзлүгини», «Русча-түркменче сөзлүги» дүзмәге, «Рус ве түркмен диллериниң деңешдирме грамматикасы» (синтаксис) диен ишин бирнәче бөлүмлерини язмага гатнашяр.

1971-нжи йылда ол «Түркменче-русча сөзлүкте фразеологик бирликлериниң берлиш принциптери» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр. Шол тема дегишли бирнәче макалалары хер дүрли йыгындыларда ве журналларда чап әдилйәр.

1973-нжи йылдан бәри Клара Гайыбова А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң рус дили кафедрасында старший мугаллыма болуп ишлейәр.

АШЫРОВ ПИРЖАН — филология ылымларының кандидаты.

Ол 1939-нжы йылда Дашховуз областының хәзирки Октябрь районының Ашыр Қақабаев адындакы колхозында колхозчы машгаласында догуляр.

1946—1956-нжы йылларда оба мектебинде окаяр. 1956-нжы йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетине окува гирйәр ве 1961-нжи йылда университетиниң түркмен филологиясы факультетини гутаряр.

Окувыны гутарандан сон, ол университетиниң түркмен дили кафедрасында илки лаборант, сонра мугаллым болуп ишлейәр. 1971-нжи йылда академик П. Азымовиң ёлбашчылыгында «Түркмен дилинде малдарчылык лексикасы» (Дашховуз областының материаллары эсасында) диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр. Шол тема дегишли бирнәче макаласы дүрли йыгындыларда ве журналларда чап әдилйәр. Сонра ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң түркмен дили кафедрасында старший мугаллым боляр. Хем-де түркмен дилиндеки малдарчылык лексикасы боюнча ылымы-дернев ишлерини алып баряр.

1979-нжы йылдан бәри ол Дашховуз областының Октябрь районының Ашыр Қақабаев адындакы колхозының башлыгыдыр.

ГУЗУЧИЕВ ТОЙЛЫ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты, старший ылмы ишгәр. Ол 1936-нжы йылда Дашховуз областының Тагта районының Октябрь обасында колхозчы машгаласында догуляр.

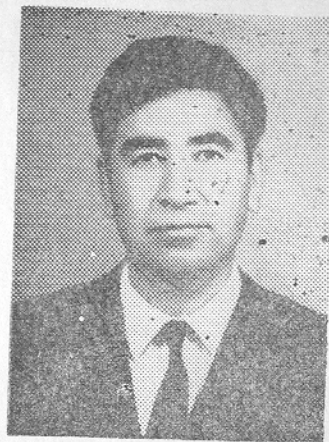
1954-нжи йылда ол Тагта районының 2-нжи орта мекдебиңи тамамлап, шол йылда хем А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң филология факультетине окува гирйәр ве оны 1959-нжы йылда үстүнликли гутаряр. 1959—1962-нжи йылларда Тагта районының мекдеплеринде эне дили ве эдебият мугаллымы болуп ишлейәр.

1963-нжи йылда ол ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының янындакы аспирантура окува гирйәр ве онуң долы курсуны гутарып, 1966-нжы йылда шол институтың өзүнде ылмы ишгәр болуп галяр.

1971-нжи йылда Тойлы Гузучиев «Түркмен дилиниң XVIII—XIX асыр язув ядыгәрликлеринде ортак ишликлер» диен темадан кандидатлык диссертациясыны гораяр ве она шол йылда филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережеси берилйәр. Онуң түркмен дилиниң тарыхына ве бейлеки проблемаларына дегишли язан макалалары дүрли газетлердир журналларда, ылмы тезислерде ве айратын йыгындыларда чап болуп чыкяр.

Ол авторлар коллективи билен билеликте түркмен дилиниң тарыхының дүрли меселелерини өз ичине алян «Түркмен дилиниң тарыхындан дерцев», I том., Ашгабат, 1970. «Түркмен дилиниң тарыхындан дерцевлер», II том, Ашгабат, 1978. Түркмен дилиниң тарыхы грамматикасының проблемалары», Ашгабат, 1980 атлы йыгындылары нешир этди.

Онуң соңкы йылларда чап болуп чыкан «Түркмен дилиниң язув ядыгәрликлеринде ортак ишликлер», Ашгабат, 1983. «Түркмен дилиниң язув ядыгәрликлеринде йөнекей сөзлемлер», Ашгабат, 1984 диен монографиялары түркмен дилиниң тарыхының өвренилишине салдамлы гошант болды.

САПАРОВ ХОЖАМЫРАТ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1939-нжы йылын 15-нжи декабрында Мары районының Жемгыет обасында дайхан машгаласында догуляр. 1957-нжи йылда шол обада ерлешйән 3-нжи орта мекдеби тамамлап, А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң филология факультетине окува гирйәр. 1962-нжи йылда университети тамамланындан сонра, Елөтен районының 1-нжи орта мекдебинде түркмен дили ве эдебияты мугаллымы болуп ише башлайр. 1964-нжи йылдан 1968-нжи йыла ченли Мары районының Жемгыет обасындакы 3-нжи орта мекдебинде өз кәрини довам этдирйәр, мекдебиңи окуп бөлүминиң мүдири боляр.

Ол 1968-нжи йылда ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы дил ве эдебият институтының янындакы аспирантура окува гирйәр. 1971-нжи йылың октябрында филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин «Хэзирки заман түркмен дилинде йөнекей сөзлемниң агзаларының тертиби» диен темадан диссертация гораяр.

1971—1973-нжи йылларда ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы дил ве эдебият институтында ылмы ишгәр болуп ишлейәр.

Онуң «Хабар сөзлемлеринде баш агзаларын орны», «Йөнекей сөзлемлерде долдургычларын орны», «ТССР ЫА-ның Хабарлары» журналында чап эдилди.

1973-нжи йылдан бәри ол Мары область «Ленин байдагы» газетиниң редакциясында ишлейәр.

ЖУМАЕВА СОНА — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1932-нжи йылда Мары областының Мары районының Мүжөвүр Бабасары обасының «Коммунист» колхозының колхозчы машгаласында догуляр.

1938—1944-нжи йылларда өз обаларындакы едийыллык мекдепде окуп билим аляр. Соңра мугаллымчылык этмәге башлаяр ве Марыдакы педагогик училищеде гайыбана окаяр. 1946-нжи йылда Марының аял-гызлар мугаллымчылык институтының дил ве эдебият факультетине окува гирйәр. Институты гутарандан соң, ене-де өз обаларында мугаллымчылык ишини довам этдирйәр.

1961-нжи йылда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетинин түркмен филологиясы факультетине окува гирйәр ве 1966-нжи йылда оны тапавутланан диплом билен тамамлаяр. 1966-нжи йылда болса ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының янындакы аспирантураның гайыбана бөлүмине окува гирйәр ве шол институтың лексикография секторында лаборант болуп ишлейәр. 1971-нжи йылда «Хәзирки заман түркмен дилинде йөнекей сөзлемиң баш агзалары» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр. Онуң дүрли ылмы макалалары газет-журнал сахыпаларында чап эдилйәр.

КЕКИЛОВА ЖЕРЕН АМАНОВНА — дил билимини өвранижи, педагог, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1937-нжи йылда Москва шәхеринде гулукчы машгаласында догуляр.

1944—1954-нжи йылларда орта мекдепде окаяр. 1954-нжи йылда Чәржевин В. И. Ленин адындакы Түркмен дәвлет педагогик институтының рус филологиясы факультетине окува гирйәр ве 1958-нжи йылда институты үстүңликли тамамлаяр. 1959-нжи йыла ченли шол институтың рус дили кафедрасында мугаллымчылык эдйәр. 1959—1963-нжи йылларда ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының денешдирме грамматика секторында кичи ылмы ишгәр везипесинде ишлейәр. Шол йылларда Жерен Кекилова «Ылым» неширяты тарапындан нешир эдилен (1964) «Сравнительная грамматика русского и туркменского языков» диен ишин «Ишлигин заман формалары», «Ишлик дережелери», «Ишлигин нәмәлим формасы, чалышмалар» диен бөлүмлерини язяр.

1964—1967-нжи йыллар аралыгында ол Дил ве эдебият институтында аспирантураның курсуны гечйәр хем-де түркмен дилиндеки модал сөзлери боюнча ылмы-дернев ишини алып баряр. Онуң бу тема дегишли бирнече макаласы «ТССР Ылымлар академиясының Хабарларының» жемгыетчилик ылымлар сериясында нешир эдилйәр.

1972-нжи йылда «Хәзирки заман түркмен дилинде модал сөзлер» диен темада кандидатлык диссертациясыны гораяр.

1967—1985-нжи йылларда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетинин рус дили кафедрасында старший мугаллыма, 1985-нжи йылдан бәри болса Ашгабадын рус дили ве эдебияты педагогик институтында кафедра мүдири болуп ишлейәр.

АБДЫРАХМАНОВА МЕРЪЕМ АБДЫЛКАДЫРОВНА — дил билимини өвранижи, педагог, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1938-нжи йылда Красноводск шахеринде догуляр. Ол 1955-нжи йылда Красноводскиниң Олег Кошевой адындакы 1-нжи демир ёл орта мекдебини гутарып, шол йылын өзүнде А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң филология факультетиниң рус бөлүмине окува гирйәр. 1960-нжы йылда оны тамамлап, ТССР ҮА-ның Дил билими институтында лаборант болуп ишлейәр. 1961-нжи йылда шол институтың лексикография секторына кичи ылмы ишгәрлиге гечирилйәр.

Лексикография секторында ишлән дәврүнде ол сөзлүклери дүзмек ве чапдан чыкармак ишлерине гатнашяр. Ол «Совет интернационал сөзлериң сөзлүгиниң» ве ики томлук «Русча-түркменче сөзлүгиң» дүзүжилериниң биридир. Ол бириңче сөзлүклериң хем-де «Гысгача русча-түркменче сөзлүгиң» илкинжи редакция ишлерине ве техники редактирлемесине гатнашяр.

1972-нжи йылда М. А. Абдырахманова алып барян ишиниң даншыннан филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини алмак үчин «Түркмен дилинде санлар билен гелйән дурнуклы сөз дүзүмлери» диен темадан диссертация гораяр. Онуң диссертацион ишине дегишли макалалар республикан журналларда чап эдилйәр.

1977-нжи йылдан бәри ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң рус дили кафедрасының старший мугаллымасыдыр.

ФИЛЮШИНА ВАЛЕНТИНА НИЛОВНА — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1927-нжи йылда Ульяновск областының Старо-Майнск районының Жедявка обасында догуляр. Түркменистан ССР-инде 1929-нжы йылдан бәри яшайр. 1946-нжы йылда Дәнев районының Московск посёлогында орта мекдеби гутаряр.

1950-нжи йылда А. М. Горький адындакы Ашгабат дәвлет педагогик институтыны гутаряр. Институты гутарандан еоң, шол институтың китапханасында ишлейәр. Ол шол йылларда педагогика боюнча лекцион курс хем алып баряр.

1963—1974-нжи йылларда ол ТССР ҮА-ның Жемгыетчилик ылымлары бөлүминиң алым секретары болуп ишлейәр. Шол йылларда ол түркмен дилиндәки лингвистик терминлериң формирлениши ве ягдайы барадакы меселелер боюнча ылмы-дерцев ишини алып баряр. Онуң бу угра дегишли язан «Йингриминжи йылларда түркмен дилиндәки лингвистик терминлериң өсүши», «Отузынжы йыллардакы түркмен дилиниң лингвистик терминологиясы», «Түркмен дилиниң лингвистик терминологиясының хәзирки ягдайы» ялы макалалар «ТССР Ылымлар академиясының Хабарлары» (Жемгыетчилик ылымлары сериясы) журналында чапдан чыкяр.

1973-нжи йылда ол ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтының алымлар Советиниң межлисинде «Түркмен дилиниң лингвистик терминологиясының формирлениш тарыхы» диен тема боюнча кандидатлык диссертациясыны гораяр.

1974-нжи йылдан ол институтың лексикография секторының старший ылмы ишгәри болуп ишлейәр.

1975-нжи йылың январындан бәри болса институтың СССР халкларының әдебиятларының арабагланышыгы секторының старший ылмы ишгәри болуп ишлейәр.

НАЗАРОВ ОТУЗ — дил билимини
өвранижи, филология ылымларынын
кандидаты.

Ол 1940-нжи йылда Дашховуз областынын Йыланлы райо-
нынын Көнегес обасында дайхан машгаласында догуляр.

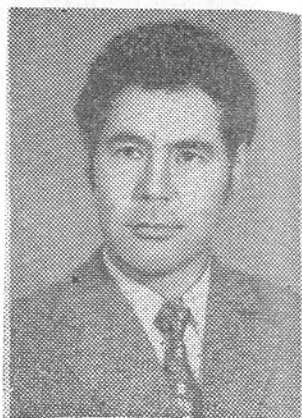
Обада едийыллык мекдеби тамамландан соң, ол Дашховуз-
дакы педагогик училищә окува гирйәр ве 1958-нжи йылда оны
гутаряр. 1958—1968-нжи йылларда мекдепде мугаллым болуп
ишлейәр.

1968-нжи йылда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дөв-
лет университетинин гайыбана бөлүмини гутаряр. Шол йылдан
хем университетин рус дили кафедрасынын мугаллымы болуп
ишлейәр. 1968—1972-нжи йылларда аспирантурада окаяр. 1973-
-нжи йылда ТДУ-нын алымлар Советинин межлисинде «Рус хем
түркмен диллериндеки соматик фразеологизмлерин деңешдир-
ме анализи» диен темадан язан кандидатлык диссертациясыны
гораяр. О. Назаров 1973-нжи йылдан ТССР ҮА-нын Магтым-
гулы адындакы Дил ве әдебият институтында ишлейәр. 1981-
-нжи йылдан бәри ол институтын түркменче-русча билингвизм
бөлүминиң рус дили секторынын мүдиридир.

Алым рус ве түркмен диллерини деңешдирип өврнемек, бу
диллерин бири-бирине әдйән тәсири, Түркменистанда рус дили-
ниң миллетара гатнашык серишдеси хөкмүнде уланылышы ялы
меселелерин үстүнде өнжейли ишлейәр. Ол «Түркмен сөзлейиш
мәдениети боюнча очерклер» (1980) диен коллектив моногра-
фияны язмаклыга гатнашяр. «Түркмен дилинде рус алынма сөз-
лери» (1981), «Русча текстде түркмен сөзлери» (1984) диен
монографиялары, «Достлугын, хызматдашлыгын ве прогресин
дили» (1980 П. Азымов билең авторлыкда) диен китапчаны,
«Түркмен шахсы атларынын ве фамилияларынын орфографик
справочнигини» (1978, Т. Тәчмырадов билең авторлыкда), шей-
ле хем дүрли йыгындыларда, журналларда нешир әдилен ма-
калаларын 50-ден говрагыны язар.

Меркези ылмы-барлаг әдараларында тайярланылян коллек-
тив монографиялары язмага-да ол ичгин гатнашяр. СССР

ҮА-нын Рус дили институтында тайярланылян «Совет Союзы-
нын милли республикаларда рус дили» (М., 1980), «Милли-рус
икидиллиги шертлеринде русча сөзлейиш мәдениети» (М.,
1985), СССР ҮА-нын Дил билими институтында тайярланы-
лян «Ёкары билим сферасында уланылмагы билең багланы-
шыклы милли диллерин өсүши» (М., 1982) ялы монография-
ларда хем онун дил билиминиң актуал проблемаларыны гоз-
гаян макалалары бар.

ӨВЕЗОВ АТАГЕЛДИ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1943-нжи йылда Ашгабат областының Тежен районының Говкызерен обасында (хэзирки «Ленин байдагы» колхозында) колхозчы машгаласында догуляр.

1950—1960-нжы йылларда оба мекдебинде окап, орта билим аляр.

Орта мекдеби гутарандан соң, 1963-нжи йыла ченли өз обаларындакы мекдепде старший пионер вожатый болуп ишлейэр.

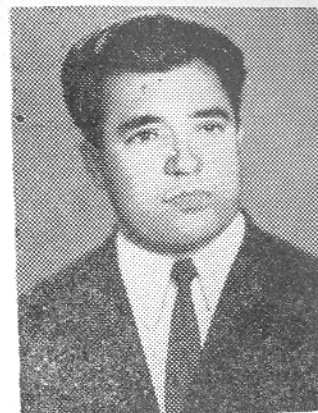
1963-нжи йылда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң дашары юрт диллери факультетиниң парс дили бөлүмине окува гирийэр. 1968-нжи йылда бу бөлүми тапавутланан диплом билен тамамланындан соңра оба мекдебинде мугаллым боляр.

1969-нжи йылда ол А. А. Жданов адындакы Ленинград дөвлет университетиниң Гүндогар факультетинде парс дили хүнэри боюнча аспирантура гирип, СССР ЫА-ның корреспондент-члени, филология ылымларының докторы М. Н. Боголюбовын ёлбашчылыгында аспирантураның долы курсуны гечийэр. 1974-нжи йылда болса ол Гүндогар факультетиниң алымлар Советинде «Хэзирки заман түркмен поэзиясында парс ве арап сөзлери» диен темадан язан диссертациясыны жемагат өчүнде горап, филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини аляр.

Алымың диссертацион ишине дегешли бирнөче макаласы «ТССР Ылымлар академиясының Хабарларының» (Жемгыетчилик ылымлары сериясы) журналында чап эдилйэр.

1973-нжи йылдан бэри Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының сөзлейиш медениети секторында илки кичи ылмы ишгэр, соңра старший ылмы ишгэр болуп ишлейэр.

Хэзир ол түркмен дилиниң сөзлейиш медениети боюнча ылмы дернев ишлерини алып баряр.

НУРМУХАММЕДОВ АМАНМУХАММЕТ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1936-нжы йылда Гарригала районының Көнекесир обасында колхозчы машгаласында догуляр.

1946—1956-нжы йылларда Көнекесир обасының 5-нжи орта мекдебинде окаяр. 1956—1962-нжи йылларда болса А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен филологиясы факультетиниң агшамкы бөлүминде окаяр ве оны 1962-нжи йылда үстүнликли тамамлайр. Шол йылдан бэри ол ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының фонетика лабораториясында кичи ылмы ишгэр, старший ылмы ишгэр болуп ишлейэр.

1974-нжи йылың мартында «Түркмен дилинде сүйкеш чеким-сиз сеслер (экспериментал-фонетик дернев)» диен темадан дернэп өзлешдирен кандидатлык диссертациясыны жемагат өчүнде горап, алымлык дережесини аляр. Ол «Түркмен дилинде йөнекей хабар ве сораг сөзлемлериниң интонациясы» (1977), «Түркмен дилинде сүйкеш ве сонорлы чекимсизлер» (1979), «Түркмен дилинде бир ве көп синтагмалы фразаларың интонациясы» (1982) ялы китапларың, энчеме газет-журналларда чыкан ылмы макалаларың хем авторыдыр. Алым түркмен дилиниң фонетикасының сес гурлушы ве интонациясы барада экспериментал-фонетик эсасда ылмы-дернев ишлерини ызыгидерли алып баряр.

ГЕЛДИМЫРАДОВ АМАНМУ-ХАММЕТ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1942-нжи йылда Ашгабат районының Ясмансалык обасында колхозчы машгаласында догуляр.

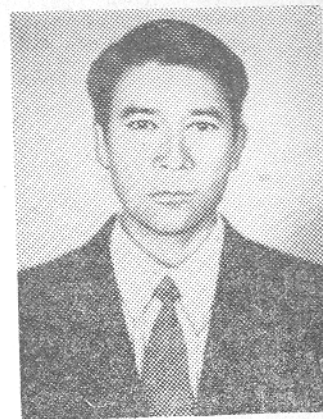
1959-нжы йылда Ашгабат шәһериндәки 29-нжы орта мекдеби гутаряр. Шол йыл хем А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң филология факультетиниң түркмен дили ве әдебияты бөлүмине окува гирйәр ве 1964-нжи йылда оны тапавутлы диплом билен тамамлаяр. 1964—1966-нжы йылларда Ашгабатдакы 37-нжи орта мекдебиң түркмен дили ве әдебияты мугаллымы болуп ишлейәр.

1967-нжи йылдан бәри ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтында кичи ылмы ишгәр, соңра старший ылмы ишгәр болуп ишләр гелйәр.

Институтда ишләр гелйән дөврүнн ичинде ол «Түркмен дилиниң дүшүндиришли сөзлүгиниң» 1-нжи томуны дүзмеклиге ишенчир гатнашяр. Түркмен дилиниң лексикасына дегишли бирнәче макаланың авторы боляр.

Аманмухаммет әсасы ишиниң дашындан түркмен дили хүнәри боюнча гайыбана аспирантурада окаяр. Шол дөврүн ичинде ол филология ылымларының докторы, профессор Б. Чарыяровың ёлбашчылыгында «Түркмен дилиндәки лексик омонимлери кесгитлемегин критерилери» диен темадан язан кандидатлык диссертациясыны гораляр.

Хәзир ол түркмен дилиниң сөзлейиш медениети боюнча ылмы дерневи ишлерини алып баряр.

ВЕЙИСОВ БЕГМЫРАТ — дил билимини өвранижи, педагог, филология ылымларының кандидаты. 1968-нжи йылдан ССКП члени.

Ол 1945-нжи йылда Чәржев областының Гарабекевүл районында ишчи машгаласында догуляр.

Орта мекдебиң 8-нжи класыны тамамландан соңра окувыны агшамкы ишчи яшлар мекдебинде довам этдирйәр, дүрли ишлерде ишлейәр.

1962-нжи йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң түркмен филологиясы факультетиниң гүндизки бөлүмине окува гирйәр. 1964-нжи йылда харбы гуллуга чагырылар. 1967-нжи йылда харбы гуллугы тамамлап, ене-де шол факультетин гүндизки бөлүминде окувыны довам этдирйәр. 1970-нжи йылда Түркмен дәвлет университетини тапавутланан диплом билен гутаряр ве түркмен дили кафедрасында мугаллым болуп ише башлаяр. Мугаллымчылык ишиниң дашындан «Сеслерин чалышмагы — сөз ясалышын бир гөрнүшидир» (Түркмен ве бейлеки кәбир түрки диллерин материаллары әсасында) диен темада ылмы-дерневи ишини алып баряр. 1973-нжи йылың башында ене-де харбы гуллуга чагырылар.

1974-нжи йылда ол проф. М. Н. Хыдыровың ылмы ёлбашчылыгында кандидатлык диссертациясыны гораляр. Гуллук мөхлети тамамланандан соңра ене-де университетин түркмен дили кафедрасында мугаллымчылык кәрини довам этдирйәр.

1975-нжи йылдан бәри ол түркмен дили кафедрасының старший мугаллымы болуп ишлейәр. Ол дил медениетине, түркмен дилиниң тарыхына дегишли бирнәче ылмы ишн авторыдыр. Ол түркмен дили боюнча оқув китапларыдыр методик голланмалары тайярламага-да ишенчир гатнашяр.

НАЗАРОВ АННАМЫРАТ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1938-нжи йылда Дашховуз областының Калинин районының Зәхметкеш обасында догуляр.

1957-нжи йылда шол обадакы 4-нжи орта мекдеби гутарып, 1957-нжи йылда Чәржевиң В. И. Ленин адындакы Түркмен дәвлет педагогик институтының тарых-филология факультетине окува гирийәр ве оны 1962-нжи йылда тапавутланан диплом билен гутаряр. Институты гутаран бадына оны институтың түркмен дили ве дил билими кафедрасында мугаллым болуп ишлемеклиге галдырлар. 1968-нжи йылдан бәри шу кафедраның старший мугаллымы болуп ишлейәр.

1974-нжи йылда ол ТССР БИА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтының алымлар Советиниң межлисинде «Түркмен дилиндәки полисемия» диен темадан кандидатлык диссертациясыны гораяр.

Ол түркмен дил билимине дегишли «Полисемияның омонимиядан тапавуды», «Полисемияның кәбир меселеси», «Лингвистик метафора усулы билен полисемияның эмеле гелши» ялы бирнәче ылмы макалалары, голланманы язар.

ЧОММАДОВ ОРАЗДУРДЫ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1942-нжи йылда Мары областының Мургап районының 2-нжи Сугты обасында гулдукчы машгаласында догуляр.

1959-нжи йылда Мургап районының Карл Маркс адындакы колхозындакы 9-нжи орта мекдеби үстүнликли тамамлап, Чәржевиң В. И. Ленин адындакы Түркмен дәвлет педагогик институтының тарых-филология факультетине окува гирийәр. 1964-нжи йылда институты тамамландан соң, илки Ашгабат районының Дервезе посёлок советине дегишли Бүкри обасында, сонра Мургап районындакы 9-нжи орта мекдепде мугаллым болуп ишлейәр.

1969-нжи йылда ол ТССР БИА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве әдебият институтына ише гелийәр. Бу ерде илки лаборант, старший лаборант, кичи ылмы ишгәр, старший ылмы ишгәр болуп ишлейәр. Шол дәвүрде «Түркмен дилиниң диалектологик атласы» диен коллективлейин теманың үстүнде ишлейәр. Онуң дашындан ол түркмен дилиниң ата диалектини (Дарганата районының материаллары эсасында) дүйпли өвренйәр. Бу угурда «Түркмен дилиниң ата диалектиниң кәбир морфологик айратынлыклары», «Түркмен дилиниң ата диалектиниң кәбир лексик айратынлыклары» ялы ылмы макалалары язар ве чап этдирйәр.

1975-нжи йылда ол «Түркмен дилиниң ата диалекти (Дарганата районы)» диен темадан кандидатлык диссертациясыны гораяр. Ол «Түркмен диалектлериниң икинжи топарының этнолингвистик классификациясы барада», «Түркмен дилиниң диалектлеринде кәбир гушларын атландырылышы» ялы бирнәче макалаларын авторыдыр, «Диалект лексикасы» атлы йыгындының хем авторларының биридир.

АКМӘММЕДОВ МЕРЕТ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1939-нжи йылда Дашховуз областының Көнеүргенч (хәзирки Октябрь) районының Чашдепе (хәзирки Гызылбайдак) обасының Ашыр Какабаев адындакы колхозында дайхан машгаласында догуляр.

Шол обада ерлешйән 15-нжи орта мекдеби 1959-нжы йылда тамамлап, мекдепде мугаллым боляр.

1962-нжи йылда ол А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң Түркмен филологиясы факультетине окува гирип, оны 1967-нжи йылда тамамлаяр. Шол йыл хем ТССР ҖА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының түркмен дилиниң тарыхы ве диалектологиясы секторына ише гирийәр. Институтда ишлән дәврүниң ичинде ол «Түркмен дилиниң диалектологик атласына» республиканың Дашховуз, Чәржев, Мары, Ашгабат, Красноводск областларындан, Өзбекистан ССР-ниң Бухара, Дашкент, Самарканд Кашгадеря областларындакы ве Гарагалпагыстан АССР-идәки түркменлерден материал топламак ишине гатнашяр. «Түркменистан ССР-ниң демиргазык районларының лингвистик атласының» «Лексика» бөлүми боюнча комментарийлерини язяр ве карталарыны-да дүзийәр.

Ол эсасы ишиниң дашындан «Түркмен дилиниң гарадашлы диалекти» диең теманың үстүнде өзбашдак дерцев ишини гечирмәге башлаяр ве филология ылымларының кандидаты Ата Аннануровын ёлбашчылыгында шол иш боюнча 1975-нжи йылда кандидатлык диссертациясыны гораяр. Шол дәврүң ичинде ол республикан хем-де союз мәчберинде гечирилең семинарлара, конференциялара, маслахатлара-да гатнашяр.

Булардан башга-да, ол «Түркмен дилиниң гарадашлы диалектиниң лексикасы хақында», «Гарадашлы диалектиниң морфологиясының кәбир айратынлыклары», «Гарадашлы диалектиниң кәбир фонетик айратынлыклары» ялы макалалардыр ылым хабарларын хем авторыдыр.

МЫРАДОВ АМАНБАЙ — дил билимини өвренижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1942-нжи

йылда Дашховуз областының Көнеүргенч районының 12-нжи оба Советиниң гарамагындакы обада колхозчы машгаласында догуляр.

1961-нжи йылда Көнеүргенч районының 4-нжи орта мекдебини гутарандан соң 1961—1962-нжи йылларда Ашгабат шәһеринде демир ёл ишчиси болуп ишлейәр.

Ол 1962-нжи йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дәвлет университетиниң түркмен филологиясы факультетине окува гирия, оны 1967-нжи йылда тамамлаяр. Университети гутарандан соң ол 1967—1968-нжи йылларда Ашгабат шәһериндәки 29-нжы орта мекдебин дил ве эдебият мугаллымы, 1969—1971-нжи йыллар аралыгында Түркмен дәвлет университетиниң түркмен филологиясы факультетиниң гайыбана бөлүминин методисти болуп ишлейәр.

1971—1974-нжи йыллар аралыгында ТССР ҖА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының янындакы аспирантурада окаяр. Шол дәврде онуң бирнәче макаласы дүрли неширлерде чап болуп чыкяр.

1975-нжи йылың апрелинде ол «Түркмен дилинде исимлерде сөйгүлигин ве кемлигин аңладылышы» диең темадан кандидатлык диссертациясыны горап филология ылымларының кандидаты диең алымлык дережесини аляр. Ол хәзир Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының халк дөредижилиги секторында ылым ишгәр болуп ишлейәр.

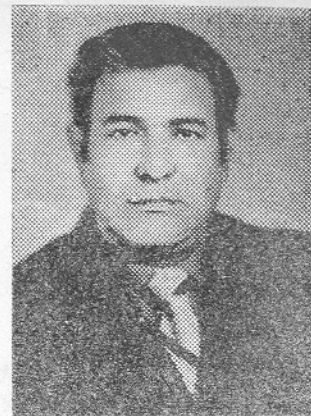
МАВ'ЬЕВ НУРБЕРДИ — дил билимини өвранижи, филология ылым-ларының кандидаты.

Ол 1945-нжи йылда Мары областының Түркменгала районының Кемине обасында догуляр. Өз обаларындакы 12-нжи орта мекдепде окуп, орта билим аландан соң, 1964-нжи йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин түркмен филологиясы факультетине окува гирип, оны 1969-нжы йылда тапавутланан диплом билен гутаряр. Студентлик йылларындан башлап, ол түркмен дили билен гызыккланып уграйр ве шол йылларда Баку, Душенбе, Фрунзе шәхерлеринде гечирилген студентлерин ылмы конференцияларында докладлар билен чыкыш эдйәр.

Университети гутарандан соң, ол 1969—1970-нжи окуп йылында Түркменгала районының 9-нжы орта мекдебинде түркмен дили ве эдебияты мугаллымы болуп ишлейәр.

1970-нжи йылда ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтына ише гечйәр. Шол дөвүрден бәри хем институтын түркмен дилинин тарыхы ве диалектологиясы секторында илки кичи ылмы ишгәр, соңра старший ылмы ишгәр болуп ишләр, түркмен диалектологиясына дегишли «Түркмен дилинин арабачы диалектинин фонетикасының кәбир айратынлыклары», «Арабачы диалектинин кәбир морфологик айратынлыклары», «Түркмен дилинин арабачы диалектинин кәбир лексик айратынлыклары», «Түркмен дилинин арабачы диалектинде омонимлер ве синонимлер» ялы дүрли ылмы макалалары-да язар.

Ол 1975-нжи йылда эсасы ишинин дашындан ТССР ҮА-ның корреспондент члени, филология ылымларының докторы, профессор Б. Чарыяровын ёлбашчылыгында тайярлан «Түркмен дилинин арабачы диалекти» диен кандидатлык диссертациясыны горандан соңра, филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережесини аляр.

ГАРАЖАЕВ ЧАРЫЯРБЕРДИ—дил билимини өвранижи, филология ылым-ларының кандидаты. Ол 1940-нжы йылда Ашгабат районының Багыр обасында дайхан машгала-сында догуляр.

Шол обаның А. С. Пушкин адындакы 5-нжи орта мекдебинин гутарандан соң, Совет Гошунының хатарында гулук эдйәр.

1962-нжи йылда А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетинин тарых-филология факультетинин түркмен филологиясы бөлүмине окува гирийәр ве оны 1967-нжи йылда тамамлайр. Университети гутарандан соң, ол Ашгабат районының Көши обасындакы 14-нжи секизийлык мекдепде дил ве эдебият мугаллымы болуп ишлейәр.

1969-нжы йылдан ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтында ишлейәр. 1969—1980-нжи йылларда институтын лексикография секторында лаборант, старший лаборант, кичи ылмы ишгәр болуп ишлейәр. Ол 1980-нжи йылдан бәри болса старший ылмы ишгәр болуп ишлейәр.

Ол «Түркмен дилинин дүшүндиришли сөзлүги», «Түркменче-русча сөзлүк» ялы сөзлүклери дүзүжилерин биридир. Планлы ишинин дашындан «Түркмен дилинин харбы лексикасы» диен темадан тайярлан кандидатлык диссертациясыны 1978-нжи йылда гораяр. Дүрли ылмы неширлерде онун ылмы макалалары чап эдилйәр.

МЫРАДОВ АТАМУХАММЕТ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты.

Ол 1947-нжи йылда Мары областының Сакарчәге районының Чашгын обасында колхозчы машгаласында догуляр.

1954—1964-нжи йылларда шол обаның 24-нжи орта мектебинде окаяр.

1964-нжи йылда В. И. Ленин адындакы Түркмен дәвлет педагогик институтының тарых-филология факультетинин түркмен дили ве эдебияты бөлүмине окува гирйәр ве 1968-нжи йылда институты тапавутланан диплом билең тамамлаяр.

Окувы гутаран йылы ол институтың түркмен дили ве дил билими кафедрасында ише галдырылар.

1977-нжи йылда ол «Хәзирки заман түркмен дилинде долы дәл сөзлемлер» диен темадан кандидатлык диссертациясыны гораяр. 1983-нжи йылда болса кафедраның доцентлигине сайланяр. Онуң диссертациясына ве түркмен совет дил билимине дегишли онларча макалалары, окуп голланмалары нешир эдилйәр.

СӨЕГОВ МЫРАТГЕЛДИ — филология ылымларының кандидаты. Ол 1950-нжи йылда Хожамбаз районының Хожамбаз посёлогында гулукчы машгаласында догуляр.

Шол районың Магтымгулы адындакы 1-нжи орта мектебинин тамамлап, 1968-нжи йылда ол Түркмен дәвлет университетинин түркмен филологиясы факультетине окува гирип, оны 1973-нжи йылда гутаряр.

Окувыны гутарандан соң, ТССР ҮА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының хәзирки заман түркмен дили секторында лаборант болуп ишлейәр. 1975—1981-нжи йыллар аралыгында шол ерде илки кичи, соңра старший ылмы ишгәр болуп, ылмы-дерцев ишлерини алып баряр. 1975—1978-нжи йылларда өнүмчиликден айрылмазлык шерти билең аспирантурада окан дөврүнде ол хал ишлигин йөнекей формаларыны түркмен, азербайжан, түрк ве гагауз диллеринин материалында денешдирип өвренйәр. Гечирен шол ылмы-дерцев ишлеринин эсасында язан диссертациясыны 1978-нжи йылда горап, филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережәни аляр.

1981-нжи йылда М. Сөеговың «Түрки диллерин гүнорта-гүнбатар топарында хал ишликлер» атлы монографиясы чапдан чыкяр.

Соңкы йылларда ол дил билиминин меселелерини, онун тарыхыны, онуң гөрнүкли векиллеринин дөредижилигини өвренмек билең мешгулланыр. Онуң бу угурдан язан ишлери «Советская тюркология», «Түркменистаның ядыгәрликклери», «Түркменистаның халк магарыфы» ялы журналларың сахыпаларында ызыгидерли чап эдилйәр.

Яш алым эдеби-чепер дөредижилик билең хем мешгулланыр. Онуң чагалара ниетләп язан «Ягшың ысы» ве «Гүлки гүни» атлы гошгулар йыгындылары-да чапдан чыкяр.

НЕПЕСОВ ГЫЛЫЧ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты. 1971-нжи йылдан ССКП члени. Ол 1940-нжы йылда Дашховуз областының Көнеүргенч районьнда ишчи машгаласында догуляр. 1959-нжы йылда Ашгабат областының Кака районьндакы 17-нжи орта мекдебини гутаранындан соң, шол йыл А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң филология факультетине окува гирип, 1964-нжи йылда оны тапавутланан диплом билен тамамлаяр. Яш специалист 1964—1967-нжи йылларда Челекен шәхериниң 2-нжи орта мекдебинде түркмен дили ве эдебият мугаллымы болуп ишлейәр. 1967—1985-нжи йылларда ол Түркменистан ССР Ылымлар академиясының «Ылым» неширятында редактор, старший редактор, баш редакторың орунбасары везипелеринде ишлән дөврүнде коллективде гурамачылык ишлерини алып бар-яр.

1972—1976-нжы йылларда ол Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтының аспирантурасында гайыбана окаяр, 1981-нжи йылда болса ТССР ЫА-ның хабарчы-члени, профес-сор Б. Чарыяровың ылмы ёлбашчылыгында «Түркмен дилинде метафора» диен темадан язан диссертациясыны жемагатың өңүнде горап, филология ылымларының кандидаты диен алым-лык дережесини аляр. Онуң дил билимине дегишли язан ылмы макалалары «ТССР ЫА-ның Хабарлары» (жемгыетчилик ылым-ларының сериясы) журналында, түркмен классыкларының юби-лейлерине багышланып чап этдирилен макалалар йыгындыла-рында, чап эдилйәр. Ол чепер гошгы язмак билен хем мешгул-ланяр.

Алым В. И. Лениниң доглан гүнүниң 100 йыллык юбилей ме-далы билен сылагланылар.

ЭРНАЗАРОВ СЕЙИТНАЗАР — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1952-нжи йылда Бәхерден районьның Бәхерден посёлогында догуляр.

1969-нжы йылда Бәхерден посёлогындакы 1-нжи орта мекде-би тамамлап, шол йыл А. М. Горький адындакы Түркмен дөвлет университетиниң түркмен филологиясы факультетине окува гир-йәр ве оны 1974-нжи йылда тамамлаяр.

1974-нжи йылдан ТССР ЫА-ның Магтымгулы адындакы Дил ве эдебият институтында ишлөп башлаяр. Ол Институтың хә-зирки заман түркмен дили секторында илки лаборант, соң кичи ылмы ишгәр, хәзир болса старший ылмы ишгәр болуп ишлейәр. Шол дөврүнде ол «Түрки диллерин гүнорта-гүнбаттар топарында хыял аңладян ишлик формалары» диен планлы ишлери ерине етирйәр.

1982-нжи йылда ол «Түркмен дилинде сөзлейиш ишликклери» диен темадан жемагат өңүнде кандидатлык диссертациясыны гораяр. Ол бирнөче ылмы макаланың, «Түркмен дилинде сөзле-йиш ишликклери (деңешдирме планда)» (1982) атлы моногра-фияның авторыдыр.

МОЛЛАЕВ АЛЛАГУЛЫ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1939-нжи йылда Красноводск областының Гызылетрек районының Мадав обасында дайхан машгаласында догуляр.

1948—1958-нжи йылларда Гызылетрек посёлогындагы (хэзирки Мащан Хамзаев адындагы) 1-нжи орта мекдепде окуп орта билим аляр.

1958-нжи йылда А. М. Горький адындагы Түркмен дөвлет университетинин тарых-филология факультетине окува гирип, оны 1963-нжи йылда тапавутланан диплом билен гутаряр. 1963—1968-нжи йылларда Небитдаг шэхериндэки 3-нжи ишчи-яшлар мектебинде түркмен дили ве эдебият мугаллымы, Түркменистан телевидение ве радиогеплешиклери барадагы Дөвлет комитетинин «Бахар» радиостанциясында редактор, 1968—1979-нжи йылларда ТССР ЫА-нын Магтымгулы адындагы Дил ве эдебият институтының аспиранты, шол институтын фонетики лабораториясында кичи ылмы ишгэр, 1979—1982-нжи йылларда «Түркменистан» неширятьының жемгыетчилик-сыясы эдебият редакциясының редакторы боляр. 1983-нжи йылдан бэри болса «Түркмен совет энциклопедиясының» Баш дирекциясында старший ылмы редактор болуп ишлейэр. Түркмен дилинде ики богунлы сөзлердэки басымлы хем басымсыз чекимлилерин акустики хэсиетлери» (1980) атлы чапдан чыкан монографиясы эсасында 1984-нжи йылда диссертация горап, филология ылымларының кандидаты диен алымлык дережени аляр.

А. Моллаев пудаклайын, республикан, бүтинсоюз ылмы-теоретики симпозиумлара актив гатнашяр. Элистада (1972), Томскиде (1973, 1976) гечирилен бүтинсоюз конференцияларда экспериментал фонетика боюнча докладлар билен чыкыш эдйэр. Яш филологларын I конференциясында (1974) онун «Түркмен дилинде а хем-де а: сеслеринин дурнуклы ве дурнуksыз учасоклары хакында акустики маглуматлар» атлы докладына улы баха берилйэр.

ГӨКЛЕЦОВ ЖЕПБАРМӘММЕТ — дил билимини өвранижи, филология ылымларының кандидаты. Ол 1950-нжи йылда Дашховуз областының Көнеүргенч (хэзирки Октябрь) районының Гызыл Байдак обасында колхозчы машгаласында догуляр.

1968-нжи йылда Көнеүргенч районындагы 90-нжи (хэзирки 18-нжи) орта мектеби тамамландан соң, ол А. М. Горький адындагы Түркмен дөвлет университетинин түркмен филологиясы факультетине окува гирйэр ве оны 1973-нжи йылда тапавутланан диплом билен гутаряр. Соңра ол ТССР ЫА-нын «Ылым» неширятьында редактор болуп, түркмен дилинин ве эдебиятының меселелерине багышланан бирнэче китаплары, монографиялары редактирлейэр.

1975—1977-нжи йылларда ТССР ЫА-нын Магтымгулы адындагы Дил ве эдебият институтының аспиранты боляр. Аспирантураны гутарандан соң, шол институтын фонетик лабораториясының кичи ылмы ишгэри болуп ише башлайэр. Шу дөвүрде ол «Түркмен дилинин көп богунлы сөзлеринде басымсыз чекимлилер» диен экспериментал-фонетик дерневин үстүнде ишлейэр. 1984-нжи йылда болса шол темадан диссертация гораяр ве она филология ылымларының кандидаты дийлен алымлык дережеси берилйэр. Ол түркмен дилинин сес гурлушына дегишли бирнэче макаланың авторыдыр. Онун С. Күренов билен билеликте язан «Түркмен дилинин бир ве көп богунлы сөзлериндэки чекимлилерин бир акустик айратынлыгы (интенсивлиги) барада» диен иши болса «Түрки дил билими» диен улы гөврүмли йыгындыда нешир эдилйэр (Дашкент, 1985 й.).

Ж. Гөклецов түркологларын Бүтинсоюз III конференциясында (Дашкент, 1980), Яш лингвист-түркологларын I республиканара конференциясында (Алмаата, 1982), шейле хем Түркменистанын яш филологларының республикан конференцияларында ылмы докладлар билен чыкыш эдйэр.

МАЗМУНЫ

Сөзбашы	3
Түркмен дилиниң өвренилишиниң тарыхындан	4
Азымов Пыгам	12
Хыдыров Мәмметназар	16
Деряев Хыдыр	19
Хамзаев Мащан	21
Мухаммедова Зылыха Бакыевна	25
Чарыяров Бәшим	27
Гурбанов Абдылла	29
Поцелуевский Александр Петрович	32
Бөриев Күмүшталы	35
Гелдиев Мухаммет	37
Байлыев Хожамырат	40
Сопиев Гурбан	43
Сарыев Гумман	46
Амансарыев Жумамырат	48
Тәчмырадов Тагангелди	50
Пенжиев Мырат	52
Машаков Хеким	54
Ачылова Гүлжемал	56
Дурдымырадов Нурлы	58
Хосрови Алы Мәммедович	60
Алланазаров Өвез	62
Аннануров Аманмырат	63
Чөңнөев Язмухаммет	66
Алтаев Сапар	68
Бердиев Режеп	70
Мырадов Ата	73
Атажанов Миян	75
Хожаев Берди	76
Гафурова Хәсмет	78
Худайгулыев Мухамметгулы	79
Атаев Гурбан	81
Мухыев Хайдар	82

Гулманов Гапур	84
Аннануров Ата	86
Күренов Сапар	87
Нартыев Нурыгды	89
Бердиев Дурды	90
Атаева Хатыжа	91
Шамырадов Какажан	92
Месгудов Вахыт	93
Бабаев Какажан	94
Аразкулыев Сабыр	95
Боржаков Ашыргулы	97
Гүжүков Сапар	99
Гажарова Эне	100
Чөрлиев Ораз	101
Чарыев Меретмухаммет	102
Мәмметгулыев Дөвлет	104
Атамөдов Назар	105
Аннамәммедов Акмәммет	106
Ысламы Мәммедаман Оразхажы Оглы	107
Атаныязов Солтанша	108
Байлыев Сапар	110
Багыев Худайберди	112
Байрамдурдыев Баллы	113
Кулыев Абды	114
Сапаев Амандурды	115
Мырадова Сона	116
Баллыев Гандым	117
Гурбанбердиев Акга	118
Жумагелдиева Бике	119
Сапарова Гөвхер	120
Хазратова Роза	121
Гайыбова Клара Базаровна	121
Ашыров Пиржан	123
Гузучиев Тойлы	124
Сапаров Хожамырат	126
Жумаева Сона	127
Кекилова Жерен Амановна	128
Абдырахманова Меръем Абдылкадыровна	129
Филюшина Валентина Ниловна	130
Назаров Отуз	131
Өвезов Атагелди	133
Нурмухаммедов Аманмухаммет	134
Гелдимырадов Аманмухаммет	135
Вейисов Бегмырат	136
Назаров Аннамырат	137
Чоммадов Ораздурды	138
Акмәммедов Мерет	139
Мырадов Аманбай	141

Мавыев Нурберди	142
Гаражаев Чарыярберди	143
Мырадов Атамухаммет	144
Сөгөв Мыратгелди	145
Непесов Гылыч	146
Эрназаров Сейитназар	147
Моллаев Аллагулы	148
Гөкледов Жепбармәммет	150

ХАЙДАР МУХИЕВ, САПАР КҮРЕНОВ

Туркменские языковеды
На туркменском языке
Издательство «Магарыф»